

HELSINGIN YLIOPISTO

Päätoimittajarikkomus

Empiirinen ja lainopillinen tutkielma päätoimittajan rikosoikeudellisesta vastuusta

Oikeustieteen maisterin koulutusohjelma
Maisterintutkielma

Laatija:

Janne Koivisto

Ohjaajat:

Professori Päivi Korpisaari

Professori Susanna Lindroos-Hovinheimo

6.11.2023

Helsinki

Tiedekunta: Oikeustieteellinen tiedekunta

Koulutusohjelma: Oikeustieteen maisterin koulutusohjelma

Opintosuunta: –

Tekijä: Janne Koivisto

Työn nimi: Päätoimittajarikkomus. Empiirinen ja lainopillinen tutkielma päätoimittajan rikosoikeudellisesta vastuusta

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: Marraskuu 2023

Sivumäärä: VI + 80

Avainsanat: Päätoimittaja, vastaava toimittaja, päätoimittajarikkomus, päätoimittajan rikosoikeudellinen vastuu, sananvapaus, sananvapauslaki

Ohjaaja tai ohjaajat: Päivi Korpisaari, Susanna Lindroos-Hovinheimo

Säilytyspaikka: –

Muita tietoja: –

Tiivistelmä: Suomessa astui vuonna 2004 voimaan uusi sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annettu laki (460/2003), jonka 13 §:ssä säädetään päätoimittajarikkomuksesta. Tutkielmassa päätoimittajarikkomusta tarkastellaan empiirisen oikeustutkimuksen ja lainopin keinoin.

Empiirisessä osuudessa käydään ensimmäistä kertaa läpi lähes koko päätoimittajarikkomuksesta kertynyt oikeuskäytäntö. Empiirisestä tarkastelusta käy ilmi muun muassa se, että päätoimittajarikkomustuomiot ovat keskittyneet pieniin toimituksiin ja että päätoimittajan rikosvastuu on realisoitunut lähinnä tapauksissa, joissa aineisto on ollut lukijan tuottamaa ja viestin epäasiallisuus on ollut ilmeinen. Tarkastelun perusteella syytteiden kaatumiselle ei voida osoittaa yhtä syytä ylitse muiden ja lainsäätäjän säännökselle esittämät perustelut eivät vaikuta oikeuskäytännön valossa erityisen relevanteilta.

Tutkielman lainopillisessa osuudessa keskitytään vastaavan toimittajan toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuteen ja luodaan ensimmäistä kertaa velvollisuuden sisällöstä systemaattinen kuva. Tutkielmassa esitetään, että johtamis- ja valvontavelvollisuus voidaan systematisoida välittömään ja välilliseen johtamis- ja valvontavelvollisuuteen, joiden keskinäinen suhde riippuu ensisijaisesti toimituksen koosta. Edelleen tutkielmassa esitetään, että välillinen johtamis- ja valvontavelvollisuus voidaan jäsentää ainakin ohjeistus-, organisointi-, pätevyyden varmistamis- ja puuttumisvelvollisuuteen.

Sisällysluettelo

Lähteet	I
1 Johdanto	1
1.1 Taustaa	2
1.2 Aiempi tutkimus	4
1.3 Tilastotietoa	5
1.4 Tutkimuksen relevanssi	7
1.5 Aiheen rajaus, tutkimuskysymykset ja tutkielman rakenne	8
2 Päätoimittajarikkomustuomiot	10
2.1 Aineisto	10
2.2 Menetelmä	12
2.3 Analyysi	14
2.4 Johtopäätökset	30
3 Päätoimittajarikkomus	35
3.1 Menetelmä	35
3.1.1 Tulkintaopit	36
3.1.2 Oikeuslähdeoppi	42
3.2 Analyysi	43
3.2.1 Soveltamisala	44
3.2.2 Vastaava toimittaja	45
3.2.3 Toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuden laiminlyönti	47
3.2.3.1 Toimitustyö	48
3.2.3.2 Välitön ja välillinen johtamis- ja valvontavelvollisuus	48
3.2.3.3 Organisointi-, ohjeistus-, pätevyuden varmistamis- ja puuttumisvelvollisuus	53
3.2.3.4 Kokonaiskuva	65
3.2.4 Tahallisuus ja huolimattomuus	67
3.2.5 Olennaisuus	69
3.2.6 Abstrakti vaarantaminen	70
3.2.7 Liitännäisyys	71
3.2.8 Osallisuus	73
3.3 Johtopäätökset	74
4 Lopuksi	77

Lähteet

Kirjallisuus

- Aarnio, Aulis, Laintulkinnan teoria. Yleisen oikeustieteen oppikirja. WSOY 1989.
- Frände, Dan, Teleologisk tolkning och HD:s straffrättspraxis. JFT 5–6/2008, s. 544–552.
- Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17 2011.
- Jokela, Antti, Rikosprosessioikeus. Viides, uudistettu painos. Alma Talent 2018.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa – Halonen, Ilpo, Argumentaatioanalyysi ja hyvän argumentin ehdot, s. 60–113 teoksessa Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila (toim.), Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. 4. painos. Gaudeamus 2002.
- Lappi-Seppälä, Tapio – Melander, Sakari, Rikosoikeudellisen vastuun yleisistä edellytyksistä (RL 3 luku), s. 48–72 teoksessa Tapio Lappi-Seppälä – Kaarlo Hakamies – Dan Helenius – Sakari Melander – Kimmo Nuotio – Timo Ojala – Ilkka Rautio, Rikosoikeus. Viides, uudistettu painos. Alma Talent 2022.
- Lindroos-Hovinheimo, Susanna, Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vaikutus tulkintaan. Oikeus 3/2006, s. 364–380.
- Majamaa, Karoliina – Sarasoja, Laura – Rantala, Kati, Velkomustuomiosta korkokattouudistusta arvioivaksi aineistoksi, s. 241–261 teoksessa Kati Nieminen – Noora Lähteenmäki (toim.), Empiirinen oikeustutkimus. Gaudeamus 2021.
- Melander, Sakari, Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2008.
- Melander, Sakari, Rikosvastuun yleiset edellytykset. Tietosanoma 2016.
- Mähönen, Jukka – Villa, Seppo, Osakeyhtiö III – Corporate Governance. 3., uudistettu painos. Alma Talent 2019.
- Määttä, Tapio – Paso, Mirjami, Johdatus oikeudellisen ratkaisun teoriaan. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2019.
- Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora, Johdatus oikeuden empiiriseen tutkimiseen, s. 10–30 teoksessa Kati Nieminen – Noora Lähteenmäki (toim.), Empiirinen oikeustutkimus. Gaudeamus 2021.

Oikarinen, Marjo, Kuka vastaa? Sananvapaus ja päätoimittajan vastuu muuttuvassa mediassa. Viestintäoikeuden maisteritutkielma. Lapin yliopisto 2013.

Ollila, Riitta, Sananvapaus. Tietosanoma 2004.

Sotamaa, Petteri, Vastuu julkaistun viestin sisällöstä, s. 75–97 teoksessa Valtteri Niiranen – Petteri Sotamaa, Sananvapauslain käsikirja. Talentum 2003.

Tiilikka, Päivi, Journalistin sananvapaus. Talentum 2008.

Tiilikka, Päivi, Kunnianloukkauksen ja päätoimittajarikkomuksen tulkintaa tapauksessa KKO 2006:62, s. 161–186 teoksessa Miten vapaa sana? Viestintäoikeuden vuosikirja 2006. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut 2007. (Tiilikka 2007a.)

Tiilikka, Päivi, Päätoimittajan vastuu yleisön tuottamasta verkkosisällöstä. Lakimies 1/2012, s. 53–78.

Tiilikka, Päivi, Sananvapaus ja yksilön suoja. Lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. Talentum 2007. (Tiilikka 2007b.)

Tiilikka, Päivi, Sananvapaus, yksilönsuoja ja lähdesuoja Ruotsissa, Norjassa ja Alankomaissa sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 54/2010.

Tiilikka, Päivi, Vastuu julkaistun viestin sisällöstä, s. 73–127 teoksessa Valtteri Niiranen – Petteri Sotamaa – Päivi Tiilikka, Sananvapauslaki. Tulkinta ja käytäntö. 1. painos. Talentum 2013.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli, Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Kustannusosakeyhtiö Tammi 2018.

Virallislähteet

HE 44/2002 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 54/2002 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 109/2005 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.

KM 1996:2, Sananvapautoimikunnan välimietintö.

KM 1997:3, Sananvapautoimikunnan mietintö.

PeVL 10/2016 vp, Eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä 153/2016 vp eduskunnalle tullilain ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

PeVM 14/2002 vp, Eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä 54/2002 vp eduskunnalle laiksi sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Valtakunnansyyttäjän luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi antama lausunto 25.9.2001.

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 2005:82

KKO 2006:62

KKO 2009:3

KKO 2010:88

KKO 2011:71

Hovioikeudet

Turun hovioikeus 12.12.2002 nro 3257

Turun hovioikeus 10.3.2005 nro 690

Turun hovioikeus 21.10.2005 nro 2453

Turun hovioikeus 9.8.2007 nro 1528

Helsingin hovioikeus 25.5.2007 nro 1662

Helsingin hovioikeus 31.12.2008 nro 3814

Vaasan hovioikeus 30.10.2009 nro 1275

Helsingin hovioikeus 28.1.2010 nro 164

Turun hovioikeus 12.4.2010 nro 872

Helsingin hovioikeus 23.3.2011 nro 867

Turun hovioikeus 20.9.2012 nro 1933

Helsingin hovioikeus 18.6.2019 nro 773

Vaasan hovioikeus 11.1.2021 21/100686

Käräjäoikeudet

Forssan käräjäoikeus 1.2.2002 02/46
Tampereen käräjäoikeus 5.11.2003 03/4510
Forssan käräjäoikeus 15.7.2004 04/949
Ikaalisten käräjäoikeus 14.7.2006 06/410
Porvoon käräjäoikeus 8.1.2007 07/22
Helsingin käräjäoikeus 28.12.2007 07/12592
Vaasan käräjäoikeus 18.1.2008 07/40
Helsingin käräjäoikeus 4.2.2008 päätös 902
Helsingin käräjäoikeus 26.2.2008 08/1609
Helsingin käräjäoikeus 18.4.2008 08/3378
Iisalmen käräjäoikeus 3.6.2008 08/360
Turun käräjäoikeus 8.4.2009 09/1535
Itä-Uudenmaan käräjäoikeus 29.12.2010 10/1246
Varsinais-Suomen käräjäoikeus 9.9.2011 11/4698
Helsingin käräjäoikeus 16.10.2017 17/3867
Kymenlaakson käräjäoikeus 14.6.2019 19/127819
Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeus 7.4.2020 20/114044
Pohjois-Karjalan käräjäoikeus 13.12.2022 22/150851

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Belpietro v. Italia (24.12.2013).
Sallusti v. Italia (7.6.2019)

Verkkosivustot

Kielitoimiston sanakirja. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35.

Kotimaisten kielten keskus 2022. Osoitteessa

<http://www.kielitoimistonsanakirja.fi> (viitattu 18.1.2023).

STT, Tyylikirja. Osoitteessa <https://stt.fi/tyylikirja> (viitattu 16.8.2023).

Tieteen termipankki, hakusana suhde. Osoitteessa

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:suhde> (viitattu 6.9.2023).

Tilastokeskus, Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset: tilaston dokumentaatio.

Osoitteessa <https://stat.fi/tilasto/dokumentaatio/syyttr> (viitattu 16.1.2023).

Tuomasjukka, Tuukka, Asiantuntijat: Toimittajat eivät tunne vastuutaan, vaikka laki muuttui kauan sitten. Journalisti-lehdessä 19.12.2022 julkaistu artikkeli.

Osoitteessa <https://journalisti.fi/artikkelit/2022/12/asiantuntijat-toimittajat-eivat-tunne-vastuutaan-vaikka-laki-muuttui-kauan-sitten> (viitattu 3.10.2023).

VISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja, Iso suomen kielioppi. Verkkoersio. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2004. Osoitteessa <http://scripta.kotus.fi/visk> (viitattu 29.9.2023).

Yle, MOT, Toimitus. Osoitteessa <https://yle.fi/aihe/mot/toimitus> (viitattu 29.9.2023).

Muut lähteet

Rangaistukset sukupuolen, iän ja rikoksen mukaan, 2005-2010 (käräjäoikeudet, hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena, rangaistusmääräykset ja rikesakot).

Tilastokeskuksen tilastotietokanta. Osoitteessa

https://statfin.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin_Passiivi/StatFin_Passiivi__syyttr/statfinpas_syyttr_pxt_902_201000_fi.px (viitattu 5.2.2023).

Rangaistukset sukupuolen, iän ja rikoksen mukaan, 2011-2018 (käräjäoikeudet, hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena, rangaistusmääräykset ja rikesakot).

Tilastokeskuksen tilastotietokanta. Osoitteessa

https://statfin.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin_Passiivi/StatFin_Passiivi__syyttr/statfinpas_syyttr_pxt_002_201800_fi.px (viitattu 5.2.2023).

Rangaistukset sukupuolen, iän ja rikoksen mukaan (käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena, rangaistus- ja sakkomääräykset ja rikesakot), 2017-2021. Tilastokeskuksen tilastotietokanta. Osoitteessa https://pxweb2-testi.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__syyttr/statfin_syyttr_pxt_13r8.px (viitattu 5.2.2023).

Syytetyt, tuomitut ja keskimääräiset rangaistukset rikoksittain, ensimmäinen oikeusaste 2004 (käräjäoikeudet, hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena, rangaistusmääräyssakot ja rikesakot). Tilastokeskuksen tilastotietokanta. Osoitteessa https://www.stat.fi/til/syyttr/2005/syyttr_2005_2006-10-06_tau_004.xls (viitattu 5.2.2023).

Sähköpostiviesti 13.1.2023. Lähettäjä Oikeusrekisterikeskuksen tiedonhallintapalveluiden asiantuntija Juho Karttunen.

Lyhenneluettelo

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
HE	hallituksen esitys
HO	hovioikeus
KKO	korkein oikeus
KM	komiteanmietintö
KO	kärjäoikeus
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
vp	valtiopäivä

1 Johdanto

Sananvapaus on turvattu Suomessa niin Suomen perustuslaissa (1999/731) kuin Suomea sitovissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Sananvapaus ei kuitenkaan ole rajoittamaton, vaan sen käytössä on huomioitava esimerkiksi muiden ihmisten kunnian ja yksityiselämän suoja. Siitä, miten perustuslaissa turvattua sananvapautta tulee käyttää joukkoviestinnässä, annetaan tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa (2003/460) eli sananvapauslaissa. Lain 4.1 §:ssä säädetään, että aikakautiselle julkaisulle, verkkojulkaisulle ja ohjelmalle tulee määrätä vastaava toimittaja, jonka tehtävänä on lain 4.3 §:n mukaan ”johtaa ja valvoa toimitustyötä, päättää aikakautisen julkaisun, verkkojulkaisun tai ohjelman sisällöstä ja huolehtia hänelle tässä laissa säädetyistä muista tehtävistä”. Sananvapauslain 13 §:ssä säädetään vastaavaa toimittajaa koskevasta erikoisrikoksesta, jonka rikosnimikkeenä on päätoimittajarikkomus¹:

13 §

Päätoimittajarikkomus

Jos vastaava toimittaja tahallaan tai huolimattomuudesta olennaisesti laiminlyö toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuutensa siten, että laiminlyönti on omiaan myötävaikuttamaan yleisön saataville toimitetun viestin sisältöön perustuvan rikoksen toteutumiseen, hänet on tuomittava, jos tällainen rikos tehdään eikä häntä ole pidettävä rikoksen tekijänä tai siihen osallisena, *päätoimittajarikkomuksesta* sakkoon.

Tässä maisterintutkielmassa päätoimittajarikkomusta tarkastellaan käytännöllisen rikoslainopin keinoin ja selvitetään, miten päätoimittajarikkomusta koskevaa säännöstä tulee soveltaa. Päähuomio on vastaavaa toimittajaa koskevassa toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuudessa. Lainopillista näkökulmaa täydentää empiirinen osuus, jossa käydään läpi lähes koko oikeuskäytäntö, jota päätoimittajarikkomuksesta on sen voimassaolon aikana kertynyt.

¹ Vaikka erikoisrikos koskee sananvapauslain 4 §:ssä tarkoitettua vastaavaa toimittajaa, lainsäätäjä nimesi rikoksen päätoimittajarikkomukseksi. Lainsäätäjä perusteli rikosnimikettä sillä, että se kuvastaa tunnusmerkistössä kuvattuja vastaavan toimittajan velvollisuuksia ja että vastaavan toimittajan käsitteeseen perustuva rikosnimike olisi kielellisesti raskas (HE 54/2002 vp, s. 69). Hallituksen esityksessä todetaan, että vastaavan toimittajan käsite on vain lakitekniinen eikä se estä joukkoviestinnän harjoittajia jatkamasta menettelyä, jossa vastaavaa toimittajaa nimitetään päätoimittajaksi (HE 54/2002 vp, s. 53). On perusteltua kysyä, miksei vastaavan toimittajan käsitteen asemesta käytetty päätoimittajaa, joka oli käytössä painovapauslaissa (1919/1). Sitä olisi puoltanut paitsi tuttuus myös se, että sananvapauslaissa tarkoitettut vastaavat toimittajat ovat usein tehtävänimikkeeltään päätoimittajia.

1.1 Taustaa

Sananvapauslaki astui voimaan 1.1.2004. Sillä kumottiin vuonna 1919 annettu painovapauslaki (1919/1) ja vuonna 1971 annettu radiovastuulaki (1971/219) sekä niihin myöhemmin tehdyt muutokset. Myös kumotuissa laeissa oli säädetty päätoimittajan rikosvastuusta. Painovapauslain 32 §:ssä säädettiin painovapauden tuottamuksellisesta väärinkäyttämistä:

32 §

Jos päätoimittaja ei ole 31 §:n mukaan vastuunalainen aikakautisen painokirjoituksen sisällykseen perustuvasta rikoksesta, rangaistakoon häntä painovapauden tuottamuksellisesta väärinkäyttämistä sakolla taikka korkeintaan yhden vuoden vankeudella, ellei hän pysty näyttämään rikkomuksen estämiseksi noudattaneensa kaikkea asianaan ollutta varovaisuutta.

Samankaltainen säännös oli radiovastuulain 3 §:ssä:

3 §

Jos vastaava ohjelmatoimittaja ei ole 1 §:n mukaan vastuussa lähetetyn ohjelman sisältöön perustuvasta rikoksesta, tuomittakoon hänet kuitenkin valvontavelvollisuuden laiminlyönnistä sakkoon tai enintään vuodeksi vankeuteen, jollei hän voi näyttää rikoksen estämiseksi noudattaneensa kaikkea asianaan ollutta varovaisuutta.

Oikeusministeriö asetti vuonna 1995 toimikunnan, jonka tehtävänä oli laatia ehdotus uudeksi sananvapauden käyttämistä koskevaksi lainsäädännöksi². Komitea piti painovapauslain aikaista päätoimittajan vastuuta ankarana kahdesta syystä: Ensinnäkin päätoimittaja oli rikoksen varsinaiseen tekijään ja osallisiin nähden rinnakkaisessa vastuussa kaikesta julkaisu- ja ohjelmatoiminnan sisällöstä, olivatpa tekijät tunnettuja tai eivät. Komitea piti sananvapauden perusajatusten näkökulmasta pulmallisena sitä, että ilmaisun sisällöstä asetetaan rikosoikeudelliseen vastuuseen joku muu kuin ilmaisun esittäjä itse. Toiseksi vastuuta pidettiin ankarana siitä syystä, että päätoimittajarikosten kohdalla ei noudatettu rikosprosessioikeudessa yleensä vallitsevia syyttömyysolettama- ja todistustaakkasääntöjä. Komitea piti käännettyä todistustaakkaa pulmallisena erityisesti siksi, että päätoimittaja vastasi kaikesta lehdessä julkaistusta aineistosta. Toisaalta komitea totesi, että päätoimittajan rikosoikeudelliseen vastuuseen, joka

² KM 1996:2, s. 1.

lähestyi objektiivista vastuuta, olivat perustuneet päätoimittajan riippumaton asema ja itsenäinen päätöksentekovalta.³

Sananvapauslaki kevensikin päätoimittajan rikosvastuuta, minkä on todennut myös korkein oikeus ratkaisunsa KKO 2006:62 julkaisemattomassa osassa.

Painovapauslain aikainen sääntely perustui lailla säädettyyn oletukseen päätoimittajan ja vastaavan ohjelmatoimittajan syyllisyydestä ja tämän oletuksen edellyttämällä tavalla käännettyyn todistustaakkaan. Sääntelytapaa kohtaan esitettiin arvostelua, jonka lainsäätäjät otti huomioon säätäessään sananvapauslakia.

Sananvapauslaissa päätoimittajarikkomuksen syyksiluettavuuden edellytyksenä on tahallisuus tai tuottamus ja vastaavan toimittajan syyllisyys on näytettävä toteen normaaliin tapaan.⁴ Toinen kevennys on se, että päätoimittajarikkomuksesta on mahdollista tuomita rangaistukseksi vain sakkoa, kun aikaisemmin enimmäisrangaistus oli yksi vuosi vankeutta.

Lainsäätäjät otti sananvapauslakiin säännöksen vastaavaa toimittajaa koskevasta erikoisrikoksesta, jonka rikosnimikkeeksi tuli päätoimittajarikkomus. Lainsäätäjät piti vastaavan toimittajan erityistä rangaistusvastuuta koskevaa säännöstä tarpeellisena kahdesta syystä. Hallituksen esityksessä todetaan ensinnäkin, että aikakautisissa julkaisuissa, verkkojulkaisuissa ja ohjelmissa julkaistaan paljon sellaista aineistoa, joka saa lopullisen sisältönsä monen henkilön yhteistyön tuloksena ja jota tästä syystä on hankala osoittaa jonkun tietyn henkilön tai joidenkin tiettyjen henkilöiden tekemäksi. Lainsäätäjän mukaan näissä tilanteissa toimituksen yhden tai useamman työntekijän rankaiseminen rikoksen tekijänä tai siihen osallisena voisi perustua syylliseksi epäiltyjen jossain määrin sattumanvaraiseen valintaan. Toiseksi lainsäätäjät perusteli säännöksen tarpeellisuutta sillä, että jokainen voi sananvapautta käyttäessään pysyä tuntemattomana. Hallituksen esityksessä huomautetaan, että sen selvittäminen, kuka on päättänyt lainvastaisen tiedon tai viestin julkaisemisesta, saattaa käytännössä osoittautua hankalaksi, jos asianomaisen päätöksen tekijä ei vapaaehtoisesti ilmoittaudu vastuun kantajaksi. Tästäkin syystä on lainsäätäjän mukaan perusteltua, että viimekätinen vastuu kuuluu julkaisun tai ohjelman vastaavalle toimittajalle.⁵

³ KM 1996:2, s. 26–27, KM 1997:3, s. 62–63.

⁴ HE 54/2002 vp, s. 37.

⁵ HE 54/2002 vp, s. 69–70.

1.2 Aiempi tutkimus

Vaikka päätoimittajarikkomusta koskeva säännös on ollut voimassa lähes 20 vuotta, aihetta ei ole tarkasteltu oikeustieteessä maisterintutkielman laajuisesti. Marjo Oikarinen on tutkinut vuonna 2013 päätoimittajan vastuuta maisterintutkielmassaan, mutta päätoimittajarikkomuksen käsittely on vain osa hänen tutkielmaansa. Oikarisen työssä selvitetään myös, miten median vapaus ja vastuu ovat kehittyneet oikeuskäytännössä EIT:n ratkaisujen valossa, millainen on päätoimittajavastuu lehtien välisessä yhteistyössä ja minkälaisia ovat Ruotsin ja Britannian vastuujärjestelyt.⁶ Tässä maisterintutkielmassa keskitytään nimenomaan päätoimittajarikkomukseen.

Päätoimittajarikkomusta on käsitellyt oikeuskirjallisuudessa laajimmin kolme tutkijaa. Valtteri Niiranen ja Petteri Sotamaa julkaisivat vuonna 2003 Sananvapauslain käsikirjan, joka opastaa uuden sananvapauslain soveltamiseen. Teoksen luvun, jossa käsitellään päätoimittajarikkomusta, on kirjoittanut Petteri Sotamaa. Päätoimittajarikkomusta käsitellään viiden sivun verran, ja käsittely perustuu pitkälti sananvapauslain hallituksen esitykseen.⁷ Hieman laajemmin, kahdeksan sivun verran, päätoimittajarikkomusta koskevaa sääntelyä esittelee Riitta Ollila vuonna 2004 ilmestyneessä teoksessaan Sananvapaus. Myös Ollilan käsittely nojaa pitkälti hallituksen esitykseen.⁸

Laajimmin päätoimittajarikkomusta on käsitellyt Päivi Tiilikka. Väitöskirjassaan Tiilikka avaa sääntelyn sisältöä ja tarkoitusta, syyksiluettavuuden astetta, vaatimusta viestin sisältöön perustuvasta rikoksesta, toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuden olennaista laiminlyöntiä sekä päätoimittajarikkomukseen perustuvaa vahingonkorvausvastuuta⁹. Osin väitöskirjan tekstiin perustuvassa teoksessaan Journalistin sananvapaus Tiilikka käy tiiviisti ja yleistajuisesti läpi päätoimittajarikkomuksen tunnusmerkistön¹⁰. Tiilikka käsittelee päätoimittajarikkomusta myös vuonna 2013 ilmestyneessä teoksessa Sananvapaus: tulkinta ja käytäntö, jossa hän käy läpi säännöksen soveltamisalaa, sääntelyn

⁶ Oikarinen 2013, s. 2–3.

⁷ Sotamaa 2003, s. 81–85.

⁸ Ollila 2004, s. 182–188.

⁹ Tiilikka 2007b, s. 350–367.

¹⁰ Tiilikka 2008, s. 108–120.

tavoitteita, liitännäisyyttä, toissijaisuutta, rangaistavuuden edellytyksiä, olennaista laiminlyöntiä, abstraktia vaarantamista sekä tahallisuutta ja huolimattomuutta¹¹.

1.3 Tilastotietoa

Päätoimittajarikkomusta koskevaa säännöstä on sovellettu käräjäoikeuksissa harvoin. Tilastokeskuksen tilastotietokantojen mukaan käräjäoikeuksissa jaettiin vuosina 2004–2021 neljä tuomiota päätoimittajarikkomuksesta ja hylättyjä syytteitä oli samaan aikaan 11¹². Rauenneita syytteitä ei ollut tuona aikana lainkaan.

Päätoimittajarikkomussyytteitä on siten käsitelty käräjäoikeuksissa 18 vuoden aikana yhteensä 15 kappaletta eli keskimäärin alle yksi vuodessa. Tuomioita on annettu keskimäärin joka neljäs viides vuosi. Taulukossa 1 esitetään yhteenveto Tilastokeskuksen tilastotietokantojen tiedoista.

¹¹ Tiilikka 2013, s. 104–110.

¹² Tiilikka (2012, s. 65) väittää, että hylättyjä syytteitä olisi ollut vuosien 2005–2010 aikana kolme kappaletta. Todellisuudessa hylättyjä syytteitä oli kuitenkin noiden vuosien aikana seitsemän kappaletta. Virhe johtunee siitä, että Tilastokeskus soveltaa tilastossaan niin sanottua tuomion päärikossääntöä (päärikossäännöstä ks. Tilastokeskus 2023). Vuosien 2005–2010 aikana päätoimittajarikkomus oli päärikoksena kolmessa hylätyssä syytteessä mutta hylättyjä syytteitä oli yhteensä seitsemän. Liian alhaisia lukuja käyttää myös Oikarinen (2013, s. 61), joka väittää, että alioikeuksissa on hylätty 2005–2011 kolme päätoimittajarikkomussyytettä.

Taulukko 1. Syyksi luetut päätoimittajarikkomukset, hylätyt syytteet ja rauenneet syytteet käräjäoikeuksissa vuosina 2004–2021¹³.

Vuosi	Syyksi luettuja rikoksia oikeudessa (lkm)	Hylättyjä syytteitä yhteensä (lkm)	Rauenneita syytteitä yhteensä (lkm)
2021	-	-	-
2020	-	2	-
2019	-	1	-
2018	-	-	-
2017	-	-	-
2016	-	-	-
2015	-	-	-
2014	-	-	-
2013	-	-	-
2012	-	1	-
2011	1	-	-
2010	-	1	-
2009	-	1	-
2008	1	3	-
2007	2	2	-
2006	-	-	-
2005	-	-	-
2004	-	-	-
Yhteensä	4	11	0

Käräjäoikeuksissa syyksi luetujen päätoimittajarikkomusten sekä hylättyjen ja rauenneiden syytteiden määrät ovat häviävän pieniä, kun niitä vertaa esimerkiksi yleisempiin sananvapausrikoksiin. Pelkästään vuonna 2021 käräjäoikeuksissa luettiin

¹³ Tiedot on koottu neljästä Tilastokeskuksen tilastotietokannasta: Syytetyt, tuomitut ja keskimääräiset rangaistukset rikoksittain, ensimmäinen oikeusaste 2004 (käräjäoikeudet, hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena, rangaistusmääräyssakot ja rikesakot), Rangaistukset sukupuolen, iän ja rikoksen mukaan, 2005–2010 (käräjäoikeudet, hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena, rangaistusmääräykset ja rikesakot), Rangaistukset sukupuolen, iän ja rikoksen mukaan, 2011–2018 (käräjäoikeudet, hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena, rangaistusmääräykset ja rikesakot) ja Rangaistukset sukupuolen, iän ja rikoksen mukaan (käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena, rangaistus- ja sakkomääräykset ja rikesakot), 2017–2021.

syyksi 467 perusmuotoista kunnianloukkausta, hylättiin 69 kunnianloukkaussyytettä ja raukesi 31 kunnianloukkaussyytettä. Yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen osalta syyksi luettuja rikoksia oli vuoden aikana 39, hylättyjä syytteitä neljä ja rauenneita syytteitä neljä.¹⁴ Päätoimittajarikkomus eroaa yleisemmistä sananvapausrikoksista myös siinä, että päätoimittajarikkomuksessa syyksi luettujen rikosten määrä on selvästi pienempi kuin hylättyjen syytteiden määrä, kun taas kunnianloukkauksessa ja yksityiselämää loukkaavassa tiedon levittämisessä tilanne on päinvastainen.

1.4 Tutkimuksen relevanssi

Päätoimittajarikkomuksen oikeustieteellinen tarkastelu on perusteltua monesta syystä:

1. Kuten alaluvusta 1.2 käy ilmi, aihetta on käsitelty verrattain vähän, vaikka päätoimittajarikkomusta koskeva säännös on ollut voimassa lähes 20 vuotta.
2. Mainitusta alaluvusta käy ilmi myös se, että aiheen käsittelystä on kulunut aikaa. Uutta oikeuskäytäntöä on tullut, ja mediakin on jatkuvassa muutoksessa. Siksi aiheen tutkimus on hyvä tuoda ajan tasalle.
3. Päätoimittajarikkomusta koskevaa säännöstä on tarkasteltu käytännöllisen rikoslainopin näkökulmasta, mutta aiheesta ei ole tehty empiiristä tutkimusta. Tässä maisterintutkielmassa täytetään tämä ammottava tutkimusaukko.
4. Päätoimittajat käyttävät sekä toimituksissaan että niiden ulkopuolella merkittävää yhteiskunnallista valtaa. Kuten sananvapauslain 4.3 §:ssä säädetään, päätoimittaja johtaa toimitustyötä ja päättää julkaisunsa sisällöstä. Tästä syystä päätoimittajiin liittyvän oikeudellisen sääntelyn tutkimuksella on erityistä yhteiskunnallista merkitystä.
5. Päätoimittajarikkomus on kiinnostava tutkimusaihe myös sen takia, että säännöstä on sovellettu tuomioistuimissa varsin vähän. Kuten Tiilikka huomauttaa, päätoimittajien ja moderaattoreiden vastuu on jäänyt

¹⁴ Rangaistukset sukupuolen, iän ja rikoksen mukaan (käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena, rangaistus- ja sakkomääräykset ja rikesakot), 2017–2021.

käytännössä kapea-alaiseksi¹⁵. Päätoimittajarikkomusta koskeva tutkimus voi valaista vähäisen soveltamisen syitä.

6. Aihe on ajankohtainen, sillä päätoimittajan asemasta on käyty viime aikoina Suomessa julkista keskustelua. Keskustelua ovat herättäneet Helsingin Sanomien Viestikoekekus-oikeudenkäynti, Helsingin Sanomien päätoimittajan Kaius Niemen eroaminen törkeän rattijuopumuksen seurauksena ja Aamulehden päätoimittajan Jussi Tuulensuun eroaminen asiattoman käytöksen takia.
7. Kuten alaviitteestä 12 käy ilmi, päätoimittajarikkomustuomioiden määrästä on aiemmassa tutkimuksessa virheellistä tietoa. Uusi tutkimus mahdollistaa virheellisten tietojen oikaisun.

1.5 Aiheen rajaus, tutkimuskysymykset ja tutkielman rakenne

Päätoimittajarikkomusta tarkastellaan tässä tutkielmassa ensinnäkin käytännöllisen rikoslainopin keinoin. Käytännöllisen lainopin tehtävänä on selvittää, miten jotakin lain säännöstä tulee soveltaa. Lainopillista näkökulmaa täydennetään empiirisellä tarkastelulla, jossa selvitetään, minkälaisia päätoimittajarikkomustuomioita Suomessa on annettu vuosina 2004–2022.

Päätoimittajarikkomuksen rangaistavuuden edellytykset voidaan jäsentää seitsemään osaan: 1) vastaava toimittaja, 2) tahallaan tai huolimattomuudesta, 3) olennaisesti, 4) laiminlyö toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuutensa, 5) siten, että laiminlyönti on omiaan myötävaikuttamaan yleisön saataville toimitetun viestin sisältöön perustuvan rikoksen toteutumiseen, 6) tällainen rikos tehdään, 7) eikä häntä ole pidettävä rikoksen tekijänä tai siihen osallisena. Maisterintutkielman laajuus edellyttää aiheen rajaamista. Tässä tutkielmassa lainopillisen tarkastelun pääpaino on toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuden laiminlyönnissä, joka muodostaa päätoimittajarikkomusta koskevan säännöksen kovan ytimen, ja muut rangaistavuuden edellytykset käsitellään suppeammin¹⁶.

¹⁵ Tiilikka 2012, s. 65.

¹⁶ Rangaistavuuden muut edellytykset on esitelty tutkielmassa erityisesti siitä syystä, että aihetta tuntemattomallekin lukijalle syntyisi kokonaiskuva päätoimittajarikkomuksen rangaistavuuden edellytyksistä.

Pääasiallisia tutkimuskysymyksiä on siten kaksi, ja ne voidaan jäsentää edelleen tarkempiin tutkimuskysymyksiin seuraavasti:

1. Minkälaisia päätoimittajarikkomustuomioita Suomessa on annettu vuosina 2004–2022?
 - a. Mitkä ovat tapauksen tosiseikat?
 - b. Miten tuomioistuin on ratkaissut tapauksen?
2. Miten päätoimittajarikkomusta koskevaa sananvapauslain säännöstä tulee soveltaa?
 - a. Miten toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuden laiminlyöntiä tulee arvioida?

Tutkielman rakenne muodostuu näiden tutkimuskysymysten käsittelystä.

Ensimmäinen tutkimuskysymys käsitellään tutkielman toisessa pääluvussa. Tämä empiirinen tarkastelu toimii eräänlaisena johdatuksena lainopilliseen osuuteen, joka on kolmannessa pääluvussa. Koska ensimmäisen ja toisen tutkimuskysymyksen yhteydessä sovelletaan eri tutkimusmenetelmiä, nämä pääluvut alkavat tutkimusmenetelmän esittelyllä. Empiiristä oikeustutkimusta edustavan toisen pääluvun alussa esitellään myös tutkimusaineisto. Tämän jälkeen molemmissa pääluvuissa edetään analyysin kautta johtopäätöksiin. Tutkielma päättyy Lopuksi-lukuun, jossa tuloksia kommentoidaan ja niistä esitetään de lege ferenda -kannanottoja.

2 Päätoimittajarikkomustuomiot

Ennen kuin päätoimittajarikkomusta tarkastellaan kolmannessa luvussa käytännöllisen rikoslainopin keinoin, Suomessa annettuja päätoimittajarikkomustuomioita tarkastellaan tässä luvussa empiirisenä eli ajallispaikallisena ilmiönä. Asia voidaan ilmaista myös niin, että siinä, missä kolmannessa luvussa huomio on pitämisen maailmassa, tässä luvussa liikutaan olemisen maailmassa. Luvussa vastataan kysymykseen, minkälaisia päätoimittajarikkomustuomioita Suomessa on annettu vuosina 2004–2022. Ensimmäisessä alaluvussa 2.1 esitellään tutkimusaineisto ja toisessa alaluvussa 2.2 menetelmä, jolla tutkimusaineistoa tutkitaan. Tulokset esitellään alaluvussa 2.3, ja viimeinen alaluku 2.4 on varattu johtopäätöksiä varten.

2.1 Aineisto

Tutkielman aineisto on kerätty itse. Tutkielmaa varten Suomen 20 käräjäoikeudelta pyydettiin vuosilta 2004–2022 tuomiot, joissa rikosnimikkeenä on päätoimittajarikkomus. Käräjäoikeuksilta pyydettiin myös tieto siitä, onko tuomiosta valitettu. Pyynnöt lähetettiin sähköpostitse 7.1.2023. Käräjäoikeuksista löytyi seitsemän päätoimittajarikkomusta koskevaa tuomiota ja yksi päätös. Tietoa annetuista tuomioista tiedusteltiin myös Oikeusrekisterikeskuksesta. Oikeushallinnon valtakunnallisesti tietovarannosta, josta on saatavilla diaaritietoja 10 vuotta ratkaisupäivämäärästä, löytyi kuitenkin vain kaksi diaaritietoa rikosasioista, joissa rikosnimikkeenä on päätoimittajarikkomus¹⁷. Toinen näistä tuomioista oli jo tutkielman aineistossa, mutta toinen oli jäänyt löytymättä käräjäoikeudelta. Tämän jälkeen tutkielman aineistossa oli kahdeksan päätoimittajarikkomusta koskevaa tuomiota ja yksi päätös.

Lopuksi käräjäoikeuksilta pyydettiin vielä ne kuusi tuomiota, joita käräjäoikeudet eivät olleet löytäneet mutta joista löytyy maininta oikeuskirjallisuudesta. Näin päästiin yhteensä 14 päätoimittajarikkomustuomioon ja yhteen päätökseen. Tilastokeskuksen mukaan käräjäoikeuksissa annettiin vuosina 2004–2021 yhteensä 15 päätoimittajarikkomustuomiota (ks. alaluku 1.3). Käräjäoikeuksista löytyi tuolta ajalta 13 tuomiota, joten tutkimuksen aineistosta jäi puuttumaan tuolta ajalta kaksi

¹⁷ Sähköpostiviesti 13.1.2023.

tuomiota. Tästä puutteesta huolimatta aineistoa voidaan pitää varsin hyvin edustavana. Tutkielman aineistoon otettiin myös kaksi korkeimman oikeuden ratkaisua, jotka on annettu sananvapauslain voimaan astumisen jälkeen. Yhteenvedo tutkielman aineistosta esitetään taulukossa 2.

Taulukko 2. Löytyneet päätoimittajarikkomusta koskevat tuomiot ja päätökset (= ei päätoimittajarikkomuksen osalta).*

Käräjäoikeus	Laji	Päivämäärä	Hovioikeus	Päivämäärä	Korkein oikeus
Pohjois-Karjala	tuomio	13.12.2022	–	–	–
Etelä-Pohjanmaa	tuomio	7.4.2020	Vaasa*	11.1.2021	–
Kymenlaakso	tuomio	14.6.2019	–	–	–
Helsinki	tuomio	16.10.2017 (syyte jäi sillensä)	Helsinki*	18.6.2019	–
Varsinais-Suomi	tuomio	9.9.2011	Turku*	20.9.2012	Valituslupaa ei myönnetty.
Itä-Uusimaa	tuomio	29.12.2010 (selvästi perusteeton)	Helsinki	23.3.2011	Valituslupaa ei myönnetty.
Turku	tuomio	8.4.2009	Turku	12.4.2010	–
Iisalmi	tuomio	3.6.2008	–	–	–
Helsinki	tuomio	18.4.2008	Helsinki	28.1.2010	Valituslupaa ei myönnetty.
Helsinki	tuomio	26.2.2008	–	–	–
Helsinki	päätös	4.2.2008	–	–	–
Vaasa	tuomio	18.1.2008	Vaasa	30.10.2009	KKO 2011:71
Helsinki	tuomio	28.12.2007	Helsinki	31.12.2008	KKO 2010:88
Porvoo	tuomio	8.1.2007	Helsinki*	25.5.2007	–
Ikaalinen	tuomio	14.7.2006	Turku*	9.8.2007	–
Forssa	tuomio	15.7.2004	Turku	21.10.2005	–
(Tampere)	tuomio	(5.11.2003)	(Turku)	(10.3.2005)	KKO 2006:62
(Forssa)	tuomio	(1.2.2002)	(Turku)	(12.12.2002)	KKO 2005:82

2.2 Menetelmä

Empiirisellä tutkimuksella tarkoitetaan kokemusperäistä, havainnointiin tai mittaamiseen perustuvaa tutkimusta. Siinä, missä lainoppi tulkitsee tai systematisoi oikeusnormeja tai pohtii oikeutta filosofisesti tai teoreettisesti, empiirinen tutkimus tarkastelee oikeutta ulkoa päin. Sen piirissä voidaan tutkia esimerkiksi sitä, minkälaisia vaikutuksia oikeusnormeilla ja oikeudellisilla käytännöillä on, miten ihmiset kokevat oikeuden ja miten oikeudelliset ilmiöt ja käytännöt muuttuvat. Kiinnostuksen kohteena voi olla myös se, minkälaisia oikeudellisia ongelmia tai minkälaista rikollisuutta esiintyy, miksi ja kuinka paljon. Kuten Nieminen ja Lähteenmäki huomauttavat, empiirinen tieto ei kuitenkaan ole täysin irrallista lainopista vaan se palvelee oikeustieteellistä teorianmuodostusta ja tuottaa tietoa lainopin tulkintasuositusten ja lainsäädäntötyön käyttöön.¹⁸

Empiirisen tutkimuksen aineistot ja tutkimusmenetelmät voivat olla joko kvalitatiivisia eli laadullisia tai kvantitatiivisia eli määrällisiä. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa ilmiötä selitetään numeerisen tiedon avulla, kun taas kvalitatiivisessa tutkimuksessa kohteesta kerrotaan jotakin uutta tai olennaista ja syvällistä. Tutkimusmenetelmien valinta riippuu siitä, mitä tutkitaan. Joitakin tutkimuskohteita voi lähestyä vain joko määrällisesti tai laadullisesti, mutta usein kvalitatiiviset ja kvantitatiiviset aineistot ja tutkimusmenetelmät esiintyvät kuitenkin tutkimuksissa rinnakkain eikä niiden välillä ole tarkkaa rajaa. Nieminen ja Lähteenmäki esittävätkin, että selvärajaisten vaihtoehtoisten lähestymistapojen sijaan aineistoja ja menetelmiä kannattaa ajatella jatkumoina.¹⁹ Tässä tutkielmassa käytettävä aineisto on selvästi kvalitatiivista, mutta siitä esitetään myös määrällisiä havaintoja.

Tutkimuksen tavoitteena on saada yleiskuva siitä, minkälaisia päätoimittajarikkomustuomioita Suomessa on annettu. Tätä tavoitetta palveleviksi menetelmiksi soveltuvat sisällön erittely ja sisällönanalyysi. Sisällön erittely voidaan määritellä dokumenttien analyysiksi, jossa kuvataan tekstin sisältöä kvantitatiivisesti²⁰. Käytännössä sisällön erittely toteutetaan tässä tutkielmassa siten,

¹⁸ Nieminen – Lähteenmäki 2021, s. 10.

¹⁹ Nieminen – Lähteenmäki 2021, s. 10–11.

²⁰ Tuomi – Sarajärvi 2018, s. 191–192.

että päätoimittajarikkomustuomioista koodataan keskeisimpiä muuttujia niin sanottuun havaintomatriisiin²¹. Havaintomatriisiin kirjataan seuraavat 12 muuttujaa:

1. Lainvoimaisen tuomion antanut tuomioistuin (esim. Helsinki KO)
2. Tuomion antamisen päivämäärä (pp.kk.vvvv)
3. Onko vastaaja tuomittu päätoimittajarikkomuksesta? (kyllä/ei)
4. Jos vastaaja on tuomittu, kuinka monta päiväsakkoa hän on saanut? (esim. 10)
5. Korvausvelvollisuus (kyllä/ei)
6. Onko päätoimittajarikkomus ensisijainen syyte? (kyllä/ei)
7. Jos syyte on kaatunut, mihin päätoimittajarikkomuksen tunnusmerkistötekijään se on kaatunut? (esim. esirikos)
8. Vastaajan asema (esim. päätoimittaja)
9. Väline (esim. sanomalehti)
10. Tekstilaji (esim. mielipidekirjoitus)
11. Esirikoksen rikosnimike (esim. kunnianloukkaus)
12. Onko esirikoksesta annettu tuomiota? (kyllä/ei)

Sisällön erittelyn lisäksi tutkielmassa käytetään sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysillä dokumentteja analysoidaan systemaattisesti ja objektiivisesti, ja tutkittavasta ilmiöstä pyritään saamaan kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa²². Erona sisällön erittelyyn on se, että sisällönanalyysissä dokumenttien sisältöä kuvataan sanallisesti²³. Tässä tutkielmassa kuvataan tiiviisti kunkin oikeustapauksen faktat ja tuomioistuimen ratkaisu. Kuvauksessa painotetaan luonnollisesti ratkaisun päätoimittajarikkomusta koskevaa osuutta. Kuten Tuomi ja Sarajärvi huomauttavat, monia sisällönanalyysillä toteutettuja tutkimuksia kritisoidaan keskeneräisyydestä, sillä menetelmällä saadaan kerätty aineisto vasta järjestetyksi johtopäätösten tekoa

²¹ Vrt. esim. Majamaa – Sarasoja – Rantala 2021, s. 249–250.

²² Tuomi – Sarajärvi 2018, s. 187.

²³ Tuomi – Sarajärvi 2018, s. 192.

varten²⁴. Tässä työssä pyritään välttämään tämä sudenkuoppa alaluvussa 2.4 esitettävillä johtopäätöksillä.

2.3 Analyysi

Sisällön erittelyyn otettiin aineiston 18 tapauksesta 15. Pois jäivät Helsingin käräjäoikeuden 4.2.2008 antama päätös ja tapaukset, joissa syyte jäi sillensä (Helsinki KO 16.10.2017) tai kanne hylättiin selvästi perusteettomana (Itä-Uusimaa KO 29.12.2010). Eriteltyjen 14 lainvoimaisen tuomion joukossa on neljä tuomiota, joissa vastaaja on tuomittu päätoimittajarikkomuksesta, ja 10 lainvoimaista tuomiota, joissa syyte on hylätty. Yksi tuomio eli Turun hovioikeuden 21.10.2005 antama tuomio eroaa muista tuomioista, sillä siinä on kyse vahingonkorvausvaatimuksesta. Forssan käräjäoikeus katsoi 15.7.2004 antamassaan tuomiossa, että päätoimittajan menettelyä oli pidettävä sananvapausslain 13 §:ssä rangaistavaksi säädettyinä mutta että hänen huolimattomuuttaan oli pidettävänä lievänä eikä häntä siksi voitu tuomita vahingonkorvauslain 4 luvun 1 §:n nojalla henkilökohtaiseen korvausvastuuseen. Turun hovioikeus hyväksyi tältä osin Forssan käräjäoikeuden perustelut. Kahdessa tekoajaltaan vanhimmassa tapauksessa (KKO 2005:82 ja KKO 2006:62) korkein oikeus sovelsi päätoimittajarikkomusta koskevaa sääntelyä painovapauden tuottamuksellisen väärinkäyttämisen asemesta lievemmän lain periaatteen mukaisesti.

Päätoimittajarikkomussyytteiden vastaaja on tutkielman aineistossa lähes aina ammattinimikkeeltään päätoimittaja. Näin on 13 tapauksessa. Yhdessä tapauksessa vastaajana on television ohjelmajohtaja ja yhdessä tapauksessa verkkosivuston ylläpitäjä. Välineenä on 13 tapauksessa lehti: neljä kertaa iltapäivälehti, kolme kertaa sanomalehti, kaksi kertaa kaupunkilehti²⁵, kaksi kertaa paikallislehti ja yhden kerran järjestölehti ja puoluelehti. Yhden kerran välineenä on televisio ja yhden kerran yksityishenkilöiden ylläpitämä verkkosivusto. Tekstilajina on viisi kertaa mielipidekirjoitus, kolme kertaa lehtijuttu, kerran lehti- ja verkkojuttu sekä yhden kerran lehti-ilmoitus, kolumni, pakina, televisio-ohjelma, lehtikuva ja

²⁴ Tuomi – Sarajärvi 2018, s. 187–188.

²⁵ Ilmaisjakelulehtiala on pyrkinyt eroon ilmaisjakelulehti-sanasta ja käyttänyt sen asemesta kaupunkilehti-sanaa. Vaikka ilmaisjakelulehti kuvaa toiminnan luonnetta hyvin ja on sanana vakiintunut, kutsun tässä tutkielmassa ilmaisjakelulehtiä kaupunkilehdiksi. Kaupunkilehden ero paikallislehteen on se, että paikallislehti on tilattava lehti.

verkkokirjoitus. Yhdessä tapauksessa sama viesti julkaistiin myyntijulisteessa, kansilehdellä, lehtijutussa ja verkkojutussa. Esirikoksen rikosnimikkeistä yleisin on kunnianloukkaus (7 kertaa) tai törkeä kunnianloukkaus (3 kertaa). Kahdessa tapauksessa esirikoksena on kiihottaminen kansanryhmää vastaan ja kahdessa tapauksessa yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen tai yksityiselämän loukkaus. Yhdessä tapauksessa esirikoksena on sekä kunnianloukkaus että yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen. Esirikoksesta on annettu tuomio seitsemässä tapauksessa. Päätoimittajarikkomus on syyttäjän ensisijainen syyte seitsemässä tapauksessa.

Päätoimittajarikkomuksesta annettiin tutkielman aineistossa tuomio neljä kertaa. Rangaistukseksi määrättiin 20, 30 ja kahdessa tapauksessa 10 päiväsakkoa. Vain yhdessä näistä tapauksista päätoimittaja velvoitettiin suorittamaan asianomistajalle korvausta kärsimyksestä. Päätoimittajarikkomus oli syyttäjän ensisijainen vaatimus kolmessa tapauksessa neljästä. Tuomittu oli kaikissa neljässä tapauksessa ammattinimikkeeltään päätoimittaja. Välineet olivat kaikissa tapauksissa painettuja lehtiä, joiden toimitukset lienevät olleen verrattain pienikokoisia: päätoimittajarikkomuksen välineenä toimi kahdesti kaupunkilehti ja kerran paikallislehti ja puoluelehti. Teksti oli kaikissa neljässä tapauksessa lukijan tuottama: kolme kertaa mielipidekirjoitus ja kerran lukijan jättämä ilmoitus. Esirikoksena oli kahdessa tapauksessa kiihottaminen kansanryhmää vastaan ja kahdessa tapauksessa kunnianloukkaus. Kahdessa tapauksessa oikeus antoi esirikoksesta tuomion ja kahdessa tapauksessa tuomiota ei annettu: toisessa vastaaja kuoli ennen pääkäsittelyä ja toisessa vastaajaa ei saatu selville.

Yhdeksässä tapauksessa päätoimittajarikkomussyyte on hylätty. Syytteet ovat kaatuneet useista syistä. Kolmessa tapauksessa syyte on kaatunut esirikoksen puuttumiseen, kahdessa tapauksessa laiminlyönnin ja olennaisuuden puuttumiseen, yhdessä tapauksessa laiminlyönnin puuttumiseen ja yhdessä tapauksessa esirikoksen, tahallisuuden tai huolimattomuuden, laiminlyönnin ja olennaisuuden puuttumiseen. Yhdessä tapauksessa syyte on kaatunut siihen, ettei vastaaja ollut vastaava toimittaja, yhdessä tapauksessa siihen, että vastaaja todettiin osalliseksi esirikokseen, ja yhdessä tapauksessa siihen, että vastaajan tuottamus oli lievää.

Taulukossa 3 esitetään yhteenveto lainvoimaisten päätoimittajarikkomustuomioiden sisällön erittelystä.

Taulukko 3. Yhteenvedo lainvoimaisten päätoimittajarikkomustuomioiden sisällön erittelystä.

Tuomioistuin ja päivämäärä	P-K KO 13.12.2022	E-P KO 7.4.2020	KL KO 14.6.2019	V-S KO 9.9.2011	Tku HO 12.4.2010	Iisal. KO 3.6.2008	Hki HO 28.1.2010	Hki KO 26.2.2008	KKO 2011:71	KKO 2010:88	Porv. KO 8.1.2007	Ikaal. KO 14.7.2006	Tku HO 21.10.2005	KKO 2006:62	KKO 2005:82
Tuomio	X			X		X					X		EV		
Rangaistus	20			30		10					10				
Korvaukset						X									
Ensisijainen		X	X	X	X	X	X				X				
Hylkäyssyy															
– ei esirikosta		X					X	X	X						
– ei tahallisuutta tai huolimattomuutta								X							
– lievä tuottamus													X		X
– ei laiminlyöntiä			X					X				X		X	
– ei olennaisesti								X				X		X	
– ei vastaava toimittaja					X										
– osallisuus										X					
Vastaaja	PT	2 x PT	PT	PT	YP	PT	PT	PT	PT	OJ	PT	PT	PT	PT	PT
Väline	PL	2 x SL	SL	KL	VS	KL	JL	IL	SL	TV	PU	PL	IL	IL	IL
Tekstilaji	MP	MP	LJ + VJ	MP	VK	IL	KO	MJ KA LJ VJ	LJ	TO	MP	MP	LK	PA	LJ
Esirikos	KV	KL	KL YT	KL	KL	KL	TK	TK	KL	TK	KV	KL	YT	KL	YL
Tuomio esirikoksesta			X	X						X	X	X		X	X

Taulukossa käytetyt lyhenteet: EV = ei henkilökohtaista korvausvastuuta, PT = päätoimittaja, YP = verkkosivuston ylläpitäjä, OJ = ohjelmajohtaja, PL = paikallislehti, SL = sanomalehti, KL = kaupunkilehti, VS = verkkosivu, JL = järjestölehti, IL = iltapäivälehti, TV = televisio, PU = puoluelehti, MP = mielipidekirjoitus, LJ = lehtijuttu, VK = verkkokirjoitus, IL = ilmoitus, KO = kolumni, MJ = myyntijuliste, KA = kansilehti, VJ = verkkojuttu, TO = televisio-ohjelma, LK = lehtikuva, PA = pakina, KV = kiihottaminen kansanryhmää vastaan, KL = kunnianloukkaus, TK = törkeä kunnianloukkaus, YT = yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen, YL = yksityiselämän loukkaus.

Seuraavaksi tutkielman aineistossa olevia päätoimittajarikkomustuomioita tarkastellaan sisällönanalyysin keinoin.

Pohjois-Karjalan kärjäoikeus 13.12.2022. Paikallislehti oli julkaissut mielipidekirjoituksen, jossa paneteltiin ja solvattiin afrikkalaisia sekä Lähi-idästä ja Aasiasta kotoisin olevia henkilöitä kansallisen tai etnisen alkuperän vuoksi. Kirjoituksessa käytettiin muun muassa ilmaisua ”karvakädet ja rätipäät”. Syyttäjä vaati kirjoittajalle ja päätoimittajalle rangaistusta kiihottamisesta kansanryhmää vastaan ja päätoimittajalle toissijaisesti päätoimittajarikkomuksesta. Päätoimittaja kiisti syytteen kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Päätoimittajan vastauksessa todetaan, että sen sijaan hänen voitaisiin tässä tapauksessa katsoa syyllistyneen toissijaisen syytteen mukaiseen päätoimittajarikkomukseen. Kärjäoikeus tuomitsi päätoimittajan päätoimittajarikkomuksesta 20 päiväsakkoon. Kirjoittajan osalta asia jäi sillensä, sillä hän kuoli ennen pääkäsittelyä. Päätoimittaja kertoi, että kirjoittaja oli tuonut hänen päätoimittajakaudellaan toimitukseen useita mielipidekirjoituksia. Tällä kertaa kirjoittaja oli tullut toimitukseen ajankohtana, jolloin työyhteisössä oli ollut käsiteltävänä mediataloa koskeva sulautuminen, minkä vuoksi päätoimittajalla oli ollut tavanomaista suurempi kiire. Päätoimittaja kertoi, että hän oli ottanut kirjoituksen vastaan, silmäillyt sen päällisin puolin eli lähinnä otsikon ja alkua ensimmäisestä kappaleesta, ottanut siitä saman tien kopion ja antanut sen harjoittelijalle puhtaaksi kirjoitettavaksi. Harjoittelijalla ei ollut vielä sellaista kokemusta, että hän olisi kiinnittänyt päätoimittajan huomiota mahdollisesti epäasiallisiin kohtiin. Päätoimittajan mukaan kirjoittajan aikaisemmat kirjoitukset eivät olleet antaneet aiheita erityiseen varovaisuuteen. Oikeus katsoi, että päätoimittaja ei ollut sillä tavoin tietoinen kirjoituksen sisällöstä, että häntä voitaisiin pitää kiihottamisrikoksen tekijänä. Oikeus totesi, että päätoimittaja oli tunnustanut laiminlyöneensä kiireessä eli huolimattomuudestaan lehtitoimitukseen kuuluvan johtamis- ja valvontavelvollisuutensa perehtyä riittävällä tavalla kirjoituksen yksityiskohtiin ennen sen julkaisemista lehdessä. Oikeuden mukaan päätoimittajalla oli ollut kertomansakin perusteella tosiasiallinen mahdollisuus täyttää sanottu velvollisuutensa. Kärjäoikeuden tuomio jäi lainvoimaiseksi.

Etelä-Pohjanmaan kärjäoikeus 7.4.2020. Kaksi sanomalehteä oli julkaissut mielipidekirjoituksen, joka käsitteli kansanopistossa tapahtunutta väitettyä raiskausta. Kirjoittaja väitti ja vihjasi virheellisesti, että opiston rehtori olisi ylittänyt

asiassa toimivaltansa, vaikeuttanut poliisin esitutkintaa ja loukannut vakavasti epäillyn rikoksen asianosaisten oikeusturvaa. Hän oli perustanut kirjoituksensa puhtaasti sanomalehdessä julkaistuun uutiseen. Syyttäjä vaati kirjoittajalle rangaistusta kunnianloukkauksesta ja sanomalehtien päätoimittajille päätoimittajarikkomuksesta. Käräjäoikeus katsoi, että kirjoittajalla oli ollut vahvoja perusteita pitää totena, mitä hän oli esittänyt tai mihin hän oli vihjannut, ja että näyttämättä on siten jäänyt, että rikoksen edellyttämä tahallisuus täyttäisi. Kun syyte kunnianloukkauksesta tuli hylätyksi, oikeus hylkäsi myös syytteet päätoimittajarikkomuksista. Syyttäjä valitti tuomiosta kunnianloukkauksen osalta Vaasan hovioikeuteen, joka ei 11.1.2021 antamassaan tuomiossa muuttanut käräjäoikeuden tuomiota.

Kymenlaakson käräjäoikeus 14.6.2019. Sanomalehdessä oli julkaistu lehtijuttu, joka käsitteli tunnistettavan yrityksen ongelmia. Jutusta kävi ilmi, että yrityksen kaikki neljä työntekijää olivat jääneet sairauslomalle, ja jutussa arvosteltiin nimeltä mainiten yrityksen liiketoimintapäällikön ammattitaitoa. Syyttäjä vaati jutun kirjoittaneelle toimittajalle rangaistusta yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä ja kunnianloukkauksesta ja sanomalehden päätoimittajalle päätoimittajarikkomuksesta. Käräjäoikeus tuomitsi toimittajan yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä ja kunnianloukkauksesta 30 päiväsakkoon ja velvoitti tämän korvaamaan loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä 500 euroa kullekin työntekijälle ja 1 000 euroa liiketoimintapäällikölle. Oikeus kuitenkin hylkäsi päätoimittajan päätoimittajarikkomussyytteen. Oikeus totesi, että toimittaja on ollut artikkelin kirjoittaessaan esimies-toimittajavastuussa ja kokenut toimittaja, että hänellä on ollut ammatilliset edellytyksen asian harkintaan ja että päätöksentekovaltaa ei ole näin ollen siirretty henkilöille, joilla ei ole tiedollisia, taidollisia tai muita edellytyksiä heille annettujen tehtävien asianmukaiseen hoitamiseen. Oikeus totesi myös, että organisaation vastuunjako on ollut asianmukainen sanomalehden organisaation ja toiminnan laajuuteen ja muihin olosuhteisiin nähden ja että ohjeistus on ollut asianmukainen ja ohjeita on päivitetty jatkuvasti ja henkilökuntaa on informoitu. Ohjeistus on ollut oikeuden mukaan selvä sen suhteen, että tarvittaessa herkästä asiasta on keskusteltava ja kysyttävä esimiehen mielipidettä. Ohjeistuksena olleen Tyylikirjan mukaan herkäksi asiaksi on tulkittu yksityiselämän suojaa rikkova tieto tai tunnistettavan henkilön esittäminen negatiivisessa valossa. Käräjäoikeuden tuomio jäi lainvoimaiseksi.

Helsingin kärjäoikeus 16.10.2017. Kolme radiojuontajaa oli keskustellut suorassa radio-ohjelmassa nimeltä mainitun yrittäjän tavaramerkkiriidasta. Asianomistaja vaati kolmelle juontajalle rangaistusta kunnianloukkauksesta ja radio-ohjelman vastaavalle päätoimittajalle rangaistusta päätoimittajarikkomuksesta. Asianomistaja kuitenkin peruutti syytteen päätoimittajarikkomuksesta, koska asiassa selvitettiin, ettei vastaaja ollut radio-ohjelman vastaava päätoimittaja. Näin ollen kärjäoikeus jätti asian päätoimittajarikkomussyytteen osalta sillensä. Kärjäoikeus hylkäsi syytteen kunnianloukkauksesta. Asianomistaja valitti kahden kunnianloukkaussyytteen osalta Helsingin hovioikeuteen, joka ei 18.6.2019 antamassaan tuomiossa muuttanut kärjäoikeuden tuomiota.

Varsinais-Suomen kärjäoikeus 9.9.2011. Kaupunkilehdessä oli julkaistu mielipidekirjoitus, jossa kirjoittaja esitti poliisilaitoksen talousrikostutkintayksikön rikoskomisariosta useita valheellisia vihjauksia. Kirjoittaja muun muassa väitti, että rikoskomisario olisi tutkinnanjohtajana toimiessaan edellyttänyt kirjoittajalta maksua, jotta tämä olisi suorittanut esitutkinnan kirjoittajan edellyttämällä tavalla. Syyttäjä vaati kirjoittajalle rangaistusta törkeästä kunnianloukkauksesta ja kaupunkilehden päätoimittajalle päätoimittajarikkomuksesta. Kärjäoikeus tuomitsi kirjoittajan kunnianloukkauksesta 60 päiväsakkoon ja velvoitti tämän korvaamaan asianomistajalle korvauksena kärsimyksestä 3 000 euroa. Päätoimittaja tuomittiin päätoimittajarikkomuksesta 30 päiväsakkoon. Päätoimittaja kiisti syytteen. Hän katsoi, että kunnianloukkausrikosta ei ollut tapahtunut ja että hän ei ollut olennaisesti laiminlyönyt valvontavelvollisuuttaan. Päätoimittaja kertoi, että hän oli lukenut mielipidekirjoituksen huolellisesti ennen julkaisua eikä ollut mieltänyt, että siinä vihjattaisiin asianomistajan syyllistyneen rikokseen²⁶. Päätoimittaja kertoi sallineensa mielipidekirjoituksen julkaisemisen vilpittömässä mielessä siinä uskossa, ettei kirjoitus sisällä mitään rikollista. Oikeus kuitenkin katsoi, että päätoimittajan olisi pitänyt päätoimittajana havaita, että kirjoituksessa on hyvin tulkinnanvaraisesti käsiteltyjä väitetyjä virkamiehen esittämiä vaatimuksia maksuista. Kärjäoikeus ei pitänyt uskottavana päätoimittajan väitettä siitä, että hän olisi ymmärtänyt nämä maksut joiksikin toimisto- tai käsittelymaksuiksi. Ottaen huomioon tekstin tulkinnanvaraisuuden oikeus ei kuitenkaan katsonut päätoimittajan syyllistyneen

²⁶ Kyseinen päätoimittajarikkomustuomio poikkeaa aineiston kolmesta muusta syyksi lukevasta päätoimittajarikkomustuomiosta siinä, että päätoimittaja kertoi lukeneensa julkaistavan tekstin ennen julkaisua ja vieläpä lukeneensa sen huolellisesti.

tahalliseen tekoon. Oikeus totesi myös, että päätoimittajan oma-aloitteisesti laatima ja lehdessä julkaisema anteeksipyyntökirjoitus oli otettava huomioon hänelle tuomittavaa rangaistusta määrättäessä. Käräjäoikeuden tuomio jäi päätoimittajarikkomuksen osalta lainvoimaiseksi. Mieli-pidekirjoituksen kirjoittaja valitti Turun hovioikeuteen, joka ei 20.9.2012 antamassaan tuomiossa muuttanut käräjäoikeuden tuomiota. Korkein oikeus ei myöntänyt mieli-pidekirjoittajalle valituslupaa.

Itä-Uudenmaan käräjäoikeus 29.12.2010. Sanomalehti oli uutisoinut nimeltä mainitsematta, että erästä henkilöä epäillään törkeästä kunnianloukkauksesta. Rikosepäily oli saanut alkunsa siitä, että henkilö oli jakanut omalla nimellään varoituskirjoituksia lääkäristä, jota hän piti yhdessä toisen lääkärin kanssa syyppäänä äitinsä kuolemaan. Käräjäoikeudessa kyseinen henkilö vaati asianomistajan syyteoikeudella sanomalehden päätoimittajalle rangaistusta päätoimittajarikkomuksesta. Käräjäoikeus hylkäsi kanteen oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 7 luvun 5.2 §:n perusteella selvästi perusteettomana antamatta haastetta. Helsingin hovioikeus piti 23.3.2011 antamassaan tuomiossa käräjäoikeuden ratkaisun voimassa, eikä korkein oikeus myöntänyt asiassa valituslupaa.

Turun hovioikeus 12.4.2010. Etnisen ryhmän mediaksi tarkoitettulla verkkosivustolla oli julkaistu tuntemattomien kirjoittajien kirjoituksia, joissa oli väitetty asianomistajan kavaltaneen rahoja, varastelleen, vakoilleen, osallistuneen varastetun tavaran ostamiseen ja salakuljettamiseen sekä prostituutioon. Syyttäjä vaati sivuston ylläpitäjälle rangaistusta päätoimittajarikkomuksesta ja asianomistaja ensisijaisesti kunnianloukkauksesta ja vaihtoehtoisesti päätoimittajarikkomuksesta. Turun käräjäoikeus hylkäsi syytteet 8.4.2009 antamassaan tuomiossa. Käräjäoikeus katsoi, että toimintaa voitiin pitää sananvapauslain 3 §:n mukaan Suomessa harjoitettuna, vaikka palvelin sijaitsi Tanskassa ja sivustolla käynneistä runsaat 10 prosenttia oli tapahtunut Suomesta. Perusteluna oli se, että suhteellisen suuri osa sivustolla käynneistä tapahtui Suomesta, sivustolla ilmeisesti käsiteltiin Suomessa asuvia kävijöitä kiinnostavia asioita, sivusto oli rekisteröity Suomessa asuvan vastaajan nimellä, vastaaja oli yksi sivuston perustajista, vastaaja oli syytettä koskevana aikana ainakin pääosin vastannut sivuston kuluista, vastaaja oli sivuston tekninen ylläpitäjä ja hän oli suorittanut työn fyysisesti Suomessa. Käräjäoikeuden

mukaan jäi kuitenkin näyttämättä, että ylläpitäjä olisi ollut sellaisessa asemassa, että häntä olisi voitu pitää vastaavana toimittajana. Todistelutarkoituksessa kuultujen henkilöiden kertomukset tai kirjalliset todisteet eivät kärjäoikeuden mukaan osoittaneet, että hänellä olisi ollut valta tehdä päätöksiä tekstien julkaisemisesta. Turun hovioikeus ei muuttanut kärjäoikeuden tuomiota 12.4.2010 antamassaan tuomiossa²⁷.

Iisalmen kärjäoikeus 3.6.2008. Kaupunkilehden ilmoita ilmaiseksi -palstalla oli julkaistu tuntemattomaksi jääneen henkilön laatima ja lähettämä ilmoitus, joka kuului seuraavasti: ”neekeri [asianomistajien kutsumanimi] [asianomistajien sukunimi hieman väärin kirjoitettuna] kotiorjaksi/seksiorjaksi 2Ä puh: [toisen asianomistajan matkapuhelinnumero]”. Syyttäjä katsoi, että ilmoitus loukkasi kahden samannimisen asianomistajan kunniaa, ja vaati kaupunkilehden päätoimittajalle rangaistusta päätoimittajarikkomuksesta. Asianomistajat vaativat päätoimittajalta 15 000 ja 8 000 euron suuruisia kärsimyskorvauksia. He kertoivat joutuneensa paikkakunnalla muun muassa huuteluiden ja pilapuheluiden kohteeksi. Päätoimittaja kiisti syytteen päätoimittajarikkomuksesta. Hän myönsi huolimattomuudellaan laiminlyöneensä toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuutensa siten, että viesti oli päätyntä lehteen. Päätoimittajan mukaan laiminlyönti ei kuitenkaan ollut olennainen eikä ollut omiaan myötävaikuttamaan yleisön saataville toimitetun viestin sisältöön perustuvan rikoksen toteutumiseen. Päätoimittaja ei itse tarkastanut ilmoituspalstoja, vaan niiden muokkaaminen ja tarkastaminen olivat taittajan ja ilmoitusmyyjän tehtävänä. Päätoimittajan mukaan henkilökunnalle oli tapahtunut inhimillinen virhe, kun kyseinen ilmoitus oli läpäissyt tarkastuksen. Kärjäoikeus kiinnitti huomiota siihen, että sähköpostiviesteinä tulleiden ilmoitusten asiasisältö oli ennen niiden muokkaamista tarkastettu vain päällisin puolin ja tämä oli mahdollistanut sen, että muokatun ja taitto-ohjelmalla lehden sivuille siirretyn materiaalin joukossa oli ollut sinne kuulumatonta epäasiallista materiaalia, jota oli tapahtuma-aikaan käytössä olleen taitto-ohjelman ominaisuuksien vuoksi ollut vaikea havaita. Tilanne olisi ollut

²⁷ Tapaus on tutkielman aineistossa monella tapaa poikkeuksellinen: Se on ainoa, jossa oikeus joutui ratkaisemaan, soveltuuko tapaukseen sananvapauslaki ja voitiinko vastaajaa pitää sananvapauslaissa tarkoitettuna vastaavana toimittajana. Kaikissa muissa tapauksissa nämä seikat ovat olleet riidattomia. Tapaus on lisäksi tutkielman aineistossa ainoa, jossa välineenä oli yksityishenkilöiden ylläpitämä verkkosivusto.

oikeuden mukaan vältettävissä, jos lehden työntekijöille olisi annettu nimenomainen ohjeistus ilmoitusten asiasisällön tarkasta läpikäymisestä ja tarkastamisesta jo ennen ilmoitusten muokkaamista ja lehden sivuille siirtämistä. Oikeus piti käytäntöä riskialttiina ja tuomitsi päätoimittajan päätoimittajarikkomuksesta 10 päiväsakkoon. Päätoimittaja velvoitettiin suorittamaan korvaukseksi toiselle asianomistajalle kärsimyksestä 3 500 euroa ja toiselle asianomistajalle 2 500 euroa²⁸. Käräjäoikeuden tuomio jäi lainvoimaiseksi.

Helsingin hovioikeus 28.1.2010. Ammattiliiton lehdessä oli julkaistu kynävieraaksi-nimetty kolumni otsikolla ”Kyläkauppias globaalina piiskurina”. Kolumni käsitteli yritysten yhteiskuntavastuuta, ja siinä arvosteltiin tunnistettavan liikemiehen tavaratalon toimintatapoja. Syyttävä vaati kirjoittajalle rangaistusta törkeästä kunnianloukkauksesta ja lehden päätoimittajalle päätoimittajarikkomuksesta. Helsingin käräjäoikeus hylkäsi syytteet 18.4.2008 antamassaan tuomiossa. Käräjäoikeus katsoi, ettei kirjoittajan tarkoituksena ollut halventaa tai loukata liikemiestä vaan että hän oli kolumnissaan esittänyt kritiikkiä liikemiehen yritystä kohtaan, mihin hänellä oli ollut oikeus. Koska syyte kunnianloukkauksesta hylättiin, myös syyte päätoimittajarikkomuksesta kaatui. Helsingin hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota 28.1.2010 antamassaan tuomiossa, eikä korkein oikeus myöntänyt asiassa valituslupaa.

Helsingin käräjäoikeus 26.2.2008. Iltapäivälehti oli julkaissut uutisen, jonka mukaan eräs julkisuudenhenkilö lopettaa televisio-ohjelman juontamisen. Lehden lööpissä, etusivulla, sisäsivulla ja verkkolehdestä oli käytetty lähes samanlaisia otsikoita, joita yhdisti se, että niissä kaikissa oli peräkkäin sanaparit ”kanava pettyi” ja ”[etunimi] ulos”. Syyttävän mukaan otsikoista välittyi lukijalle totuutta vastaamatonta käsitystä siitä, että asianomistaja olisi syyllistynyt työssään johonkin moitittavaan menettelyyn, jonka vuoksi hänet olisi irtisanottu. Syyttävä vaati iltapäivälehdessä päätoimittajalle rangaistusta ensisijaisesti törkeästä kunnianloukkauksesta ja toissijaisesti päätoimittajarikkomuksesta. Asianomistaja yhtyi syyttävän rangaistusvaatimukseen. Hän vaati, että kustannusosakeyhtiö ja päätoimittaja velvoitetaan yhteisvastuullisesti korvaamaan henkisestä kärsimyksestä 20 000 euroa. Pääkäsittelyssä syyttävä luopui vaatimasta rangaistusta törkeästä

²⁸ Tapaus on tutkielman aineistossa ainoa, jossa päätoimittaja velvoitettiin suorittamaan korvausta kärsimyksestä.

kunnianloukkauksesta ja myös asianomistaja luopui omasta rangaistusvaatimuksestaan, joten asia jäi törkeän kunnianloukkauksen osalta sillensä. Käräjäoikeus hylkäsi syytteen päätoimittajarikkomuksesta. Oikeus katsoi asiassa jääneen näyttämättä, että lehdessä työskennellyt tuntemattomaksi jäänyt henkilö tai henkilöt olisivat syylistyneet tahalliseen kunnianloukkausrikokseen. Oikeus totesi, että tahallisuuskynnyksen ylittyminen kunnianloukkausrikoksissa on erityisesti median vastuuta koskevissa asioissa asetettu oikeuskäytännössä suhteellisen korkealle. Oikeus katsoi myös jääneen näyttämättä, että päätoimittaja olisi syytteen teonkuvauksessa yksilöidyllä tavalla tahallaan tai huolimattomasti olennaisesti laiminlyönyt johtamis- ja valvontavelvollisuutensa asiassa. Päätoimittaja kertoi oikeudelle muun muassa, että lehdessä on käytössä neliportainen valvontajärjestelmä ja julkaisupäätösten tekeminen on järjestetty alemmalle tasolle kuin vastaavalle toimittajalle. Päätoimittaja kertoi toteuttavansa johtamis- ja valvontavelvollisuuttaan henkilökunnan koulutuksella ja jälkikäteisellä valvonnalla. Päätoimittajan mukaan lehdessä oli järjestetty uutis- ja toimituspäälliköille koulutusta muun muassa lakimiesten avulla ja heitä oli ohjeistettu tulkinnanvaraisissa tilanteissa siirtämään julkaisupäätös ylemmälle tasolle. Käytössä oli lisäksi ohjekirja, jossa oli selostettu yleislinjoja esimerkiksi otsikoiden laadintaan. Käräjäoikeus velvoitti kustannusosakeyhtiön suorittamaan asianomistajalle korvaukseksi henkisestä kärsimyksestä 4 000 euroa. Käräjäoikeuden tuomio jäi lainvoimaiseksi.

Helsingin käräjäoikeus 4.2.2008. Talouslehden verkkojulkaisussa oli julkaistu toimittajan kirjoitus, jossa yhtiön osakkeenomistajasta oli syyttäjän mukaan käytetty halventavaa hänen etunimestään muodostettua pilkkanimeä. Syyttäjä vaati toimittajalle rangaistusta kunnianloukkauksesta ja päätoimittajalle päätoimittajarikkomuksesta. Helsingin käräjäoikeus antoi 4.2.2008 päätöksen, jossa kerrotaan, että syyttäjä ilmoitti asianosaisten sopineen asian, syyttäjä peruutti syytteen ja asia jää sillensä.

KKO 2011:71. Sanomalehdessä oli julkaistu lehtijuttu, jossa haastateltava oli kommentoinut vastaanottokeskuksen oloja seuraavasti: ”[Paikannimi] vastaanottokeskuksen työntekijät ovat täysin leipääntyneitä ja heidän asenteensa on suorastaan rasistinen. Alue, missä turvapaikanhakijat asuvat, on ghetto! Ympäriä puuttuu vain piikkilanka ja kyltti ’Arbeit macht frei’.” Syyttäjä vaati haastateltavalle,

toimittajalle ja päätoimittajalle rangaistusta kunnianloukkauksesta ja päätoimittajalle vaihtoehtoisesti päätoimittajarikkomuksesta. Asianomistajana oli 31 vastaanottokeskuksen 36 työntekijästä. Vastaajat kiistivät syytteet. Vaasan käräjäoikeus tuomitsi 18.1.2008 antamassaan tuomiossa haastateltavan ja päätoimittajan kunnianloukkauksesta 20 päiväsakkoon ja toimittajan kunnianloukkauksesta 15 päiväsakkoon. Päätoimittajan osallisuuden osalta käräjäoikeus viittasi ensimmäiseen kuulusteluun, jossa päätoimittaja oli myöntänyt lukeneensa jutun ennen julkaisemista ja hyväksyneensä sen. Seuraavassa kuulustelussa ja oikeuden istunnossa päätoimittaja kertoi, ettei enää muistanut nimenomaisesti tarkistaneensa ja hyväksyneensä juttua ennen sen julkaisemista. Vastaajat valittivat tuomiosta Vaasan hovioikeuteen, joka hylkäsi kaikki syytteet 30.10.2009 antamassaan tuomiossa. Hovioikeus katsoi, ettei haastateltava syyllistynyt haastattelulausunnossaan kunnianloukkaukseen ja näin ollen syyte kunnianloukkauksesta oli hylättävä myös toimittajan ja päätoimittajan osalta. Samasta syystä oli hylättävä myös päätoimittajaa vastaan ajettu syyte päätoimittajarikkomuksesta. Asianomistajille myönnettiin valituslupa korkeimpaan oikeuteen, joka ei muuttanut hovioikeuden tuomion lopputulosta.

KKO 2010:88. Televisio-ohjelmassa oli vihjattu muun muassa, että nimeltä mainitut asianomistajat kuuluisivat noin 20 maahanmuuttajataustaisen henkilön ryhmään, joka rahoittaa ulkomailla toimivaa terroristijärjestöä. Syyttäjä vaati ohjelmassa haastatellulle henkilölle, ohjelman toimittajalle ja ohjelmajohtajalle rangaistusta törkeästä kunnianloukkauksesta ja ohjelmajohtajalle toissijaisesti päätoimittajarikkomuksesta. Helsingin käräjäoikeus antoi asiassa 28.12.2007 tuomion, jossa se hylkäsi haastateltavan syytteet, hylkäsi toimittajan syytteet vanhentuneina ja tuomitsi ohjelmajohtajan päätoimittajarikkomuksesta 50 päiväsakkoon. Käräjäoikeus katsoi, ettei ohjelmajohtajaa voitu pitää tekijänä kunnianloukkausrikoksessa, koska hän ei ollut osallistunut ohjelman tekemiseen eikä ollut päättänyt sen sisällöstä. Oikeus totesi, ettei ohjelmajohtaja ollut toiminut riittävän huolellisesti. Oikeuden mukaan hän oli tutustunut ohjelmaan ja hänen oli täytynyt havaita, että ohjelmassa vihjattiin kolmen nimeltä mainitun henkilön kuuluvan terroristeja tukevaan ryhmään ja ettei tämän vihjeen tueksi ollut esitetty muuta kuin anonyymeiltä lähteiltä saatuja tietoja. Oikeus määräsi mediayhtiön poistamaan ohjelmasta asianomistajien nimet ja velvoitti mediayhtiön, toimittajan ja ohjelmajohtajan suorittamaan yhteisvastuullisesti vahingonkorvauksena yhdelle

asianomistajalle 4 000 euroa ja kahdelle muulle 2 000 euroa kummallekin. Helsingin hovioikeus muutti 31.12.2008 antamassaan tuomiossa käräjäoikeuden tuomiota toimittajan ja ohjelmajohtajan osalta. Hovioikeus luki sekä toimittajan että ohjelmajohtajan syyksi kolme törkeää kunnianloukkausta, joista heidät tuomittiin 70 päiväsakon rangaistukseen. Hovioikeuden mukaan ohjelmajohtajaa oli pidettävä törkeiden kunnianloukkausrikosten tekijänä, koska hän oli ennen ohjelman lähettämistä lukenut ohjelman käsikirjoituksen, hän oli keskustellut ohjelmasta tuottajan, lakimiehen ja toimittajan kanssa, hän oli ollut jokseenkin hyvin perillä ohjelman tarkasta sisällöstä, hänellä oli ollut tosiasiallinen mahdollisuus vaikuttaa siihen ja hän oli myös tehnyt päätöksen ohjelman lähettämisestä. Vastaajille, asianomistajille ja mediayhtiölle myönnettiin valituslupa korkeimpaan oikeuteen. Korkein oikeus korotti hovioikeuden tuomitsemia korvauksia henkisestä kärsimyksestä 10 000 ja 5 000 euroon ja määräsi, että hovioikeuden antaman hävittämismääräyksen lisäksi mediayhtiön internet-sivustolta on poistettava ohjelman arkistolehdeltä kahden asianomistajan nimet. Muilta osin korkein oikeus ei muuttanut hovioikeuden tuomiota. Ohjelmajohtajan osallisuudesta korkein oikeus totesi, että ohjelmajohtaja ei ollut nähnyt ohjelmaa ennen sen lähettämistä mutta hän oli osallistunut ohjelman sisältöä ja sen lähettämistä koskeneeseen tosiasialliseen päätöksentekoon siten, että hänen oli katsottava syyllistyneen tekijänä kolmeen törkeään kunnianloukkaukseen.

Porvoon käräjäoikeus 8.1.2007. Sanomalehdessä ja puoluelehdessä oli julkaistu mielipidekirjoitus, jossa kannatettiin juutalaisten joukkotuhontaa. Kirjoitus sisälsi seuraavan kohdan: ”Sellainen ihmispeto kuin Hitler olikin, olisi toivonut, että aika ja kaasu olisi riittänyt tähtäämänsä lopulliseen ratkaisuun tämän valitun kansan autuaaseen loppuun saamiseksi.” Syyttäjä vaati kirjoittajalle ja sanomalehden varapäätoimittajalle rangaistusta kiihottamisesta kansanryhmää vastaan ja puoluelehden päätoimittajalle päätoimittajarikkomuksesta. Kaikki kolme kiistivät syytteet. Käräjäoikeus tuomitsi kirjoittajan ja sanomalehden varapäätoimittajan kiihottamisesta kansanryhmää vastaan 30 päiväsakkoon ja puoluelehden päätoimittajan päätoimittajarikkomuksesta 10 päiväsakkoon. Oikeus piti sanomalehden varapäätoimittajaa syllisenä kiihottamiseen kansanryhmää vastaan samoilla perusteilla kuin kirjoittajaakin, koska tämä oli hyväksynyt kirjoituksen julkaistavaksi lehdessä. Puoluelehden päätoimittaja kertoi oikeudelle, että vuorossa ollut toimitussihteeri oli päättänyt olla julkaisematta kirjoitusta. Sitä ennen

toimitussihteeri oli kuitenkin editoinut kirjoituksen eli muun muassa merkinnyt otsikon paikoilleen. Kirjoituksen poisto oli päätoimittajan mukaan epäonnistunut ja kirjoitus oli joutunut julkaistavan materiaalin joukkoon. Editoinnin vuoksi kirjoitusta ei ollut tässä vaiheessa voinut erottaa julkaistavaksi tarkoitetusta materiaalista. Käräjäoikeus totesi asiassa ilmenneen, että sisään tulevan materiaalin käsittelyssä ei ollut annettu toimittajille selvää ohjetta siitä, missä järjestyksessä materiaali valitaan julkaisua varten ja missä järjestyksessä se editoidaan. Tämän takia jo läpikäydyn ja hyväksytyyn materiaalin joukossa oli ollut materiaalia, joka ei ollut kuulunut sinne mutta josta ei ollut voinut huomata tätä. Käräjäoikeus katsoi, että kyseessä oli riskialtis käytäntö, joka saattoi epäonnistuessaan johtaa hyvin vakaviin seurauksiin, ja että toimittajia olisi tämän vuoksi tullut nimenomaisesti ohjeistaa siten, että vain julkaistavaksi hyväksytyä materiaalia saa editoida siten, että se voidaan ulkonäöltään ja muodoltaan liittää jo tarkistettuun ja hyväksytyyn materiaaliin. Käräjäoikeuden tuomio jäi päätoimittajien osalta lainvoimaiseksi. Mielipidekirjoituksen kirjoittaja valitti tuomiosta Helsingin hovioikeuteen, joka ei 25.5.2007 antamassaan tuomiossa muuttanut käräjäoikeuden tuomiota.

Ikaalisten käräjäoikeus 14.7.2006. Kaupunginjohtajan lomasijainen oli antanut sanomalehdelle haastattelun, jossa hän oli luonnehtinut kunnassa asuvaa pariskuntaa seuraavasti: ”Heillä on monia riita-asioita kaupungin kanssa, sillä kaikkien on äärimmäisen vaikea tulla heidän kanssaan toimeen.” Tämän jälkeen paikallislehdessä oli julkaistu mielipidekirjoitus, jossa väite oli toistettu. Syyttäjä vaati kaupunginjohtajan lomasijaiselle ja mielipidekirjoituksen kirjoittajalle rangaistusta törkeästä kunnianloukkauksesta. Paikallislehden päätoimittajalle vaadittiin rangaistusta avunannosta törkeään kunnianloukkaukseen tai vaihtoehtoisesti päätoimittajarikkomuksesta. Kaikki vastaajat kiistivät syytteet. Ikaalisten käräjäoikeus tuomitsi 14.7.2006 antamassaan tuomiossa kaupunginjohtajan lomasijaisen ja mielipidekirjoittajan kunnianloukkauksesta 12 päiväsakkoon. Päätoimittajan syytteet avunannosta törkeään kunnianloukkaukseen ja päätoimittajarikkomuksesta hylättiin. Käräjäoikeus totesi, että päätoimittaja oli julkaissut samanaikaisesti sekä syytteessä mainitun kirjoituksen että pariskuntaa puolustavan kirjoituksen. Kun päätoimittaja oli pyrkinyt toimimaan asiassa tasapuolisesti, hän ei oikeuden mukaan ollut voinut pitää edes varsin todennäköisenä, että mielipidekirjoitus halventaa pariskuntaa. Kun päätoimittajalta oli puuttunut avunannon edellyttämä tahallisuus, syyte avunannosta törkeään

kunnianloukkaukseen oli oikeuden mukaan hylättävä.

Päätoimittajarikkomussyytteen osalta käräjäoikeus totesi, että kun päätoimittaja oli pyrkinyt tasapuolisuuden julkaistessaan syytteessä mainitun kirjoituksen ja pariskuntaa puolustavan kirjoituksen, oli jäänyt näyttämättä, että hän olisi olennaisesti laiminlyönyt toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuutensa. Päätoimittaja valitti käräjäoikeuden ratkaisusta oikeudenkäyntikulujen korvaamisen osalta Turun hovioikeuteen, joka korotti 9.8.2007 antamassaan tuomiossa valtion korvausvelvollisuutta. Muilta osin käräjäoikeuden tuomioon ei haettu muutosta.

Turun hovioikeus 21.10.2005. Iltapäivälehti oli julkaissut vuonna 1998 kansilehdellään ja sisäsivullaan valokuvan, jossa kantaja pakeni perhe-elämäänsä liittyvästä panttivankitilanteesta. Kantajan mukaan hän oli tunnistettavissa kuvista kasvojensa peittämisestä huolimatta. Kantaja vaati kolmen toimittajan, eläkkeellä olevan vastaavan päätoimittajan ja kustannusosakeyhtiön velvoittamista yhteisvastuullisesti suorittamaan hänelle vahingonkorvauksena 10 000 euroa. Vastaajat ja kuultava kiistivät kantajan vaatimuksen. Forssan käräjäoikeus hylkäsi 15.7.2004 toimittajiin ja päätoimittajaan kohdistetut korvausvaatimukset mutta velvoitti kustannusosakeyhtiön suorittamaan kantajalle vahingonkorvauksena 3 000 euroa. Oikeus katsoi jääneen näyttämättä, että toimittajat olisivat vastuussa kuvan julkaisemisesta. Toimittajien mukaan kuvan julkaisemisesta oli päättänyt uutispäätoimittaja. Päätoimittajan osalta oikeus totesi, että tapaukseen oli sovellettava lievemmän lain periaatteen mukaan sananvapausslain 13 §:ää. Oikeus totesi, että lehteä toimitettaessa oli ollut epäselvää, voiko rikoksen uhrista verekseltään otetun sellaisen kuvan julkistaa, josta uhri voidaan tunnistaa. Oikeus piti sanottua seikkaa koskevien ohjeiden puuttumista sellaisena sananvapausslain 13 §:ssä tarkoitettuna olennaisena laiminlyömisinä, joka oli ollut omiaan myötävaikuttamaan kantajan yksityiselämän loukkaamiseen. Oikeuden mukaan sananvapauden ja yksityisyyden suojan yhteen sovittaminen ja näiden kahden perusoikeuden keskinäinen punninta johti kuitenkin siihen, että päätoimittajan huolimattomuutta oli pidettävänä lievänä eikä häntä tuomittu vahingonkorvausslain 4 luvun 1 §:n nojalla henkilökohtaiseen korvausvastuuseen. Toimittajat, päätoimittaja ja kustannusosakeyhtiö valittivat käräjäoikeuden ratkaisusta hovioikeuteen. Päätoimittaja vaati, että käräjäoikeuden ratkaisu kumotaan ja että hovioikeus vahvistaa, ettei hän ollut syyllistynyt vahingonkorvausvastuun perustavaan menettelyyn. Turun hovioikeus muutti 21.10.2005 antamassaan tuomiossa

käräjäoikeuden tuomiolauselmaa ainoastaan oikeudenkäyntikulujen osalta. Muilta osin hovioikeus hyväksyi käräjäoikeuden perustelut.

KKO 2006:62. Iltapäivälehdessä oli julkaistu vuonna 2000 pakina, jossa pakinoitsija väitti, että verotarkastaja olisi jakanut raporttiaan lehdistölle ennen kuin sitä oli edes käsitelty verohallinnossa. Väite merkitsi sitä, että verotarkastaja olisi syyllistynyt virkarikokseen. Syyttäjä vaati pakinoitsijalle rangaistusta kunnianloukkauksesta ja iltapäivälehdessä päätoimittajalle painovapauden tuottamuksellisesta väärinkäytännöstä. Asianomistaja yhtyi syyttäjän esittämiin rangaistusvaatimuksiin ja vaati lisäksi pakinoitsijalle rangaistusta yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä ja vaihtoehtoisesti törkeästä kunnianloukkauksesta. Vastaajat kiistivät syytteet. Tampereen käräjäoikeus tuomitsi 5.11.2003 pakinoitsijan kunnianloukkauksesta 30 päiväsakkoon. Päätoimittajan syyte painovapauden tuottamuksellisesta väärinkäytännöstä hylättiin. Oikeus velvoitti kirjoittajan ja kustannusosakeyhtiön suorittamaan asianomistajalle yhteisvastuullisesti vahingonkorvauksena 3 500 euroa. Asianomistaja valitti käräjäoikeuden tuomiosta hovioikeuteen. Kirjoittaja ja kustannusosakeyhtiö vaativat vastavalituksissaan käräjäoikeuden tuomion kumoamista. Turun hovioikeus muutti 10.3.2005 antamassaan tuomiossa käräjäoikeuden tuomiota. Hovioikeus tuomitsi kirjoittajan törkeästä kunnianloukkauksesta 70 päiväsakkoon ja päätoimittajan painovapauden tuottamuksellisesta väärinkäytännöstä 25 päiväsakkoon. Hovioikeus korotti asianomistajalle maksettavaksi tuomittua korvausta henkisestä kärsimyksestä 7 500 euroon ja velvoitti päätoimittajan osallistumaan yhteisvastuullisesti korvauksen maksamiseen. Kirjoittajalle, päätoimittajalle ja kustannusosakeyhtiölle myönnettiin valituslupa korkeimpaan oikeuteen. Korkein oikeus katsoi, että kirjoittaja syyllistyi kunnianloukkaukseen, josta oikeudenmukaisena rangaistuksena oli pidettävä käräjäoikeuden tuomitsemaa 30 päiväsakon suuruista sakkorangaistusta. Korkein oikeus piti kohtuullisena korvauksena kärsimyksestä käräjäoikeuden tuomitsemaa 3 500 euroa. Korkein oikeus totesi hovioikeuden menetelleen virheellisesti siltä osin, ettei hovioikeus ollut sananvapauslain voimaantulon jälkeen antamassaan tuomiossa käsitellyt sitä, kumpaa lakia päätoimittajan vastuun osalta on sovellettava. Korkein oikeus katsoi, että sananvapauslain 13 §:n rangaistussäännöstä oli pidettävä lievempänä ja päätoimittajan menettelyyn oli sovellettava sitä. Päätoimittaja oli kertonut, että lehden toimituksessa oli ollut neliportainen valvontajärjestelmä, johon kuuluivat

uutispäällikkö, toimituspäällikkö, päätoimittaja ja vastaava päätoimittaja, ja että päälliköiden valvonta vastaavan päätoimittajan taholta tapahtui päivittäisissä palaverissa. Uutispäälliköitä oli päätoimittajan mukaan koulutettu muun muassa lakimiesten avulla ja ohjeiden mukaan kirjoituksen julkaisukelpoisuuden päätti tulkinnanvaraisessa tilanteessa päätoimittaja. Päätoimittajan mukaan hänellä ei ollut mitään perusteita poiketa pakinoitsijan kirjoitusten osalta normaalista toimituksen valvontajärjestelmästä. Korkein oikeus totesi, ettei asianomistaja ollut esittänyt selvitystä, että päätoimittaja olisi olennaisesti laiminlyönyt toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuden ja että asiassa on näin ollen jäänyt näyttämättä, että tämä olisi syyllistynyt päätoimittajarikkomukseen.

KKO 2005:82. Iltapäivälehdessä julkaistiin vuonna 2000 artikkeli, jossa kerrottiin nimien ja kuvien kera presidentinvaaliehdokkaan viestintävastaavan avioliiton ulkopuolisesta suhteesta uutisankkurin entiseen puolisoon. Syyttäjä vaati artikkelin kirjoittaneelle toimittajalle ja artikkelin julkaisusta päättäneelle uutispäätoimittajalle rangaistusta yksityiselämän loukkaamisesta ja lehden päätoimittajalle painovapauden tuottamuksellisesta väärinkäyttämistä. Asianomistaja vaati toimittajalle ja uutispäätoimittajalle ensisijaisesti rangaistusta ei vastoin parempaa tietoa tapahtuneesta julkisesta herjauksesta. Toissijaisesti hän yhtyi syyttäjän esittämään rangaistusvaatimukseen. Asianomistaja vaati vastaajilta korvauksia rikoksella aiheutetusta taloudellisesta vahingosta 1 355 869 markkaa ja henkisestä kärsimyksestä 200 000 markkaa. Vastaajat kiistivät syyllistyneensä rikoksiin. Forssan kärjäoikeus tuomitsi 1.2.2002 toimittajan ja uutispäätoimittajan yksityiselämän loukkaamisesta 10 päiväsakkoon ja päätoimittajan painovapauden tuottamuksellisesta väärinkäyttämistä 5 päiväsakkoon. Kärjäoikeus katsoi, että päätoimittajan tuottamus oli lievää, kun otettiin huomioon kyseisen sanomalehden laajuus ja se, että toimittajan ja uutispäätoimittajan ei ole katsottu syyllistyneen herjaukseen, koska heillä oli ollut todennäköisiä syitä pitää totena, mitä he olivat esittäneet ja vihjanneet. Kärjäoikeus velvoitti toimittajan, uutispäätoimittajan ja kustannusosakeyhtiön korvaamaan asianomistajalle yhteisvastuullisesti kärsimyksestä 5 045,64 euroa. Molemmat osapuolet valittivat kärjäoikeuden tuomiosta Turun hovioikeuteen, joka ei 12.12.2002 antamassaan tuomiossa muuttanut kärjäoikeuden tuomiota. Toimittajalle, uutispäätoimittajalle, päätoimittajalle ja kustannusosakeyhtiölle myönnettiin valituslupa korkeimpaan oikeuteen. Korkein oikeus hylkäsi päätoimittajan syytteen painovapauden

tuottamuksellisesta väärinkäytämisestä lievemmän lain periaatteella. Korkein oikeus totesi, että päätoimittajan tuottamus oli katsottu alemmissa oikeuksissa lieväksi ja että ”hänen syykseen luettu menettely ei siten täytä nyt voimassa olevan sananvapauslain 13 §:ssä rangaistavaksi säädetyn päätoimittajarikkomuksen tunnusmerkistöä”²⁹. Muilta osin hovioikeuden tuomion lopputulos jäi pysyväksi.

2.4 Johtopäätökset

Päätoimittajarikkomustuomioiden sisällön erittelystä ja analyysistä voidaan esittää kokoavasti seuraavia havaintoja:

- **Päätoimittajan rikosvastuu on realisoitunut lähinnä tapauksissa, joissa viestin epäasiallisuus on ilmeinen ja joissa päätoimittajat itsekkin katuivat viestin julkaisua.** Aineiston neljää syyksi lukevaa tuomiota yhdistää se, että viestien lainvastaisuus vaikuttaa olevan niissä varsin ilmeinen. Tapauksissa paneteltiin afrikkalaisia ja aasialaisia kutsuen heitä muun muassa karvakäsiksi ja räppipäiksi (Pohjois-Karjala KO 13.12.2022), vihjattiin rikoskomisarion harjoittaneen korruptiota (Varsinais-Suomi KO 9.9.2011), julkaistiin toisen nimellä ja puhelinnumerolla halventava ja rasistinen seksinmyynti-ilmoitus (Iisalmi KO 3.6.2008) ja kannatettiin juutalaisten joukkotuhontaa (Porvoo KO 8.1.2007). Viestien lainvastaisuuden havaitseminen ei olisi edellyttänyt erityisen vankkaa journalistista osaamista ehkä lukuun ottamatta rikoskomisarion korruptiovihjailua koskevaa tapausta. Päätoimittajat kiistivät syytteet oikeudessa. Jokaisesta tuomiosta käy kuitenkin ilmi seikkoja, jotka kertovat, että päätoimittajat pitivät itsekkin viestien julkaisua ongelmallisena. Yksi päätoimittaja kertoi oikeudelle, että olisi jälkikäteen ajatellen jättänyt kirjoituksesta julkaisematta ainakin kaksi alatyylistä solvausta (Pohjois-Karjala KO 13.12.2022). Toinen oli julkaissut kolumnissaan julkisen anteeksipyynnön (Varsinais-Suomi KO 9.9.2011). Kolmas myönsi huolimattomuudellaan laiminlyöneensä toimitustyön

²⁹ Toteamus on sikäli merkittävä, että päätoimittajarikkomuksesta voidaan tuomita, vaikka tuottamus olisi ollut lievä. Esimerkiksi edellä mainitussa vahingonkorvausta koskeneessa tapauksessa oikeus katsoi päätoimittajan syyllistyneen päätoimittajarikkomukseen lievästä huolimattomuudesta (Turku HO 21.10.2005). Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamisen yhteydessä lainsäätäjät totesi, että perusteet lievän tuottamuksen rangaistavuuden säilyttämiseksi ovat painavampia kuin rankaisemattomuutta puoltavat syyt (HE 44/2002 vp, s. 91). Korkein oikeus onkin ehkä tarkoittanut, että päätoimittajan syyksi luettu menettely ei täytä esimerkiksi päätoimittajarikkomukseen kuuluvaa olennaisuusvaatimusta. Samaa epäilee Tiilikka (2007b, s. 362).

johtamis- ja valvontavelvollisuutensa (Iisalmi KO 3.6.2008). Neljäs oli julkaissut lehdessään toimituksen anteeksipyyntö (Porvoo KO 8.1.2007). Yksikään päätoimittaja ei valittanut tuomiostaan hovioikeuteen. Tämä selittää osaltaan sitä, että päätoimittajarikkomuksesta on vain vähän ylempien oikeusasteiden ratkaisuja.

- **Lukijoiden tuottama aineisto näyttää olleen päätoimittajille erityisen riskialtista.** Tutkielman aineiston neljässä syyksi lukevassa päätoimittajarikkomustuomiosta viesti oli kaikissa lukijoiden tuottama: kolmessa mielipidekirjoitus ja yhdessä lukijan jättämä ilmoitus. Selitys tähän lienee yksinkertaisesti se, että lukijat tuottavat herkemmin sellaista sisältöä, jonka ammattitoimittaja ymmärtää Journalistin ohjeiden tai lain vastaiseksi. Mikäli tätä sisältöä ei valvota riittävän huolellisesti, seurauksena voi olla viestin sisältöön perustuvan rikoksen toteutuminen.
- **Riskiä on lisännyt se, jos epäasiallinen materiaali on siirretty toimitusjärjestelmään.** Kahdessa aineiston syyksi lukevassa tuomiosta viestin julkaisuun myötävaikutti se, että epäasiallinen materiaali oli ensin siirretty toimitusjärjestelmään tai lehden sivulle, josta sitä oli joko editoinnin tai taitto-ohjelman ominaisuuksien vuoksi vaikea erottaa julkaisukelpoisesta materiaalista (Porvoo KO 8.1.2007 ja Iisalmi KO 3.6.2008). Kahdessa muussa tapauksessa päätoimittajat selittivät viestin julkaisua tavallista suuremmalla kiireellä, luottamuksella tuttuun mielipidekirjoittajaan ja kokemattomalla harjoittelijalla (Pohjois-Karjala KO 13.12.2022) sekä mielipidekirjoituksen tulkinnanvaraisuudella (Varsinais-Suomi KO 9.9.2011).
- **Päätoimittajarikkomustuomioiden näyttävät keskittyneen pieniin toimituksiin.** Kolme neljästä aineiston syyksi lukevasta tuomiosta on tullut paikallis- ja kaupunkilehtien päätoimittajille, joiden alaisuudessa työskentelee tyypillisesti vain muutama työntekijä. Yksi syy voi olla se, että päätoimittajien johtamis- ja valvontavelvollisuus on erilainen suurissa ja pienissä toimituksissa. Sananvapauslain esitöissä todetaan, että velvollisuuden täyttämisen tavat ja keinot vaihtelevat ennen muuta sen mukaan, kuinka suurta toimitusta vastaava toimittaja johtaa³⁰. Suurempia toimituksia johtavat

³⁰ HE 54/2002 vp, s. 56.

päätoimittajat ovat onnistuneet useassa tapauksessa osoittamaan oikeudelle, että he eivät ole laiminlyöneet toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuttaan, kun heidän toimituksissaan on esimerkiksi sovittu valvontajärjestelmästä, koulutettu henkilökuntaa ja käytetty tyyli- tai ohjekirjaa (Kymenlaakso KO 14.6.2019, Helsinki KO 26.2.2008 ja KKO 2006:62).

- Päätoimittajarikkomusta koskeva sääntely on ollut käytännössä leimallisesti printtimedian päätoimittajien sääntelyä.** Sananvapauslakia säädettäessä tarkoitus oli, että sääntely olisi välineneutraalia³¹. Päätoimittajarikkomuksen osalta sääntelyä on kuitenkin sovellettu käytännössä enimmäkseen painettuihin lehtiin ja joissakin tapauksissa myös niiden verkkolehtiin. Vain kahdessa tapauksessa 15:stä välineenä on ollut jokin muu: toisessa televisio ja toisessa yksityishenkilöiden ylläpitämä verkkosivusto. Niin ikään vain näissä kahdessa tapauksessa vastaajana on ollut muu kuin päätoimittaja: toisessa ohjelmajohtaja ja toisessa verkkosivuston ylläpitäjä. Sananvapauslain käsitteistöllä ilmaistuna sääntelyä on sovellettu lähinnä julkaisutoimintaan ja julkaisuihin.
- Päätoimittajarikkomussyytteesen on johtanut usein lukijan tuottama sisältö, jonka on väitetty loukkaavan kunniaa.** Noin puolessa tapauksista viesti on ollut toimituksen ulkopuolisen tuottama: viidessä tapauksessa mielipidekirjoitus, yhdessä lukijan ilmoitus ja yhdessä kolumni. Viestin sisältöön perustuvien rikosten rikosnimikkeistä selvästi yleisimmät ovat olleet kunnianloukkaus (8 tapausta) tai törkeä kunnianloukkaus (3 tapausta). Muita aineistossa esiintyviä rikosnimikkeitä ovat kiihottaminen kansanryhmää vastaan (2 tapausta), yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen (2 tapausta) ja yksityiselämän loukkaus (1 tapaus).
- Päätoimittajarikkomuksesta on tuomittu tutkielman aineistossa rangaistukseksi 10, 20 tai 30 päiväsakkoa.** Päätoimittajarikkomuksesta rangaistaan lievemmin kuin viestin sisältöön perustuvasta rikoksesta. Tämä käy hyvin ilmi kahdesta syyksi lukevasta päätoimittajarikkomustuomiosta,

³¹ HE 54/2002 vp, s. 35.

joissa myös esirikoksesta on annettu tuomio. Toisessa tapauksessa päätoimittaja sai päätoimittajarikkomuksesta 30 päiväsakkoa ja kirjoittaja kunnianloukkauksesta 60 päiväsakkoa (Varsinais-Suomi KO 9.9.2011 ja Turku HO 20.9.2012). Toisessa tapauksessa päätoimittaja sai päätoimittajarikkomuksesta 10 päiväsakkoa ja kirjoittaja kiihottamisesta kansanryhmää vastaan 30 päiväsakkoa (Porvoo KO 8.1.2007 ja Helsinki HO 25.5.2007). Päätoimittajalle on siten kannattavampaa tulla tuomituksi päätoimittajarikkomuksesta kuin viestin sisältöön perustuvasta rikoksesta.

- **Päätoimittaja on velvoitettu suorittamaan korvausta kärsimyksestä vain yhdessä aineiston tuomiossa.** Päätoimittaja, jonka lehdessä julkaistiin toisen nimellä ja puhelinnumerolla halventava ja rasistinen seksinmyynti-ilmoitus, velvoitettiin korvaamaan asianomistajille kärsimyksestä 3 500 ja 2 500 euroa (Iisalmi KO 3.6.2008).
- **Päätoimittajarikkomussyytteiden kaatumiselle ei voida osoittaa yhtä syytä ylitse muiden.** Tutkielman aineistossa noin kaksi kolmasosaa syytteistä on hylätty oikeudessa. Syytteitä on hylätty useista eri syistä. Kolmessa tapauksessa oikeus katsoi, ettei viestin sisältöön perustuvaa rikosta ole tapahtunut. Laiminlyönti puuttui kolmessa tapauksesta, joista kahdessa jäi puuttumaan myös olennaisuus. Yhdessä tapauksessa uupui sekä viestin sisältöön perustuva rikos että laiminlyönti ja olennaisuus. Yksittäisissä tapauksissa syyte kaatui siihen, ettei vastaaja ollut vastaava toimittaja, että hän oli osallinen viestin sisältöön perustuvaan rikokseen tai että hänen tuottamuksensa oli lievää.
- **Kuolleen tai tuntemattoman tekijän tahallisuuden näyttäminen on ollut käytännössä mahdollista mutta harvinaista.** Valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäki kiinnitti sananvapauslakiehdotuksesta 25.9.2001 antamassaan lausunnossa huomiota siihen, että tuntemattoman tekijän tahallisuuden näyttäminen pelkästään viestin sisällön perusteella kohtaa käytännössä melkoisia ongelmia. Tutkielman aineistossa on kuitenkin kaksi tapausta, joissa käräjäoikeudet ovat tuominneet päätoimittajan päätoimittajarikkomuksesta ilman, että viestin sisältöön perustuvasta rikoksesta on tuomittu ketään. Toisessa tapauksessa vastaaja kuoli ennen

pääkäsittelyä (Pohjois-Karjala KO 13.12.2022) ja toisessa vastaajan henkilöllisyyttä ei saatu selville (Iisalmi KO 3.6.2008). Vahingonkorvausta koskeneessa tapauksessa kärjäoikeus totesi päätoimittajan syyllistyneen lievistä huolimattomuudesta päätoimittajarikkomukseen, vaikka valokuvaaja ja kuvan julkaisusta päättänyt uutispäätoimittaja eivät olleet jutussa vastaajina, ja hovioikeus hyväksyi tältä osin kärjäoikeuden perustelut (Forssa KO 15.7.2004 ja Turku HO 21.10.2005).

- **Lainsäätäjän säännökselle esittämät perustelut eivät vaikuta oikeuskäytännön valossa erityisen relevanteilta.** Lainsäätäjä perusteli vastaavan toimittajan erityistä rangaistusvastuuta koskevaa säännöstä ensinnäkin sillä, että ”aikakautisissa julkaisuissa, verkkojulkaisuissa ja ohjelmissa julkaistaan paljon sellaista aineistoa, joka saa lopullisen sisältönsä monen henkilön yhteistyön tuloksena ja jota tästä syystä on hankala osoittaa jonkun tietyn henkilön tai joidenkin tiettyjen henkilöiden tekemäksi”³². Tutkielman aineistossa on vain yksi tällainen tapaus. Siinä jutun otsikoijan henkilöllisyyttä ei ollut ajan kulumisen vuoksi mahdollista selvittää (Helsinki KO 26.2.2008). Vastaavan toimittajan erityiselle rangaistusvastuulle on ollut käytännössä tältä osin hyvin vähän tarvetta. Toiseksi lainsäätäjä perusteli säännöstä sillä, että jokainen voi sananvapautta käyttäessään pysyä tuntemattomana³³. Tältäkin osin säännökselle on ollut käytännössä vain vähän tarvetta. Tutkielman aineistossa viestin sisältöön perustuvan rikoksen tekijä jäi tuntemattomaksi kahdessa tapauksessa: toisessa tuntemattomat kirjoittajat väittivät asianomistajan muun muassa kavaltaneen rahaa, varastelleen ja osallistuneen prostituutioon (Turku HO 12.4.2010) ja toisessa tuntematon kirjoittaja julkaisi toisen henkilön nimellä ja puhelinnumerolla rasistisen seksinmyynti-ilmoituksen (Iisalmi KO 3.6.2008). Tyypillisesti viestin laatija on ollut tiedossa, oli hän sitten toimituksesta tai sen ulkopuolelta.

Siihen, minkälaisia de lege ferenda -kannanottoja edellä esitettyjen havaintojen perusteella voidaan esittää, palataan luvussa 4. Sitä ennen päätoimittajarikkomusta tarkastellaan kuitenkin seuraavassa luvussa lainopin keinoin.

³² HE 54/2002 vp, s. 72.

³³ HE 54/2002 vp, s. 72.

3 Päätoimittajarikkomus

Päätoimittajarikkomusta koskeva säännös, jota siteerattiin sanatarkasti luvun 1 alussa, on laintulkitsijalle vasta eräänlaista raaka-ainetta, jota kutsutaan oikeustieteessä normiformulaatioksi. Normiformulaatiosta saadaan tulkinnan avulla selville sen merkityssisältö eli oikeusnormi³⁴. Tässä luvussa on tarkoitus hahmottaa, minkälainen oikeusnormi päätoimittajarikkomusta koskevan säännöksen taustalla on. Alaluvussa 3.1 esitellään menetelmä, jolla käytännöllinen rikoslainoppi tulkitsee rikosoikeudellisia säännöksiä, ja alaluvussa 3.2 tuota menetelmää sovelletaan päätoimittajarikkomusta koskevaan säännökseen. Viimeisessä alaluvussa 3.3 vedetään tuloksia yhteen ja arvioidaan niitä kriittisesti.

3.1 Menetelmä

Lainoppi on oikeustieteen keskeinen tutkimusala, joka tulkitsee ja systematisoi voimassa olevaa oikeutta. Lainoppi voidaan jakaa edelleen käytännölliseen lainoppiin, joka tuottaa tulkintasuosituksia käytännön lainsoveltajien avuksi, ja teoreettiseen lainoppiin, joka pyrkii esittämään voimassa olevan oikeuden johdonmukaisena järjestelmänä.³⁵ Kun lainopin tulkinnan ja systematisoinnin kohteena ovat rikosoikeudelliset säännökset ja periaatteet, puhutaan erikseen rikoslainopista. Käytännöllisessä rikoslainopissa esitetään käytännön tulkintasuosituksia rikosoikeudellisista säännöksistä. Rikoslainopin voidaan katsoa eroavan tavallisesta lainopista muun muassa siinä, että laillisuusperiaate asettaa sen piirissä esitetyille tulkintasuosituksille erityisiä vaatimuksia.³⁶

Kun lainopissa selvitetään voimassa olevan oikeuden sisältöä, joudutaan tarkalleen ottaen ottamaan kantaa kahteen kysymykseen: onko oikeus voimassa ja mikä on sen sisältö. Kuten Aarnio huomauttaa, ensimmäiseen kysymykseen ei kuitenkaan käytännössä jouduta kiinnittämään huomiota, sillä tutkittavan ja sovellettavan normin oletetaan ilman muuta olevan voimassa.³⁷ Näin on myös tässä tutkielmassa, jossa voidaan lähteä siitä, että tutkittava normi on voimassa.

³⁴ Ks. esim. Määttä – Paso 2019, s. 9.

³⁵ Lainopin perusteista ks. esim. Aarnio 1989, s. 47–52, Hirvonen 2011, s. 21–26, 36–53 ja Määttä – Paso 2019, s. 7–11.

³⁶ Melander 2016, s. 9–10.

³⁷ Aarnio 1989, s. 47.

Normi on sääntö, ohje tai malli, jonka avulla luokitellaan asiantiloja esimerkiksi käsketyiksi, kielletyiksi tai luvallisiksi. Tässä suhteessa normi eroaa väitteestä. Normi ei kerro mitään vallitsevista asiantiloista, eikä se ole tosi tai epätosi. Käytännöllisen lainopin tutkimuskohteena ovat oikeusnormit, jotka ovat yksi normien laji.

Oikeusnormeille on tyypillistä se, että ne liittyvät aina viranomaisvallan käyttöön, ne ovat abstrakteja eli sääntelevät tyyppitapauksia, ne ovat yleisiä eli koskevat kaikkia niiden soveltamisalan piirissä ja niiltä vaaditaan aina tiettyä ajallista kestoa.³⁸

Käytännöllinen lainoppi selvittää oikeusnormien sisältöä oikeusnormilauseista eli normiformulaatioista, joita ovat lakien ja muiden säädösten säännökset.

Käytännöllinen lainoppi tulkitsee oikeusnormilauseita ja esittää niiden pohjalta tulkintakannanottoja oikeusnormin sisällöstä.³⁹

Lainoppi käyttää oikeudellisen tulkintaongelman ratkaisuun oikeuslähde-, tulkinta- ja argumentaatio-oppeja. Nämä opit ovat yhteisiä sekä oikeustieteen tutkijoille että käytännön lainsoveltajille.⁴⁰ Aarnion mukaan tieteellisenä tutkimuksena harjoitettava lainoppi eroaa kuitenkin merkittävästi praktisesta juridisesta toiminnasta. Ero tulee hänen mukaansa siitä, että lainopillisessa tutkimuksessa noudatetaan tieteellistä asennetta, joka on ”jotakin muuta kuin jonkin teknisen suorituksen ammattitaitoinen osaaminen”. Tieteelliseen asenteeseen kuuluu se, että lainopin kannanotot ovat kontrolloituja hypoteeseja, jotka nojaavat tieteen yleisiin periaatteisiin: systemaattisuuteen, johdonmukaisuuteen, intersubjektiivisuuteen, objektiivisuuteen, täsmällisyyteen ja asiallisuuteen.⁴¹

3.1.1 Tulkintaopit

Tulkintaopit kertovat, miten oikeuslähteiden sisältöä on tulkittava ja miten oikeuslähteitä on yksittäistapauksessa sovellettava⁴². Lain säännöksiä voidaan tulkita karkeasti ottaen kolmella tavalla: kielellisellä tulkinnalla, systemisellä tulkinnalla ja tavoitteellisella tulkinnalla⁴³. Oikeudellisten säännösten tulkinnan lähtökohta on **kielellinen tulkinta**, jossa laeissa esiintyvillä käsitteillä annetaan lähtökohtaisesti niiden tavanomaista, arkikielistä merkitystä vastaava sisältö (sanamuodon mukainen

³⁸ Aarnio 1989, s. 63–64.

³⁹ Hirvonen 2011, s. 21–24, Määttä – Paso 2019, s. 9.

⁴⁰ Määttä – Paso 2019, s. 8.

⁴¹ Aarnio 1989, s. 53–54.

⁴² Määttä – Paso 2019, s. 5.

⁴³ Määttä – Paso 2019, s. 30.

tulkinta). Lain käsitettä voidaan tulkita myös laajentavasti tai supistavasti, mutta laajentava tai supistava tulkinta tulee perustella.⁴⁴ **Systemisessä tulkinnassa** sovellettavaa säännöstä tarkastellaan osana sovellettavan säädöksen kokonaisuutta tai osana laajempaa sääntelykokonaisuutta⁴⁵. **Tavoitteellisessa tulkinnassa** puolestaan kiinnitetään huomiota sääntelyyn päämääriin⁴⁶.

Rikosoikeudellisten säännösten soveltamisessa tulkintaopeilla on erityisiä vaatimuksia. Rikosoikeudellisen järjestelmän käytön hyväksyttävyyden nojaa nykyisin kriminalisointiperiaatteisiin, jotka saavat oikeudellisen sisältönsä ennen muuta perus- ja ihmisoikeuksista, perusoikeuksien rajoitusedellytyksiä koskevasta doktriinista sekä rikosoikeudellisesta lainsäädännöstä ja rikosoikeudellisesta lainvalmistelukäytännöstä. Kriminalisointiperiaatteet asettavat teon rangaistavaksi säätämislle rajoituksia. Lainsäätäjän on otettava nämä rajoitukset huomioon säätäessään rikossäännöksiä, mutta kriminalisointiperiaatteiden asettamilla vaatimuksilla on tulkinnallista vaikutusta myös rikossäännösten soveltamisessa.⁴⁷

Kriminalisointiperiaatteista vahvin on **laillisuusperiaate**⁴⁸. Sitä koskeva säännös on perustuslain 8 §:ssä, jonka mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi, eikä rikoksesta saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty. Laillisuusperiaatetta koskeva säännös löytyy myös rikoslain 3 luvun 1 §:stä, joka eroaa hieman perustuslain säännöksen sanamuodosta. Molempien säännösten on kuitenkin katsottu sisältävän samat neljä vaatimusta, jotka ovat kirjoitetun lain vaatimus, analogiakielto, taannehtivan rikoslain kielto ja epätäsmällisyyskielto⁴⁹. Laillisuusperiaate sisältyy myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 7 artiklaan, jota tulkitsee Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT). Niinpä perustuslain ja rikoslain laillisuusperiaatetta koskevien säännösten tulkinnassa on otettava huomioon myös EIT:n ratkaisukäytäntö.⁵⁰

⁴⁴ Määttä – Paso 2019, s. 31.

⁴⁵ Määttä – Paso 2019, s. 34.

⁴⁶ Määttä – Paso 2019, s. 37.

⁴⁷ Melander 2016, s. 20.

⁴⁸ Melander 2016, s. 21–23.

⁴⁹ Melander 2016, s. 41–42.

⁵⁰ Melander 2016, s. 43–45.

Rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta johtuu, että käytännöllisessä rikoslainopissa tulkinnan lähtökohtana on säännöksissä käytettyjen ilmausten **sanamuodon mukainen tulkinta**⁵¹. Siinä käsitteille annetaan lähtökohtaisesti niiden tavanomaista, arkikielistä merkitystä vastaava sisältö⁵². Tätä lähtökohtaa on kutsuttu rikosoikeudessa sanarajaperiaatteeksi, jonka mukaan säännökselle annettavan merkityssisällön tulisi pysyä säännöksessä käytettyjen kielellisten ilmausten merkityksen rajojen sisäpuolella⁵³.

Sanarajaperiaatteen käyttökelpoisuus jakaa oikeustieteilijöitä. Lindroos-Hovinheimo on osoittanut sanarajasäännössä periaatteellisia ongelmia. Sääntö perustuu hänen mukaansa ensinnäkin omituiseen näkemykseen kielestä, sillä sen katsotaan voivan rajoittaa tulkintaa, vaikka sanoilla ei ole rajoja. Toiseksi Lindroos-Hovinheimo pitää sääntöä ristiriitaisena siksi, että sen perustana on epämääräinen kielellis-semanttisen tulkinnan malli, jossa oletetaan, että ilmaisun merkitys voitaisiin ratkaista semanttisin argumentein, vaikka sen ratkaisemiseen tarvitaan kontekstia.⁵⁴ Frände on toisaalta kannattanut näkemystä, jonka mukaan yleiskieliset tai juridis-tekniset sanarajat asettavat rajat rikosoikeudelliselle tulkinnalle ja että nämä rajat voidaan määrittää suurimmassa osassa tapauksista⁵⁵.

Melander katsoo, että säännösten sanamuodoista ei voida johtaa yleisesti ennustettavissa olevia sanamuodon rajoja, joiden sisällä pysyminen merkitsisi sallittua tulkintaa. Hänen mukaansa rikosoikeudellista tulkintaa voidaan realistisemmin lähestyä sanarajasäännön asemesta ennustettavuusvaatimuksen näkökulmasta. Sääntelyn ennustettavuus edellyttää sitä, että sanamuodon mukaisen tulkinnan lähtökohtana pidetään vakiintuneesti rikossäännöksissä käytettyjen ilmaisujen yleiskielistä merkityssisältöä.⁵⁶ Sanamuodon mukainen tulkinta ei kuitenkaan poissulje sitä, että rikosoikeudellisessa säännöksessä käytetylle kielelliselle ilmaisulle voidaan antaa myös juridis-tekninen merkityssisältö, joka voi

⁵¹ Ks. esim. Melander 2016, s. 82–83.

⁵² Kielellisestä tulkinnasta ks. esim. Määttä – Paso 2019, s. 31–34.

⁵³ Melander 2016, s. 83.

⁵⁴ Lindroos-Hovinheimo 2006, s. 377.

⁵⁵ Frände 2008, s. 546.

⁵⁶ Melander 2016, s. 83.

olla peräisin rikosoikeuden yleisistä opeista, rikoslain legaalimääritelmistä, muualta lainsäädännöstä, lain esitöistä tai oikeuskäytännöstä.⁵⁷

Sanamuodon mukaiseen tulkintaan pyrkimistä edellyttää myös laillisuusperiaatteeseen sisältyvä **analogiakielto**. Analogia voidaan määritellä lyhyesti kahden erilaiselta vaikuttavan asian samaistamiseksi⁵⁸. Melanderin laveamman määritelmän mukaan analogisella lainsoveltamisella tarkoitetaan ”säännöksen soveltamista tapaukseen, johon se ei sanamuotonsa puitteissa soveltuisi mutta joka on siinä määrin samankaltainen kuin laissa säännelty tilanne, että säännöksen soveltaminen vaikuttaa tarkoituksenmukaiselta”⁵⁹. Käytännössä säännösten tulkinnassa on kuitenkin mahdotonta osoittaa yleisesti ennustettavissa olevia rajoja, joiden ylittäminen merkitsisi kiellettyä analogiaa. Tästäkin syystä rikosoikeudellista tulkintaa on realistisempaa lähestyä rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen sisältyvän ennustettavuusvaatimuksen näkökulmasta.⁶⁰

Laillisuusperiaatteeseen sisältyvä **epätäsmällisyyskielto** edellyttää, että rikosoikeudellinen lainsäädäntö on riittävän täsmällistä ja tarkkarajaista. Kiellon taustalla on ajatus siitä, että yksilön tulee voida tietää rikosoikeudellisen säännön olemassaolosta ja sisällöstä.⁶¹ Epätäsmällisyyskiellon sisällöstä on esitetty eriauvia näkemyksiä. Perustuslakivaliokunnan mukaan ”rikoksen tunnusmerkistö on ilmaistava riittävällä täsmällisyydellä siten, että säännöksen sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin toiminta tai laiminlyönti rangaistavaa”⁶².

Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamisen yhteydessä lainsäätäjät kuitenkin katsoi, että ”täsmällisyysvaatimus merkitsee, että sekä rangaistuksella uhatun toiminnan kuvaus että teosta seuraava rangaistus on määritelty sellaisella tarkkuudella, että ainakin oikeustieteellisen koulutuksen saaneet henkilöt, ja mieluiten muutkin, voivat ennakoita tietää, mikä on rangaistavaa ja kuinka ankarasti”⁶³. Melander päätyy esittämään, että epätäsmällisyyskielto lähtökohtaisesti edellyttää rikossäännöksiä laatimista sellaisella täsmällisyydellä,

⁵⁷ Melander 2016, s. 84–85.

⁵⁸ Määttä – Paso 2019, s. 33.

⁵⁹ Melander 2016, s. 59.

⁶⁰ Melander 2016, s. 82–84.

⁶¹ Melander 2016, s. 62.

⁶² PeVL 10/2016, s. 9.

⁶³ HE 44/2002 vp, s. 29. – Melander (2016, alaviite 269 ja 2008, s. 247) on kritisoinut hallituksen esityksen perusteluita siitä, että ne vaikuttavat olevan ristiriidassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja perustuslakivaliokunnan tulkintalinjan kanssa.

että kuka tahansa kykenee säännöksen lukemalla ennakoimaan, mikä on rangaistavaa. Hänen mukaansa tietyn erityisalan toimijalta voidaan edellyttää toimenpiteitä häntä koskevan sääntelyn selvittämiseksi mutta tällöinkään sääntely ei voi olla epätäsmällisyyskiellon näkökulmasta erityisen paljon väljempää.⁶⁴

Epätäsmällisyyskielto asettaa vaatimuksia lainsäätäjälle, mutta sillä on vaikutuksia myös lainsoveltamiseen. Epätäsmällisyyskiellon vuoksi rikosoikeudellisissa tulkintaopeissa on perinteisesti asetettu lähtökohdaksi käytettyjen käsitteiden, ilmaisujen ja termien yleiskielen mukainen tulkinta.⁶⁵

Sanamuodon mukaisen tulkinnan lisäksi rikosoikeudessa käytetään usein **teleologista tulkintaa**, jossa otetaan huomioon säännöksen tarkoitus. Teleologisen tulkintametodin käyttö on rikosoikeudessa luontevaa, koska rikosoikeudellisella säännöksellä tulee olla suojelutarkoitus ja rikosoikeudellisen säännöksen tulee perustua painavaan yhteiskunnalliseen tarpeeseen⁶⁶. Teleologisen tulkinnan päämuodot ovat subjektiivinen teleologia ja objektiivinen teleologia⁶⁷.

Subjektiivisessa teleologiassa kiinnitetään huomiota lainsäätäjän alkuperäiseen tarkoitukseen, jota selvitetään erityisesti esitöistä. **Objektiivisessa teleologiassa** taas pyritään näkemään lain järkvy tarkoitus käsillä olevassa konkreettisyssä soveltamistilanteessa. Objektiivisessa teleologiassa voidaan ottaa huomioon esimerkiksi yhteiskuntapoliittisyä arvoja ja tavoitteita sekä sosiaalisia normeja, mutta tulkinnalle on silti löydettävä jokin oikeudellinen kiintopiste.⁶⁸ Teleologisen tulkinnan rajat tulevat vastaan siinä, että lainsoveltaja ei saa ylittää rikossäännöksen sanamuodon asettamia rajoja. Kun täsmällisyä rajoja on tyypillisesti vaikea osoittaa, myös teleologisen tulkinnan rajoja voidaan hakea ennakoitavyysvaatimuksesta.⁶⁹

Sananvapausryksissä tulee ottaa huomioon myös perus- ja ihmisyökeudet.

Lainsäätävä pyrkii sovittamaan keskenään kilpailevat perus- ja ihmisyökeudet, kuten sananvapauden ja yksityiselämän suojan, yhteen jo lakeja säätäessään. Perus- ja

⁶⁴ Melander 2016, s. 66.

⁶⁵ Melander 2016, s. 62, 65.

⁶⁶ Melander 2016, s. 86–87.

⁶⁷ Määttä ja Paso (2019, s. 37) katsovat, että subjektiivinen ja objektiivinen tavoitteellinen tulkinta eivät ole ilmaisyina kovin onnistuneita, ja käyttävät niiden asemesta ilmaisyä historiallis-tavoitteellinen ja teleologinen tulkinta. Vaikka kritiikille on perusteita, tässä tutkielmassa on omaksuttu perinteiset ilmaisut subjektiivinen ja objektiivinen, joilla viitataan samoihin tarkoitteisiin kuin historiallis-tavoitteellinen ja teleologinen tulkinta.

⁶⁸ Melander 2016, s. 86–87.

⁶⁹ Melander 2016, s. 90.

ihmisoikeuksia joutuvat kuitenkin punnitsemaan myös tuomioistuimet, sillä lainsäätäjät ei pysty ennalta ottamaan huomioon kaikkia mahdollisia lainsoveltamistilanteita. Tuomioistuinten on pyrittävä suomalaisen lainsäädännön soveltamisessa sellaiseen tuomioon, joka on sisällöltään EIS:n mukainen.⁷⁰

Sananvapaudesta ja sen rajoittamisesta määrätään EIS:n 10 artiklassa. Tämän tutkielman osalta on hyvä huomata, että EIT:n mukaan päätoimittajan erityinen rangaistusvastuu ei lähtökohtaisesti ole ristiriidassa EIS:n 10 artiklan kanssa. Tapauksessa *Belpietro v. Italia* (24.12.2013) EIT on katsonut, että Italian rikoslain säännöstä, jossa säädetään päätoimittajan valvontavelvollisuudesta, ei voida pitää EIS:n vastaisena. Italian rikoslain mukaan päätoimittajaa, joka laiminlyö valvoa johtamansa lehden sisältöä riittävästi estääkseen lehdistön välityksellä tehdyn rikoksen tekemisen, rangaistaan, jos tällainen rikos tehdään, kyseisestä rikoksesta säädetyllä rangaistuksella, jota on alennettu enintään kolmanneksella. Uudemmassa tapauksessa *Sallusti v. Italia* (7.6.2019) EIT viittasi edellä mainittuun tapaukseen ja totesi, että sanomalehden johtaja ei voi vapautua hänen velvollisuudestaan valvoa julkaistuja artikkeleita ja että hän kantaa vastuun niiden sisällöstä.

Tässä tutkielmassa lähdetään Lindroos-Hovinheimon ja Melanderin tapaan siitä varsin itsestään selvästä oletuksesta, että sanojen merkitykset eivät ole tarkkarajaisia. Merkitykset rakentuvat teksti- ja tilanneyhteydessä. Siten realistisempi lähtökohta oikeudelliseen ratkaisutoimintaan on semanttinen ja kommunikatiivinen, millä tarkoitetaan sitä, että oikeudelliseen tulkintaan ei ole kaikkiin tilanteisiin pätevää yksiselitteistä mallia vaan että lainopin harjoittajan on esitettävä enemmän tai vähemmän painavia perusteluja jonkin kannan puolesta tai sitä vastaan⁷¹.

Argumentaatio on monimutkainen kysymys, jota on mahdotonta käsitellä kattavasti tässä. Yksi tapa tarkastella argumentaation onnistumista on jäsentää argumentti perusteluihin ja taustaoletuksiin sekä väitteeseen ja näitä yhdistävään linkkiin. Tällöin argumentin onnistumista voidaan arvioida muun muassa sillä, ovatko perustelut ja taustaoletukset riittävän hyväksyttäviä, ovatko ne relevantteja väitteelle ja antavatko ne riittävästi tukea väitteelle eli onko linkki riittävän vahva.⁷² Kun

⁷⁰ Tiilikka 2008, s. 64–65.

⁷¹ Määttä – Paso 2019, s. 90.

⁷² Kakkuri-Knuutila – Halonen 2002, s. 82.

käytännöllisessä rikoslainopissa esitetään kannanottoja oikeusnormin sisällöstä, on kiinnitettävä huomiota erityisesti lopputuloksen ennakoitavuuteen.

3.1.2 Oikeuslähdeoppi

Oikeuslähdeoppi kertoo, minkä oikeudellisen aineiston tulee olla ja mikä aineisto voi olla oikeudellisen ratkaisun perusteena ja miten eri oikeuslähteiden keskinäinen painoarvo määritellään⁷³. Suomessa on omaksuttu niin kutsuttu peczenikiläis-aarniolainen oikeuslähdeoppi. Vaikka malli ei ole enää kaikilta osin ajantasainen ja sen rinnalle on esitetty vaihtoehtoisia ja täydentäviä ajattelutapoja ja -malleja, sen perusajatuksilla on edelleen keskeinen asema suomalaisessa oikeuskulttuurissa.⁷⁴

Peczenikiläis-aarniolainen oikeuslähdeoppi kiinnittää huomiota mahdollisten ratkaisuperusteiden velvoittavuuteen ja jakaa oikeuslähteet vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin, sallittuihin ja kiellettyihin oikeuslähteisiin. **Vahvasti velvoittaviin** oikeuslähteisiin luetaan lait ja niiden valtuutuksen nojalla annetut alemmanasteiset säädökset sekä monet ylikansalliset oikeuslähteet. **Heikosti velvoittavina** oikeuslähteinä pidetään lakien valmisteluaineistoja ja korkeimpien oikeuksien ennakkopäätöksiä. **Sallittuihin** oikeuslähteisiin luetaan esimerkiksi oikeustieteellisessä kirjallisuudessa esitetyt kannanotot, ministeriöiden antamat ohjeet ja oppaat sekä alempien tuomioistuinten ratkaisut. **Kiellettyjä** oikeuslähteitä ovat esimerkiksi ratkaisijan henkilökohtaiset poliittiset tai moraaliset mielipiteet.⁷⁵

Peczenikiläis-aarniolaista oikeuslähdeoppia on kritisoitu muun muassa siitä, että siinä ei anneta asianmukaista painoarvoa kansainvälisille ja eurooppaoikeudellisille oikeuslähteille⁷⁶. Kun peczenikiläis-aarniolaista oikeuslähdeoppia sovelletaan tässä tutkielmassa, tulee huomioida, että sananvapausrikoksia koskevien säännösten tulkinnassa saattaa olla merkitystä EIT:n sananvapauden käyttämistä koskevalla käytännöllä. Näin on usein esimerkiksi yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä ja kunnianloukkausta koskevien säännösten soveltamisessa.⁷⁷ EIS on siten luettava vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin.

⁷³ Määttä – Paso 2019, s. 5.

⁷⁴ Määttä – Paso 2019, s. 17.

⁷⁵ Määttä – Paso 2019, s. 17–24.

⁷⁶ Peczenikiläis-aarniolaisen oikeuslähdeopin ongelmista ks. Määttä – Paso 2019, s. 17–18.

⁷⁷ Melander 2016, s. 82.

Edellisessä alaluvussa käsitelty laillisuusperiaate tuo omia erityispiirteitä myös oikeuslähdeoppiin. Laillisuusperiaatteeseen sisältyvä kirjoitetun lain vaatimus merkitsee sitä, että eduskuntalain tasoinen kansallinen rikossäännös on aina syyksi lukevan rikostuomion ensisijainen oikeuslähde. Käytännössä rikosoikeudelliset säännökset saavat kuitenkin usein sisältönsä rikoslain ulkopuolisesta lainsäädännöstä, alemmanasteisesta sääntelystä tai jopa viranomaisen päätöksestä. Säännösten sisältö voi myös täsmentyä oikeuskäytännössä, erityisesti korkeimman oikeuden prejudikaateilla. Mikäli asiasta ei ole korkeimman oikeuden käytäntöä, myös hovioikeuskäytännöllä voi olla tulkintaa yhtenäistävää vaikutusta. Silti tulkinnan lähtökohtana ja edellytyksenä on aina eduskuntalain tasoinen säännös, jonka tulee sisältää rangaistusuhka. Kirjoitetun lain vaatimus koskee kuitenkin vain syyksi lukevia tuomioita, sillä tuomioistuimen on mahdollista vapauttaa vastaaja rikosvastuusta kirjoittamattoman oikeussäännön perusteella.⁷⁸

3.2 Analyysi

Päätoimittajarikkomuksen tunnusmerkistö sisältää seitsemän edellytystä rikkomuksen rangaistavuudelle: 1) Tekijän tulee olla vastaava toimittaja. 2) Hänen tulee toimia tahallaan tai huolimattomuudesta. 3) Hänen tulee laiminlyödä velvollisuutensa olennaisesti. 4) Hänen tulee laiminlyödä toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuutensa. 5) Laiminlyönnin on oltava omiaan myötävaikuttamaan yleisön saataville toimitetun viestin sisältöön perustuvan rikoksen toteutumiseen. 6) Yleisön saataville toimitetun viestin sisältöön perustuva rikos on tehtävä. 7) Vastaavaa toimittajaa ei ole pidettävä rikoksen tekijänä tai siihen osallisena.

Maisterintutkielman laajuus ei mahdollista kaikkien edellytysten syvällistä käsittelyä. Tässä tutkielmassa lainopillisen tarkastelun päähuomio on toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuudessa ja muita päätoimittajarikkomuksen tunnusmerkistötekijöitä käsitellään vain suppeasti. Tämän alaluvun aluksi käsitellään lyhyesti sananvapauslain soveltamisalaa (3.2.1) ja vastaavaa toimittajaa (3.2.2), minkä jälkeen edetään toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuden laiminlyöntiin (3.2.3.). Lopuksi käsitellään lyhyesti tahallisuutta ja huolimattomuutta (3.2.4), olennaisuutta (3.2.5), abstraktia vaarantamista (3.2.6), liitännäisyyttä (3.2.7) ja osallisuutta (3.2.8).

⁷⁸ Melander 2016, s. 49, 52, 81–82.

3.2.1 Soveltamisala

Sananvapauslakia sovelletaan lain 3.1 §:n mukaan Suomessa harjoitettavaan julkaisu- ja ohjelmatoimintaan. Soveltamisen perusedellytyksenä on siten se, että toimintaa harjoitetaan Suomessa ja että toiminta on julkaisu- ja ohjelmatoimintaa.

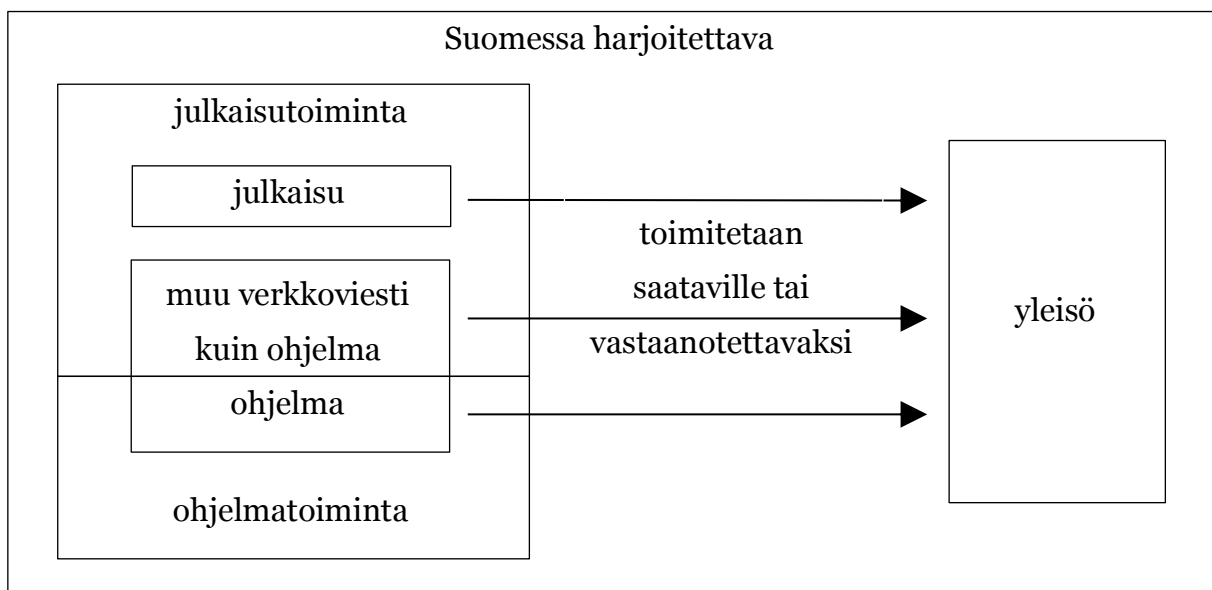
Soveltamisalan kannalta keskeiset käsitteet määritellään sananvapauslain 2.1 §:ssä.

Julkaisutoiminnalla tarkoitetaan ”julkaisujen ja muiden verkkoviestien kuin ohjelmien toimittamista yleisön saataville” ja **ohjelmatoiminnalla** ”ohjelmien toimittamista yleisön vastaanotettavaksi”. Molempia toimintamuotoja yhdistää se, että jotakin toimitetaan yleisön saataville tai vastaanotettavaksi. **Yleisöllä** tarkoitetaan ”vapaasti valikoituvaa viestin vastaanottajien joukkoa”.

Julkaisutoiminnassa yleisön vastaanotettavaksi toimitetaan julkaisuja ja muita verkkoviestejä kuin ohjelmia ja ohjelmatoiminnassa ohjelmia. **Julkaisulla** tarkoitetaan ”yleisön saataville toimitettua painotuotetta, tietolevyä taikka muuta monistamalla valmistettua teksti-, ääni- tai kuvatalennetta” ja **verkkoviestillä** ”radioaaltojen, sähköisen viestintäverkon tai muun vastaavan teknisen järjestelyn avulla yleisön saataville toimitettua tietoa, mielipidettä tai muuta viestiä”.

Verkkoviestit voivat muodostaa **ohjelman**, jolla tarkoitetaan ”pääasiassa äänenä tai liikkuvina kuvina ilmaistujen verkkoviestien muodostamaa yhtenäistä kokonaisuutta”. Kuvio 1 havainnollistaa käsitteiden suhteita.

Kuvio 1. Sananvapauslain soveltamisala.

Lainsäätäjän lähtökohtana oli sananvapauslakia säädettäessä välineneutraaliuden periaate eli se, että lain säännökset soveltuisivat kaikkeen joukkoviestintään viestin tallennus-, julkaisu- ja jakelutekniikasta riippumatta⁷⁹. Julkaisun ja verkkoviestin määritelmät ovatkin laissa käytetyn välineen osalta avoimia. Julkaisu voi olla paitsi painotuote tai tietolevy myös ”*muu* monistamalla valmistettu teksti-, ääni- tai kuvatallenne”. Verkkoviesti puolestaan voidaan toimittaa paitsi radioaaltojen tai sähköisen viestintäverkon myös ”*muun vastaavan* teknisen järjestelyn avulla”.

Soveltamisalaa rajataan 3.2 ja 3.3 §:ssä kahdelta osalta: toimintaan, jossa yksityinen henkilö pitää yllä sähköisen viestintäverkon kotisivua tai jossa huolehditaan pelkästään julkaisun tai verkkoviestin teknisestä valmistamisesta, lähettämisestä, välittämisestä tai jakelusta, sovelletaan vain osaa lain pykälistä.

Päätoimittajarikkomusta koskeva 13 § ei kuulu niihin.

Sananvapauslain soveltamisalaan ei syvennyttä tässä tutkielmassa tämän enempää, sillä maisterintutkielman laajuus edellyttää aiheen rajaamista. Rajausta puoltaa se, että päätoimittajarikkomusta koskevissa oikeustapauksissa on ollut lähes aina riidatonta, että sananvapauslaki soveltuu tapaukseen. Tutkielman aineistossa on vain yksi tapaus, jossa vastaaja oli sitä mieltä, ettei sananvapauslaki sovellu tapaukseen. Tapauksessa oli kysymys siitä, harjoitettiinko toimintaa Suomessa (ks. Turku HO 12.4.2010 luvussa 2.3).

3.2.2 Vastaava toimittaja

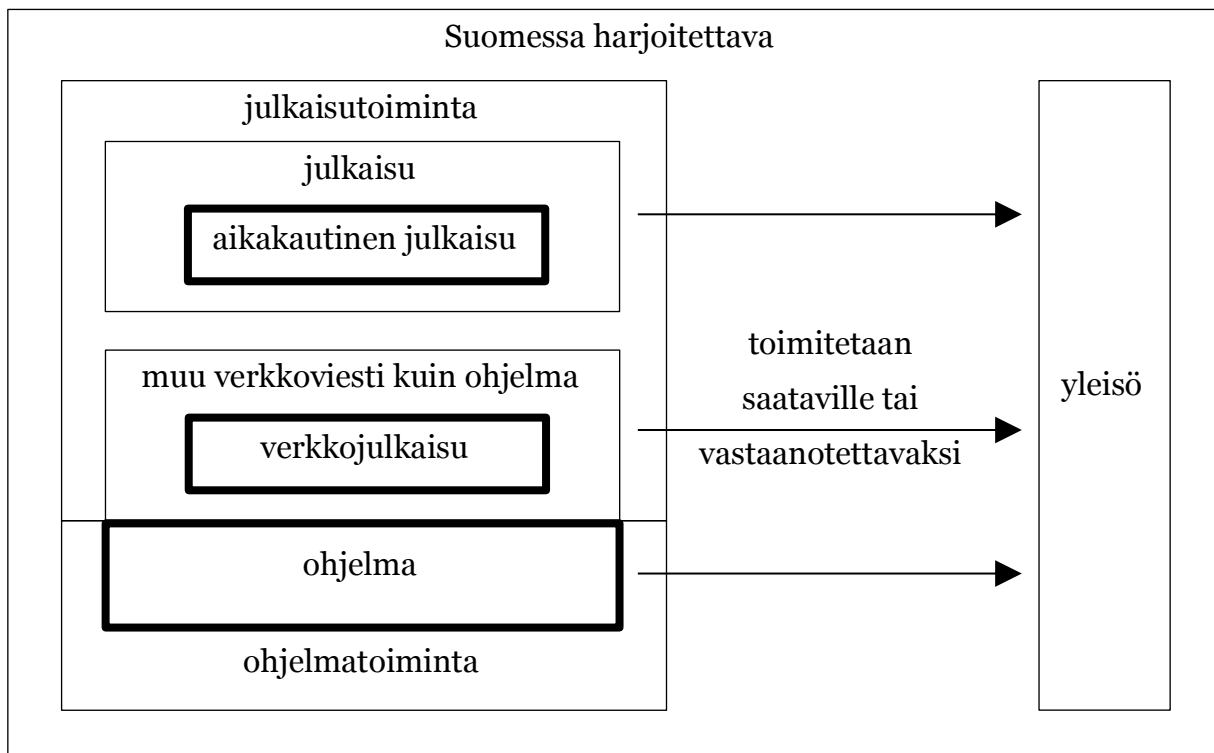
Päätoimittajarikkomukseen voi syyllistyä vain sananvapauslain 4 §:ssä tarkoitettu **vastaava toimittaja**. Lain 4.1 §:n mukaan julkaisijan tulee määrätä aikakautiselle julkaisulle ja verkkojulkaisulle vastaava toimittaja ja ohjelmatoiminnan harjoittajan tulee määrätä ohjelmaa varten vastaava toimittaja. Ohjelmalla tulee siten olla aina vastaava toimittaja, mutta julkaisujen ja muiden verkkoviestien kuin ohjelmien osalta velvollisuus koskee vain niiden kahta alatyyppeä: aikakautista ja verkkojulkaisua.

Aikakautisella julkaisulla tarkoitetaan sananvapauslain 2.1 §:n mukaan ”julkaisua, jota on tarkoitus julkaista säännöllisesti vähintään neljä kertaa vuodessa”. Aikakautinen julkaisu erotetaan siis muista julkaisuista ilmestymistiheyden perusteella. **Verkkojulkaisulla** tarkoitetaan mainitun lainkohdan mukaan

⁷⁹ HE 54/2002 vp, s. 49.

”julkaisijan tuottamasta tai käsittelemästä aineistosta aikakautisen julkaisun tapaan yhtenäiseksi laadittua verkkoviestien kokonaisuutta, jota on tarkoitus julkaista säännöllisesti”. Ilmestymistiheys on olennainen myös verkkojulkaisun määritelmässä, mutta lisäksi verkkojulkaisun tulee olla verkkoviestien kokonaisuus, joka on laadittu julkaisijan tuottamasta tai käsittelemästä aineistosta, aikakautisen julkaisun tapaan ja yhtenäiseksi. Kuviossa 2 on esitetty paksulla viivalla ne julkaisu- ja ohjelmatoiminnan osat, joille on määrättävä vastaava toimittaja.

Kuvio 2. Julkaisu- ja ohjelmatoiminnan osat, joille on määrättävä vastaava toimittaja.

Sananvapauslain 4.1 §:n mukaan aikakautista julkaisua, verkkojulkaisua tai ohjelmaa varten voidaan määrätä myös useita vastaavia toimittajia. Vastaavan toimittajan kelpoisuusvaatimuksista säädetään 4.2 §:ssä, jonka mukaan vastaavan toimittajan tulee olla 15 vuotta täyttänyt henkilö, joka ei ole konkurssissa ja jonka toimintakelpoisuutta ei ole rajattu. Vastaavalla toimittajalla on 4.3 §:n mukaan neljä tehtävää: johtaa toimitustyötä, valvoa toimitustyötä, päättää aikakautisen julkaisun, verkkojulkaisun tai ohjelman sisällöstä ja huolehtia hänelle sananvapauslaissa säädetystä muista tehtävistä. Nämä viimeksi mainitut muut tehtävät ovat seuraavat:

- velvollisuus ilmoittaa vastaava toimittaja ja ohjelmatoiminnan osalta myös ohjelmatoiminnan harjoittaja (5 §)

- velvollisuus julkaista vastine ja oikaisu ja tarvittaessa avustaa vastineen teknisessä toteuttamisessa (10 §)
- velvollisuus ilmoittaa vastine- tai oikaisuvaatimuksen hylkäämisestä ja sen perusteista (11 §)
- velvollisuus huolehtia kunnian ja yksityiselämän loukkaamista koskevan tuomion julkaisemisesta (23 §).

Maisterintutkielman laajuus ei anna mahdollisuutta käsitellä laajemmin vastaavaan toimittajaan liittyviä erityiskysymyksiä. Rajaus on perusteltu myös siitä käytännön syystä, että oikeuskäytännössä on ollut lähes aina riidatonta, kuka vastaava toimittaja on. Kysymystä on jouduttu puimaan ainoastaan yhdessä tämän tutkielman aineistoon kuuluvassa tapauksessa (ks. Turku HO 12.4.2010 luvussa 2.3).

3.2.3 Toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuden laiminlyönti

Päätoimittajarikkomusta koskevan säännöksen keskiöön kuuluu toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuden laiminlyönti. Keskeisyyttä ilmentää sekin, että laiminlyönti on lauseessa predikaattina ja toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuus objektina eli laiminlyönnin kohteena.

Sananvapauslaki on vahvasti velvoittava oikeuslähde, jota tulkitaan käytännöllisessä rikoslainopissa lähtökohtaisesti sanamuodon mukaan. *Laiminlyödä* viittaa yleiskieliseltä merkitykseltään siihen, että on pitämättä huolta tai välittämättä jostakin tai jättää tekemättä jotakin, joka on velvollisuutena⁸⁰.

Päätoimittajarikkomuksessa laiminlyönti kohdistuu toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuteen. Lain sanamuodosta voidaan todeta, että velvollisuus sisältää velvollisuuden sekä johtaa että valvoa. *Johtamisella* tarkoitetaan yleiskielessä aktiivista toimintaa, jossa käsketään tai komennetaan, ohjataan jonkin ryhmän toimintaa tai ollaan päällikkönä, esimiehenä tai johtajana⁸¹. Valvonnalla taas viitataan toiminnan tarkkailuun, silmällä pitämiseen tai kontrollointiin⁸². Lisäksi lain sanamuodosta voidaan todeta, että velvollisuus rajoittuu ainoastaan toimitustyöhön.

⁸⁰ Kielitoimiston sanakirja, hakusana *laimin*.

⁸¹ Kielitoimiston sanakirja, hakusana *johtaa*.

⁸² Kielitoimiston sanakirja, hakusana *valvoa*.

Sananvapauslaissa ei määritellä toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuden sisältöä tarkemmin. Siksi lakia sovellettaessa on käytännössä käännyttävä heikosti velvoittavien oikeuslähteiden puoleen. Heikosti velvoittavia oikeuslähteitä ovat lakien valmisteluaineistot ja korkeimpien oikeuksien ennakkopäätökset.

Valmisteluaineistoina tulee tässä tapauksessa kysymykseen lähinnä hallituksen esitys. Perustuslakivaliokunta ei puuttunut mietinnössään lainkaan päätoimittajarikkomusta koskevaan 13 §:ään⁸³.

3.2.3.1 Toimitustyö

Sananvapauslain hallituksen esityksessä avataan ensinnäkin *toimitustyön* käsitteen sisältöä. Hallituksen esityksen mukaan toimitustyöllä tarkoitetaan kaikkea aikakautisen julkaisun, verkkojulkaisun tai ohjelman sisällön tuottamiseen tähtäävää työtä ja päätöksentekoa. Toimitustyön piiriin kuuluu siten julkaistavaksi tarkoitettun aineiston laatiminen ja työstäminen samoin kuin asianomaisen julkaisun tai ohjelman sisältöä koskeva päätöksenteko. Toimitustyön käsite kattaa esitöiden mukaan myös ilmoitusten ja mainosten toimittamiseen liittyvän työn ja päätöksenteon. Ohjelmatoiminnan alueella käsite kattaa paitsi ensi kertaa julkaistavien ohjelmien toimitustyön myös jo julkaistujen ohjelmien lähettämiseen liittyvän työn ja päätöksenteon ohjelmatoiminnan sisältöä koskevilta osiltaan.⁸⁴

Koska toimitustyöllä tarkoitetaan hallituksen esityksen mukaan *kaikkea* sisällön tuottamiseen tähtäävää työtä ja päätöksentekoa, toimitustyön määritelmää on pidettävä varsin laajana. Journalistien kannalta huomionarvoista on se, että käsite kattaa myös ilmoitusten ja mainosten toimittamiseen liittyvän työn ja päätöksenteon⁸⁵.

3.2.3.2 Välitön ja välillinen johtamis- ja valvontavelvollisuus

Hallituksen esityksessä avataan myös toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuden sisältöä. Hallituksen esityksessä todetaan, että toimitustyön

⁸³ PeVM 14/2002 vp, s. 6–7.

⁸⁴ HE 54/2002 vp, s. 55.

⁸⁵ Voidaan olettaa, että toimitustyön käsite on sananvapauslaissa laajempi kuin journalistien itseymmärryksessä, sillä journalistit ovat lähtökohtaisesti hyvin tarkkoja siitä, että toimituksellinen ja kaupallinen sisältö pysyvät erillään ja että ilmoitusten ja mainosten toimittaminen ei kuulu journalistien työtehtäviin. Sananvapauslaissa säädettyyn päätoimittajan vastuuseen kuuluvat kuitenkin myös ilmoitusten ja mainosten toimittamiseen liittyvä työ ja päätöksenteko.

johtamis- ja valvontavelvollisuuden täyttämisen tavat ja keinot vaihtelevat ennen muuta sen mukaan, kuinka suurta toimitusta vastaava toimittaja johtaa. Hallituksen esityksessä huomautetaan, että joissakin tapauksissa vastaava toimittaja voi olla toimituksen ainoa työntekijä ja toisissa tapauksissa hänen alaisuudessaan voi työskennellä useita satoja työntekijöitä. Lainsäätäjä on lähtenyt siitä, että mitä pienemmästä organisaatiosta on kyse, sitä todennäköisemmin vastaava toimittaja voi johtaa ja valvoa toimitustyötä osallistumalla välittömästi ja jatkuvasti lähes kaikkeen aikakautisen julkaisun, verkkojulkaisun tai ohjelman sisältöä koskevaan päätöksentekoon.⁸⁶ Näin ollen johtamis- ja valvontavelvollisuuden sisällön arvioinnissa on aina otettava huomioon se, kuinka suuri toimitus on kyseessä.

Hallituksen esityksen samassa kappaleessa huomautetaan myös, että joissakin toimituksissa vastaava toimittaja ei välttämättä osallistu kaikkeen päätöksentekoon vaan johtaa ja valvoo toimituksen työtä välillisesti. Näin ollen vastaavan toimittajan johdon ja valvonnan toteutumismuodot ovat esitöiden mukaan viime kädessä yhteydessä siihen, millaisessa organisaatiossa hän toimii.⁸⁷ Epäselväksi jää, viitataanko tässäkin toimitusorganisaation kokoon vai myös muihin ominaisuuksiin. Koska kappaleen alussa todetaan, että velvollisuuden täyttämisen tavat ja keinot vaihtelevat ennen muuta toimituksen koon mukaan, on perusteltua ajatella, että myös kappaleen lopussa olevalla laajempitarkoitteisella virkkeellä on tarkoitettu viitata nimenomaan toimituksen kokoon.

Hallituksen esityksen perusteella toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuus voidaan näin ollen systematisoida ensinnäkin välittömään ja välilliseen johtamis- ja valvontavelvollisuuteen. **Välittömän johtamis- ja valvontavelvollisuuden** sisältö voidaan hallituksen esitystä mukaillen ilmaista siten, että pienessä organisaatiossa vastaavan toimittajan odotetaan osallistuvan välittömästi ja jatkuvasti lähes kaikkeen sisältöä koskevaan päätöksentekoon. Välitön johtamis- ja valvontavelvollisuus on hallituksen esityksen perusteella sitä keskeisempi, mitä pienempi organisaatio vastaavalla toimittajalla on johdettavanaan. Välittömälle johtamis- ja valvontavelvollisuudelle asetetaan hallituksen esityksessä kolme

⁸⁶ HE 54/2002 vp, s. 55.

⁸⁷ HE 54/2002 vp, s. 55.

vaatimusta: sen tulee olla 1) organisatorisesti välitöntä ja 2) ajallisesti jatkuvaa ja koskea 3) alallisesti lähes kaikkea sisältöä.

Korkein oikeus on linjannut välittömän johtamis- ja valvontavelvollisuuden sisältöä ratkaisussaan KKO 2010:88, joka koski yleisradioyhtiön tutkivan journalismin ohjelmaa. Ratkaisusta ei käy ilmi toimituksen koko rikosten teko aikaan vuonna 2005. Nykyään ohjelman toimitus koostuu kolmesta tuottajasta ja 19 toimittajasta⁸⁸. Korkein oikeus totesi, että vastaava toimittaja ei ollut itse haastatellut ohjelman toimittajan tietolähteitä eikä hänellä ollut samanlaisia mahdollisuuksia arvioida näiden kertomusten paikkansapitävyyttä kuin toimittajalla. Korkein oikeus katsoi kuitenkin, että vastaavalta toimittajalta oli voitu edellyttää sen arvioimista, onko toimittajan suorittama selvitystyö ollut riittävää ja onko ohjelman sisältöön ja siinä esitettyihin vakaviin vihjauksiin nähden tässä tapauksessa ollut edellytyksiä kolmen henkilön henkilöllisyyden paljastamiseen. Korkein oikeus piti vastaavan toimittajan arviointia tältä osin puutteellisena. Ratkaisun perusteella välitön johtamis- ja valvontavelvollisuus koskee myös parinkymmenen hengen toimitusta johtavaa vastaavaa toimittajaa. Häneltä voidaan edellyttää yksityisyyden tai kunnian suojan kannalta herkässä asiassa esimerkiksi sen arvioimista, onko toimittajan selvitystyö ollut riittävää ja voiko jutussa esiintyvien henkilöiden henkilöllisyyden paljastaa.

Välittömästä johtamis- ja valvontavelvollisuudesta löytyy esimerkkejä myös käräjäoikeuksien tuomioista. Niitä tarkasteltaessa on kuitenkin muistettava, että ne eivät sido myöhempää oikeudellista ratkaisutoimintaa:

- Paikallislehden vastaava toimittaja oli pyrkinyt tasapuolisuuteen julkaistessaan sekä pariskuntaa loukkaavan kirjoituksen että pariskuntaa puolustavan kirjoituksen. Tällä perusteella Ikaalisten käräjäoikeus katsoi 14.7.2006 näyttämättä jääneen, että vastaava toimittaja olisi olennaisesti laiminlyönyt toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuutensa, joten myös vaihtoehtoinen syyte päätoimittajarikkomuksesta oli hylättävä.
- Tuttu mielipidekirjoittaja oli tullut paikallislehden toimitukseen ajankohtana, jolloin työyhteisössä oli ollut käsiteltävänä mediataloa koskeva sulautuminen, minkä vuoksi vastaavalla toimittajalla oli ollut työssään tavanomaista

⁸⁸ Yle, MOT, Toimitus.

suurempi kiire. Hän oli ottanut vastaan kirjoituksen, silmäillyt sen päällisin puolin eli lähinnä otsikon ja alkua ensimmäisestä kappaleesta, ottanut siitä saman tien kopion ja antanut sen harjoittelijalle puhtaaksi kirjoitettavaksi. Pohjois-Karjalan käräjäoikeus totesi 13.12.2022, että vastaava toimittaja oli vastauksessaan ja kertomuksessaan tunnustanut laiminlyöneensä kiireessä eli huolimattomuudestaan lehtitoimitukseen kuuluvan johtamis- ja valvontavelvollisuutensa perehtyä riittävällä tavalla kirjoituksen yksityiskohtiin ennen kirjoituksen julkaisemista lehdessä. Käräjäoikeuden mukaan vastaavalla toimittajalla oli kertomansakin perusteella ollut tosiasiallinen mahdollisuus täyttää sanottu velvollisuutensa. Käräjäoikeus katsoi vastaavan toimittajan syyllistyneen päätoimittajarikkomukseen.

- Varsinais-Suomen käräjäoikeus katsoi 9.9.2011, että kaupunkilehden vastaavan toimittajan olisi pitänyt havaita, että mielipidekirjoituksessa oli hyvin tulkinnanvaraisesti käsiteltyjä väitetyjä virkamiehen esittämiä vaatimuksia maksuista. Käräjäoikeus ei pitänyt uskottavana vastaavan toimittajan väitettä siitä, että hän olisi ymmärtänyt nämä maksut joiksikin toimisto- tai käsittelymaksuiksi.

Alempien tuomioistuinten ratkaisuja yhdistää se, että niissä vastaava toimittaja on johtanut pientä paikallis- tai kaupunkilehden toimitusta. Ensiksi mainitussa tapauksessa vastaava toimittaja oli vapautunut päätoimittajarikkomussyytteestä, kun hän oli pyrkinyt mielipidekirjoitusten julkaisussa tasapuolisuuteen. Kahdessa jälkimmäisessä tapauksessa vastaava toimittaja tuomittiin päätoimittajarikkomuksesta, kun hän ei ollut perehtynyt riittävästi mielipidekirjoituksen sisältöön. Käräjäoikeuksien tuomiot havainnollistavat välittömän johtamis- ja valvontavelvollisuuden kolmea eri puolta: Vastaavan toimittajan on osallistuttava lähes kaikkeen sisältöä koskevaan päätöksentekoon, ja tämä koskee myös mielipidekirjoituksia. Osallistumisen on oltava jatkuvaa, eli sitä ei voi keskeyttää esimerkiksi yritysjärjestelyn ajaksi. Osallistumisen tulee myös olla välitöntä, eikä päätöksentekoa siten voi siirtää varsinkaan harjoittelijan tehtäväksi.

Välillisessä johtamis- ja valvontavelvollisuudessa on puolestaan hallituksen esityksen perusteella kyse siitä, että suuressa organisaatiossa vastaavan toimittajan ei odoteta osallistuvan kaikkeen sisältöä koskevaan päätöksentekoon vaan hän voi johtaa ja valvoa toimitustyötä välillisesti. Vastakohtaispäätelyllä voidaan päätellä,

että välillinen johtamis- ja valvontavelvollisuus tulee kysymykseen sitä todennäköisemmin, mitä suurempi organisaatio vastaavalla toimittajalla on johdettavanaan. Edelleen vastakohtaispäätelyllä voidaan päätellä, että välillisessä johtamis- ja valvontavelvollisuudessa johtaminen ja valvonta voivat olla 1) organisatorisesti välillistä, 2) ajallisesti katkonaista ja 3) alallisesti valikoitua.

Välillisestä johtamis- ja valvontavelvollisuudesta tarjoaa esimerkin korkeimman oikeuden 16.8.2006 antaman ratkaisun julkaisematon osa⁸⁹. Vastaava toimittaja kertoi oikeudelle, että iltapäivälehdien toimituksessa oli ollut neliportainen valvontajärjestelmä, johon kuuluivat uutispäällikkö, toimituspäällikkö, päätoimittaja ja vastaava päätoimittaja. Vastaava toimittaja valvoi päälliköitä päivittäisissä palaverissa. Uutispäälliköitä oli koulutettu muun muassa lakimiesten avulla, ja ohjeiden mukaan kirjoituksen julkaisukelpoisuuden päätti tulkinnanvaraisessa tilanteessa päätoimittaja. Vastaavan toimittajan mukaan hänellä ei ollut mitään perusteita poiketa kyseessä olleen kirjoittajan kirjoitusten osalta normaalista toimituksen valvontajärjestelmästä. Korkein oikeus totesi, että asianomistaja ei ollut esittänyt selvitystä, että vastaava toimittaja olisi olennaisesti laiminlyönyt toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuden, ja että asiassa oli näin ollen jäänyt näyttämättä, että vastaava toimittaja olisi syyllistynyt päätoimittajarikkomukseen.

Koska korkein oikeus ei päässyt näytön puuttuessa arvioimaan kyseisen toimituksen valvontajärjestelmää, ratkaisusta ei voitane päätellä, että kuvattu valvontajärjestelmä olisi sananvapauslain kannalta riittävä⁹⁰. Tapauksessa kuvattu toimituksen valvontajärjestelmä havainnollistaa kuitenkin hyvin välillistä johtamis- ja valvontavelvollisuutta: Organisatorinen välillisuus käy ilmi siitä, että vastaavan toimittajan ja rivitoimittajan välillä on kolme porrasta: uutispäällikkö, toimituspäällikkö ja päätoimittaja. Ajallista katkonaisuutta ilmentää se, että vastaava

⁸⁹ Tiilikka (2008, s. 117) arvioi, että julkaisemattomuus voi johtua siitä, että lakimuutoksen vuoksi kysymys päätoimittajarikkomuksesta tuli esille vasta korkeimmassa oikeudessa eikä päätoimittajan vastuun edellytyksiä ollut painovapauslain aikana tehdyssä esitutkinnassa selvitetty sellaisina kuin ne uudemmassa sananvapauslaissa ovat.

⁹⁰ Tiilikka (2007a, s. 181) päätyy hieman toisenlaiseen tulkintaan ja toteaa, että ”ilmeisesti edellä kuvattu toimitustyön johtamis- ja valvontamenettely täytti korkeimman oikeuden mielestä sananvapauslain vaatimukset”. Tässä tutkielmassa esitettyä kantaa puoltaa se, että korkein oikeus toteaa ratkaisussaan, että vastapuoli ”ei ole esittänyt selvitystä, että [vastaava toimittaja] olisi olennaisesti laiminlyönyt toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuden” ja että ”asiassa on näin ollen jäänyt näyttämättä, että [vastaava toimittaja] olisi syyllistynyt sananvapauslain 13 §:n mukaiseen päätoimittajarikkomukseen”. On huomattava, että rikosasiassa kantajalla eli syyttäjällä ja asianomistajalla on todistustaakka kaikista syyksi lukevan tuomion perustavista seikoista (todistustaakasta ks. esim. Jokela 2018, s. 680–681).

toimittaja valvoi päälliköitä päivittäisissä palavereissa eikä jatkuvasti. Alallisesta valikoituneisuudesta kertoo se, että vastaava toimittaja ei kertonut lukevansa itse yhtäkään kirjoitusta vaan tulkinnanvaraisessa tilanteessa kirjoituksen julkaisukelpoisuuden päätti päätoimittaja.

3.2.3.3 Organisointi-, ohjeistus-, pätevyyden varmistamis- ja puuttumisvelvollisuus

Jako välittömään ja välilliseen johtamis- ja valvontavelvollisuuteen on yksi tapa jäsentää vastaavan toimittajan toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuutta. Hallituksen esitys tarjoaa kuitenkin toisenkin mahdollisen jäsenystavan. Hallituksen esityksessä mainitaan toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuden laiminlyönnistä seuraavat esimerkit:

- Vastaava toimittaja jättää huolehtimatta toimitusorganisaation ja toimituksen päätöksentekosuhteiden järjestämisestä⁹¹.
- Vastaava toimittaja laiminlyö toimitustyössä seurattavien yleisten ohjeiden antamisen taikka annettujen ohjeiden noudattamisen valvomisen⁹².
- Vastaava toimittaja siirtää – tai sallii alaisensa keskijohdon siirtää – päätöksentekovaltaa henkilöille, joilla ei ole tiedollisia, taidollisia tai muita edellytyksiä heille annettujen tehtävien asianmukaiseen hoitamiseen⁹³.
- Vastaava toimittaja jättää puuttumatta hyvän ammatillisen tavan rikkomuksiin ja siten sallii ammattietiikan vastaisen toimituskulttuurin kehittymisen⁹⁴.

Toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuus sisältää siten hallituksen esityksen valossa ainakin neljä ulottuvuutta. Koska hallituksen esityksessä mainitut tilanteet ovat esimerkkejä, on mahdollista, että ulottuvuuksia on enemmänkin. Näitä neljää toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuden ulottuvuutta kutsutaan jäljempänä organisointi-, ohjeistus-, pätevyyden varmistamis- ja puuttumisvelvollisuudeksi.

⁹¹ HE 54/2002 vp, s. 71.

⁹² HE 54/2002 vp, s. 71.

⁹³ HE 54/2002 vp, s. 71.

⁹⁴ HE 54/2002 vp, s. 71.

Organisointivelvollisuuden sisältö voidaan hallituksen esitystä mukailleen ilmaista siten, että vastaavan toimittajan tulee huolehtia toimitusorganisaation ja toimituksen päätöksentekosuhteiden järjestämisestä⁹⁵. Hallituksen esityksessä ei avata, miten päätöksentekosuhteet tulee järjestää.

Heikosti velvoittavia oikeuslähteitä ovat esitöiden lisäksi korkeimpien oikeuksien ennakkopäätökset. Organisointivelvollisuuden täyttämistä löytyy esimerkki korkeimman oikeuden 16.8.2006 antaman tuomion julkaisemattomasta osasta. Tapauksessa iltapäivälehdien toimituksessa oli ollut neliportainen valvontajärjestelmä, johon kuuluivat uutispäällikkö, toimituspäällikkö, päätoimittaja ja vastaava päätoimittaja. Vastaava päätoimittaja valvoi päälliköitä päivittäisissä palaverissa. Uutispäälliköitä oli koulutettu muun muassa lakimiesten avulla ja ohjeiden mukaan kirjoituksen julkaisukelpoisuuden päätti tulkinnanvaraisessa tilanteessa päätoimittaja. Vastaavan päätoimittajan mukaan hänellä ei ollut mitään perusteita poiketa kyseessä olevan kirjoituksen osalta normaalista toimituksen valvontajärjestelmästä. Korkein oikeus totesi, että vastapuoli ei ollut kiistänyt, etteikö iltapäivälehdien toimitustyön valvontaa olisi järjestetty ja toimitustyötä valvottu vastaavan päätoimittajan selostamalla ja alempien oikeuksien ratkaisuihin ilmenevällä tavalla. Vastapuoli ei ollut esittänyt selvitystä, että vastaava toimittaja olisi olennaisesti laiminlyönyt toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuden. Näin ollen korkein oikeus katsoi asiassa jääneen näyttämättä, että vastaava päätoimittaja olisi syyllistynyt sananvapauslain 13 §:n mukaiseen päätoimittajarikkomukseen.

Ratkaisusta ei voida päätellä, että iltapäivälehdien toimituksen valvontajärjestelmä olisi ollut sananvapauslain kannalta riittävä, sillä korkein oikeus ei näytön puuttuessa päässyt arvioimaan valvontajärjestelmää. Tapauksessa kuvattu valvontajärjestelmä soveltuukin lähinnä esimerkiksi siitä, minkälainen valvontajärjestelmä voi olla. Tapauksessa toimituksen päätöksentekosuhteet oli järjestetty neljälle tasolle ja tulkinnanvaraisessa tilanteessa kirjoituksen julkaisusta päätti päätoimittaja.

Vastaavanlainen esimerkki löytyy myös alemman oikeusasteen ratkaisusta, joka edustaa velvoittavuudeltaan sallittua oikeuslähdetä. Kyseisessä tapauksessa vastaava toimittaja selvitti oikeudelle, että iltapäivälehdessä oli käytössä neliportainen valvontajärjestelmä, johon kuului uutispäällikkötaso, toimituspäällikkötaso,

⁹⁵ HE 54/2002 vp, s. 71.

päätoimittaja ja vastaava toimittaja. Julkaisupäätösten tekeminen oli järjestetty alemmalle tasolle kuin vastaavalle toimittajalle. Vastaava toimittaja teki julkaisua koskevan päätöksen vain silloin, kun häneltä sitä erikseen pyydettiin. Uutis- ja toimituspäälliköitä oli ohjeistettu tulkinnanvaraisissa tilanteissa siirtämään julkaisupäätös ylemmälle tasolle. Helsingin kärjäoikeus katsoi 26.2.2008 tämän ja muiden seikkojen johdosta jääneen näyttämättä, että vastaava toimittaja olisi syytteen teon kuvauksessa yksilöidyllä tavalla tahallaan tai huolimattomasti olennaisesti laiminlyönyt johtamis- ja valvontavelvollisuutensa asiassa.

Hallituksen esitys ja oikeuskäytäntö eivät kerro, miten päätöksentekosuhteet tulee käytännössä järjestää⁹⁶. Tyhjentävän vastauksen antaminen olisi toki mahdotonta jo toimitusorganisaatioiden erilaisuuden vuoksi. Hallituksen esityksessäkin huomautetaan, että toimitukset ovat erilaisia ja laiminlyöntien arvioinnissa näihin erityispiirteisiin on kiinnitettävä erityistä huomiota⁹⁷.

Käytännöllisessä rikoslainopissa on mahdollista hyödyntää myös teleologista tulkintaa, jossa voidaan ottaa ensinnäkin huomioon lainsäätäjän tahto (subjektiivinen teleologia). Kuten jo luvussa 1.1 todettiin, lainsäätäjä on pitänyt päätoimittajarikkomusta koskevaa säännöstä tarpeellisena kahdesta syystä: sisällöt syntyvät usein monen henkilön yhteistyön tuloksena, ja sananvapautta voidaan käyttää myös tuntemattomana⁹⁸. Kun lainsäätäjä on säätänyt päätoimittajarikkomuksen erityisesti näistä syistä, organisointivelvollisuuden täyttämässä on syytä kiinnittää erityistä huomiota tilanteisiin, joissa sisällöt syntyvät monen henkilön yhteistyön tuloksena tai joissa sananvapautta käytetään tuntemattomana. Tämä vaatimus koskee luonnollisesti myös jäljempänä käsiteltyä ohjeistus-, pätevyden varmistamis- ja puuttumisvelvollisuutta.

Lainsäätäjän tahdon lisäksi teleologisessa tulkinnassa voidaan kiinnittää huomiota sääntelyn tavoitteisiin sääntelykokonaisuudessa (objektiivinen teleologia). Tällöin sananvapauslaki tulee nähdä osana niitä lakeja, joilla annetaan perustuslain 12.1 §:n

⁹⁶ Abstraktilla tasolla suhde voidaan käsittää yhteydeksi kahden tai useamman olion välillä (Tieteen termipankki, hakusana suhde). Suhde koostuu siten kahdesta tai useammasta oliosta ja niiden välisestä yhteydestä. Suhteen ymmärtämiseksi tulee tällöin tietää, mitä nämä oliot ovat ja minkälainen yhteys niiden välillä on. Hallituksen esityksessä mainittu toimituksen päätöksentekosuhteiden järjestäminen voitaisiin siten ymmärtää niin, että vastaavan toimittajan tulee ratkaista, mitä olioita eli päätöksenteon tasoja toimituksessa on ja minkälainen yhteys niiden välillä on.

⁹⁷ HE 54/2002 vp, s. 71.

⁹⁸ HE 54/2002 vp, s. 69–70.

mukaisesti tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä. Kuten hallituksen esityksessäkään todetaan, sananvapauslain säännöksiä voidaan luonnehtia lähinnä järjestystyyppisiksi⁹⁹. Päätoimittajarikkomusta koskeva 13 § liittyy kuitenkin selkeästi viestin sisältöön perustuvien rikosten rikosoikeudelliseen sääntelyyn. Tässä sääntelykokonaisuudessa päätoimittajarikkomusta koskevan säännöksen tavoitteena voidaan nähdä yleisön saataville toimitetun viestin sisältöön perustuvien rikosten preventio. Vastaavan toimittajan kannalta tämän voidaan nähdä tarkoittavan sitä, että hänen tulisi tunnistaa, mitä yleisön saataville toimitetun viestin sisältöön perustuvia rikoksia hänen toimituksessaan voi toteutua (ks. luettelo alaviitteessä 118), ja pyrkiä organisoimalla, ohjeistamalla, pätevyuden varmistamisella ja puuttumisella ehkäisemään nämä rikokset.

Kuten tutkielman empiirisestä osuudesta kävi ilmi, päätoimittajarikkomussyytteissä viestin sisältöön perustuvat rikokset ovat olleet käytännössä kunnianloukkauksia, kansanryhmää vastaan kiihottamisia ja yksityiselämää loukkaavia tiedon levittämisiä (ks. alaluku 2.4). Vastaavan toimittajan kannattaa siten vähintäänkin varmistaa, että hänen toimituksessaan tunnetaan näihin rikoksiin liittyvä sääntely, tiedostetaan, milloin liikutaan sääntelyn kannalta riskialttiilla alueella, ja tiedetään, mikä organisaation taso päättää siinä tilanteessa julkaisusta. Suunnitelmaan voi edellä mainittujen esimerkkien valossa kuulua esimerkiksi se, että normaalisti toimittajan kirjoittaman jutun tarkastaa ennen julkaisua uutispäällikkö mutta, mikäli juttu sisältää yksityiselämän tai kunnian kannalta arkaluonteista tietoa, julkaisupäätöksen tekee päätoimittaja.

On syytä huomata, että organisointivelvollisuus ulottuu toimitustyön käsitteen laajuuden vuoksi myös mainosten ja ilmoitusten myyntiin ja valmistukseen. Vastaavan toimittajan tulee näin ollen huolehtia myös siitä, että myyntiorganisaatiolla on toimintamalli tilanteeseen, jossa mainos sisältää mahdollisesti lainvastaista aineistoa.

Ohjeistusvelvollisuus pitää hallituksen esityksen perusteella sisällään sen, että vastaava toimittaja antaa toimitustyössä seurattavat yleiset ohjeet ja valvoo niiden noudattamista¹⁰⁰. Vastaavan toimittajan pitää siis paitsi antaa ohjeet myös valvoa

⁹⁹ HE 54/2002 vp, s. 6.

¹⁰⁰ HE 54/2002 vp, s. 71.

niiden noudattamista. Annettavien ohjeiden sisältöä rajataan hallituksen esityksessä kahdella tapaa: ohjeiden tulee koskea toimitustyötä, ja niiden tulee olla yleisiä.

Hallituksen esityksessä ei kerrota tarkemmin, minkälaisia ohjeiden tulee olla, miten ne tulee antaa ja miten niiden noudattamista tulee valvoa. Valvonnasta todetaan se, ettei sen kattavuudelle voida asettaa kohtuuttomia vaatimuksia¹⁰¹. Hallituksen esityksestä voidaan kuitenkin johtaa ainakin yksi ohjeiden sisältöä koskeva vaatimus. Koska vastaavalla toimittajalla on organisointivelvollisuuden mukaisesti velvollisuus huolehtia toimituksen päätöksentekosuhteiden järjestämisestä, voidaan esittää, että ohjeistusvelvollisuuteen tulisi kuulua ainakin toimituksen päätöksentekosuhteista ohjeistaminen. Tätä puoltaa se, että organisointivelvollisuus ei voi toteutua, mikäli vastaava toimittaja ei anna ohjeita toimituksen päätöksentekosuhteista. Vastaavasti voidaan esittää, että organisointivelvollisuuteen sisältyisi velvollisuus määrätä, kuka ohjeistusvelvollisuuden toteuttamisesta huolehtii käytännössä, ellei siitä huolehdi vastaava toimittaja itse. Ohjeistusvelvollisuus ei nimittäin voi toteutua, ellei ohjeiden antaminen ole kenenkään vastuulla.

Heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin kuuluvat myös korkeimpien oikeuksien ennakkopäätökset. Jo edellä mainitussa korkeimman oikeuden 16.8.2006 antaman tuomion julkaisemattomassa osassa sivutaan myös ohjeistusvelvollisuutta.

Tapauksessa iltapäivälehdessä uutispäälliköitä oli koulutettu muun muassa lakimiesten avulla, ja toimituksessa käytössä olleiden ohjeiden mukaan kirjoituksen julkaisukelpoisuuden päätti tulkinnanvaraisessa tilanteessa päätoimittaja.

Ratkaisusta ei voida päätellä, että ohjeistus olisi ollut sananvapauslain kannalta riittävä, sillä korkein oikeus ei näytön puuttuessa päässyt arvioimaan ohjeistusta.

Alemmissa tuomioistuimissa ohjeistusvelvollisuus on noussut esiin useasti. Alempien tuomioistuinten ratkaisuilla on kuitenkin merkitystä ainoastaan sallittuna oikeuslähteenä. Ohjeistusvelvollisuus on näyttäytynyt ratkaisuissa seuraavasti:

- Iltapäivälehdessä vastaava toimittaja kertoi oikeudelle toteuttavansa johtamis- ja valvontavelvollisuuttaan henkilökunnan koulutuksella sekä jälkikäteisellä valvonnalla. Iltapäivälehdessä oli järjestetty uutis- ja toimituspäälliköille koulutusta muun muassa lakimiesten avulla ja heitä oli ohjeistettu

¹⁰¹ HE 54/2002 vp, s. 71.

tulkinnanvaraisissa tilanteissa siirtämään julkaisupäätös ylemmälle tasolle. Iltapäivälehdessä oli lisäksi olemassa ohjekirja, jossa oli selostettu yleislinjoja esimerkiksi otsikoiden laadintaan. Helsingin kärjäoikeus katsoi 26.2.2008 tämän ja muiden seikkojen johdosta jääneen näyttämättä, että vastaava toimittaja olisi syyllistynyt päätoimittajarikkomukseen.

- Oikeudessa esitettiin kirjallisina todisteina muun muassa Tyylikirja, toimitukselle Tyylikirjasta ja yksityisyydestä lähetetyt viestit, Journalistin ohjeet sekä otteita ja viestejä viikkopalavereista. Kymenlaakson kärjäoikeus katsoi 14.6.2019 kirjallisiin todisteisiin viitaten, että ohjeistus oli ollut asianmukainen. Ohjeita oli päivitetty jatkuvasti ja henkilökuntaa oli informoitu. Ohjeistus oli ollut selvä sen suhteen, että tarvittaessa ”herkästä” asiasta on keskusteltava ja kysyttävä esimiehen mielipidettä. Ohjeistuksena olleen Tyylikirjan mukaan herkäksi asiaksi on tulkittu yksityiselämän suojaa rikkova tieto tai tunnistettavan henkilön esittäminen negatiivisessa valossa. Kärjäoikeuden mukaan toimittaja oli ollut tietoinen kirjoittamansa asian laadusta ja ohjeistuksesta ja näin ollen vastaavan toimittajan ei ollut näytetty laiminlyöneen johtamis- ja valvontavelvollisuuttaan.
- Lehteä toimitettaessa oli epäselvää, voiko rikoksen uhrista ”verekseltään” otetun sellaisen kuvan julkistaa, josta uhri voidaan tunnistaa. Forssan kärjäoikeus piti 15.7.2004 antamassaan tuomiossa ohjeiden puuttumista sananvapauslain 13 §:ssä tarkoitettuna olennaisena laiminlyömisenä, joka oli omiaan myötävaikuttamaan kantajan yksityiselämän loukkaamiseen. Turun hovioikeus hyväksyi 21.10.2005 kärjäoikeudet perustelut tältä osin.
- Kaupunkilehdessä tapahtuma-aikaan noudatetun käytännön mukaan sähköpostiviesteinä tulleiden ilmoitusten asiasisältö oli ennen niiden muokkaamista tarkastettu vain päällisin puolin. Tämä oli mahdollistanut sen, että muokatun ja taitto-ohjelmalla lehden sivuille siirretyn materiaalin joukossa oli ollut sinne kuulumatonta epäasiallista materiaalia, jota oli tapahtuma-aikaan käytössä olleen taitto-ohjelman ominaisuuksien vuoksi ollut vaikea havaita. Iisalmen kärjäoikeus katsoi 3.6.2008, että tilanne olisi ollut vältettävissä antamalla lehden työntekijöille nimenomainen ohjeistus ilmoitusten asiasisällön tarkasta läpikäymisestä ja tarkastamisesta jo ennen

ilmoitusten muokkaamista ja lehden sivuille siirtämistä. Käräjäoikeuden mukaan kaupunkilehdessä noudatettu käytäntö oli riskialtis etenkin edellä mainittujen taitto-ohjelmassa ilmenneiden ongelmien vuoksi, jotka olivat tapahtuma-aikaan olleet vastaavan toimittajan tiedossa. Kun vastaava toimittaja ei ollut puuttunut sanottuun julkaistavaksi tarjotun aineiston tarkastuksessa noudatettuun riskialttiiseen käytäntöön, käräjäoikeus katsoi hänen syyllistyneen päätoimittajarikkomukseen.

- Toimittajille ei ollut annettu selvää ohjetta siitä, missä järjestyksessä sisään tuleva materiaali valitaan julkaisua varten ja missä järjestyksessä se editoidaan. Jo läpikäydyn ja hyväksytyyn materiaalin joukossa oli tämän takia ollut materiaalia, joka ei kuulunut sinne mutta josta tätä ei voinut huomata. Porvoon käräjäoikeus katsoi 8.1.2007, että kyseessä oli riskialtis käytäntö, joka epäonnistuessaan voi johtaa hyvin vakaviin seurauksiin. Tämän vuoksi toimittajia olisi nimenomaisesti tullut ohjeistaa siten, että vain julkaistavaksi hyväksyttyä materiaalia saa editoida siten, että se voidaan ulkonäöltään ja muodoltaan liittää jo tarkistettuun ja hyväksytyyn materiaaliin. Kun vastaava toimittaja ei ollut puuttunut tähän epäselvään ja riskialttiiseen käytäntöön, käräjäoikeus katsoi hänen syyllistyneen päätoimittajarikkomukseen.

Kahdessa ensin mainitussa käräjäoikeuden tuomiossa jäi näyttämättä, että vastaava toimittaja olisi laiminlyönyt johtamis- ja valvontavelvollisuutensa. Tapauksissa henkilökuntaa oli koulutettu tai informoitu, käytössä oli tyyli- tai ohjekirja ja toimitusta oli ohjeistettu tulkinnanvaraisessa tai herkässä tilanteessa siirtämään julkaisupäätös ylemmälle tasolle. Toisessa tapauksista herkäksi asiaksi oli tulkittu yksityiselämän suojaa rikkova tieto tai tunnistettavan henkilön esittäminen negatiivisessa valossa. Käräjäoikeuden tuomiot eivät sido myöhempää oikeudellista ratkaisutoimintaa, mutta henkilökunnan kouluttamista, tyylikirjan laatimista ja ohjeiden antamista tulkinnanvaraisia tilanteita varten voidaan pitää vastaavan toimittajan rikosoikeudellisen vastuun rajoittamisen kannalta järkevänä.

Tulkinnanvaraisesta tilanteesta oli kyse myös kolmanneksi mainitussa käräjäoikeuden tuomiossa, jonka perustelut hovioikeus hyväksyi tältä osin. Tapauksessa käräjäoikeus piti kuvien julkaisua koskevien ohjeiden puuttumista sananvapauslain 13 §:ssä tarkoitettuna olennaisena laiminlyöntinä.

Tulkinnanvaraisia tilanteita koskevissa ohjeissa kannattaa siten huomioida myös valokuvat.

Kahdessa viimeksi mainitussa käräjäoikeuden tuomiossa vastaavan toimittajan katsottiin syyllistyneen päätoimittajarikkomukseen, kun nämä eivät olleet antaneet alaisilleen riittävää ohjeistusta, miten toimitukseen saapuva materiaali tulee käydä läpi ennen sen siirtämistä toimitusjärjestelmään. Myös tällaisen ohjeistuksen antamista voidaan pitää vastaavan toimittajan kannalta suotavana.

Oikeuskirjallisuudessa, joka edustaa velvoittavuudeltaan sallittua oikeuslähdettä, on katsottu, että päätoimittajan joko yksin tai toimituksesta kootun työryhmän kanssa laatima ja henkilökunnalle tiedottama ohjeistus toimii osana sananvapauslain edellyttämää toimitustyön johtamista ja valvontaa. Tiilikan mukaan se, kuinka yksityiskohtaista ohjeistusta edellytetään, riippuu muun muassa toimituksellisen henkilöstön osaamisesta, koulutuksesta ja kokemuksesta sekä siitä, julkaistaan kyseisessä viestimessä tyypillisesti niin sanottua riskipitoista aineistoa tai onko väärä tieto omiaan aiheuttamaan tavanomaistakin suuremman vahingon.¹⁰² Tiilikan näkemys merkitsisi sitä, että ohjeistusvelvollisuus korreloisi seuraavana käsiteltävän pätevyyden varmistamisvelvollisuuden kanssa: palkkaamalla osaavaa, koulutettua ja kokenutta henkilökuntaa päätoimittaja voisi keventää ohjeistusvelvollisuuttaan ja päinvastoin.

Tiilikka on laatinut listan asioista, joista päätoimittajan on hänen mukaansa hyvä ohjeistaa toimitusta. Hän kuitenkin huomauttaa, että listaa ei tule lukea siten, että jonkin siinä mainitun ohjeaiheen puuttuminen automaattisesti tarkoittaisi johtamis- ja valvontavelvollisuuden olennaista laiminlyöntiä. Lista on tiivistetysti seuraava:

- tiedotusvälineessä noudatettavat normistot
- päätöksentekosuhteet
- suhtautuminen epävarmoihin tai kiistanalaisiin tietoihin
- kuulemisperiaatteet
- suhtautuminen tietolähteiden dokumentaatioon

¹⁰² Tiilikka 2008, s. 113–114.

- tietolähteiden ja tietojen luotettavuuden tarkistamiskäytännöt
- suhtautuminen poikkeuksellisiin tiedonhankintatapoihin
- suhtautuminen lähdesuojaan ja nimettömien lähteiden käyttämiseen
- suhtautuminen anonyymiin ilmaisemiseen
- virheiden korjaaminen
- yleisönosastokirjoitusten julkaisemis- ja mahdolliset tarkastamisperiaatteet
- nimenjulkistamiskäytäntö rikos- tai muissa asioissa
- kuvien julkaiseminen
- kuvien digitaalinen käsittely
- lehden verkkosivujen toimituskäytännöt sekä virheiden korjaaminen verkkosivuilla
- verkkokeskustelujen pelisäännöt.¹⁰³

Utistoimisto STT on julkaissut käyttämänsä tyylikirjan. Siihen viitataan alalla myös muissa toimituksissa kuin STT:ssä. Se voisi siten saada merkitystä oikeuskirjallisuuteen rinnastuvana sallittuna soft law -tyyppisenä oikeuslähteenä. Tyylikirja sisältää ohjeita muun muassa seuraavista asioista:

- noudatettavat normistot
- päätöksentekosuhteet
- siteeraukset ja muun median uutisten jatkaminen
- juttujen käsittely
- lähteiden ja omien haastattelujen merkitseminen
- tiedonhankinta

¹⁰³ Tiilikka 2008, s. 114–115.

- virheiden korjaaminen, oikaisut ja vastineet
- nimen julkaiseminen
- sosiaalinen media
- haastateltavan oikeudet ja poikkeukselliset haastattelutilanteet
- journalistin ohjeet
- asiakirjojen julkisuus
- journalistin oikeudellinen vastuu
- STT:n omat eettiset ohjeet
- tekoäly
- moderointi.¹⁰⁴

Alempien tuomioistuinten ratkaisut, Tiilikan lista ja STT:n tyylikirja antavat osviittaa siitä, minkälaisia ohjeita vastaava toimittaja voi toimitukselle antaa, mutta sallittuina oikeuslähteinä ne eivät sido myöhempää oikeudellista ratkaisutoimintaa.

Tyhjentävän luettelon antamisen tekee käytännössä mahdottomaksi se jo edellä lausuttu seikka, että hallituksen esityksen mukaan laiminlyöntien arvioinnissa on kiinnitettävä erityistä huomioita siihen, että julkaisut ja toimitukset ovat erilaisia¹⁰⁵. Ohjeistus, joka riittää yhdessä toimituksessa, ei siten välttämättä ole riittävä toisentyyppisessä toimituksessa. Vastaavan toimittajan johtamis- ja valvontavelvollisuuden eri ulottuvuuksien välille voidaan lisäksi hahmotella seuraavanlaisia riippuvuussuhteita: Mitä yksityiskohtaisemmat ohjeet vastaava toimittaja antaa alaisilleen, sitä harvemmin julkaisupäätös tarvitsee siirtää ylemmälle taholle. Mitä paremmat tiedolliset, taidolliset tai muut edellytykset henkilöstöllä on heille annettujen tehtävien asianmukaiseen hoitamiseen, sitä vähemmälle ohjeistukselle on tarvetta. Ohjeistuksen laatimiseen tarjoaa tukea edellä käsitelty objektiivinen teleologinen tulkinta: ohjeistus on riittävä, kun se ehkäisee tehokkaasti yleisön saataville toimitetun viestin sisältöön perustuvia rikoksia.

¹⁰⁴ STT, Tyylikirja.

¹⁰⁵ HE 54/2002 vp, s. 71.

Pätevyyden varmistamisvelvollisuuden sisältö voidaan hallituksen esitystä mukaillen ilmaista siten, että vastaavan toimittajan tulee huolehtia siitä, että henkilöillä, jolle hän siirtää tai sallii alaisensa keskijohdon siirtää päätöksentekovaltaa, on tiedolliset, taidolliset tai muut edellytykset heille annettujen tehtävien asianmukaiseen hoitamiseen¹⁰⁶. Pätevyyden varmistamisvelvollisuus koskee siten kaikkia henkilöitä, jolle vastaava toimittaja siirtää tai sallii alaisensa keskijohdon siirtää päätöksentekovaltaa. Hallituksen esityksessä ei rajata, minkälaisesta päätöksentekovalasta on kyse vaan kyseeseen tulee kaikenlainen toimitustyössä käytettävä valta tehdä päätöksiä. Hallituksen esityksen mukaan vastaavan toimittajan tulee arvioida paitsi tiedollisia ja taidollisia myös muita edellytyksiä. Pätevyyttä tulee näin ollen arvioida varsin laajasti. Pätevyyttä arvioidaan hallituksen esityksen perusteella suhteessa henkilöille annettuihin tehtäviin. Mitään kaikkia koskevia yleisiä pätevyysvaatimuksia ei siten voida esittää.

Pätevyyden varmistamisvelvollisuus on ollut oikeuskäytännössä esillä Kymenlaakson käräjäoikeuden 14.6.2019 antamassa tuomiossa. Käräjäoikeus totesi, että toimittaja oli ollut artikkelin kirjoittaessaan esimies-toimittajavastuussa ja kokenut toimittaja ja että hänellä oli ollut ammatilliset edellytykset asian harkintaan. Päätöksentekovaltaa ei ollut näin ollen oikeuden mukaan siirretty henkilöille, jolla ei ole tiedollisia, taidollisia tai muita edellytyksiä heille annettujen tehtävien asianmukaiseen hoitamiseen. Toimittaja kertoi oikeudelle, että hän oli työskennellyt sanomalehtialalla 19 vuotta, pääasiassa urheilutoimittajana ja nyt urheilutoimituksen iltavuoron esimiehenä. Päätoimittaja kertoi oikeudelle, että toimittajalla oli urheilutoimituksen iltavuorossa esimies- ja tuottajavastuu ja myös rivitoimittajaa parempi palkka ja että tuossa tehtävässä toimittiin itsenäisesti.

Käräjäoikeuden tuomiolla on merkitystä vain sallittuna oikeuslähteenä, eikä se sido tuomioistuinten myöhempää ratkaisutoimintaa. Käräjäoikeus totesi, että toimittaja oli kokenut, hän oli esimies-toimittajavastuussa ja hänellä oli ammatilliset edellytykset asian harkintaan, mutta oikeus ei avannut tuomiossaan toimittajan pätevyyttä tämän tarkemmin. Syyttäjän olisi mahdollisesti kannattanut tuoda esiin se, että vaikka toimittajalla oli pitkä kokemus urheilujournalismista, hänellä ei välttämättä ollut edellytyksiä tehdä itsenäisesti artikkelia liikeyrityksen ongelmista.

¹⁰⁶ HE 54/2002 vp, s. 71.

Puuttumisvelvollisuus tarkoittaa hallituksen esityksen perusteella sitä, että vastaava toimittaja puuttuu hyvän ammatillisen tavan rikkomuksiin eikä salli ammattietiikan vastaisen toimituskulttuurin kehittymistä¹⁰⁷. Hallituksen esityksessä ei määritellä tarkemmin, mitä hyvän ammatillisen tavan rikkomuksilla ja ammattietiikan vastaisen toimituskulttuurin kehittymisellä tarkoitetaan, eikä tästäkään johtamis- ja valvontavelvollisuuden ulottuvuudesta ole korkeimman oikeuden ennakkoratkaisua.

Jo ohjeistusvelvollisuuden kohdalla käsiteltiin Iisalmen käräjäoikeuden 3.6.2008 antamaa tuomiota. Tapauksessa vastaavan toimittajan kertomuksesta kävi ilmi, että kaupunkilehdessä noudatetun käytännön mukaan sähköpostiviesteinä tulleiden ilmoitusten asiasisältö oli ennen niiden muokkaamista tarkastettu vain päällisin puolin. Tämä oli mahdollistanut sen, että muokatun ja taitto-ohjelmalla lehden sivuille siirretyn materiaalin joukossa oli ollut sinne kuulumatonta epäasiallista materiaalia, jota oli tapahtuma-aikaan käytössä olleen taitto-ohjelman ominaisuuksien vuoksi ollut vaikea havaita. Käräjäoikeus totesi, että kaupunkilehdessä noudatettu käytäntö oli ollut riskialtis etenkin edellä mainittujen taitto-ohjelmassa ilmenneiden ongelmien vuoksi, jotka olivat tapahtuma-aikaan olleet vastaavan toimittajan tiedossa. Kun vastaava toimittaja ei ollut puuttunut sanottuun julkaistavaksi tarjotun aineiston tarkastuksessa noudatettuun riskialttiiseen käytäntöön, käräjäoikeus katsoi hänen syyllistyneen päätoimittajarikkomukseen.

Lienee jokseenkin ehdonvallan asia, luetaanko tapaus ohjeistus- vai puuttumisvelvollisuuden laiminlyönniksi. Yhtäältä käräjäoikeus toteaa, että tilanne olisi ollut vältettävissä antamalla lehden työntekijöille nimenomainen ohjeistus ilmoitusten tarkasta läpikäymisestä jo ennen niiden muokkaamista ja lehden sivuille siirtämistä. Toisaalta taas käräjäoikeus nojaa tuomiossaan siihen, että vastaava toimittaja ei ollut puuttunut riskialttiiseen käytäntöön. On mahdollista nähdä, että vastaava toimittaja laiminlöi tapauksessa sekä ohjeistus- että puuttumisvelvollisuutta: hänellä olisi ollut mahdollisuus paitsi antaa paremmat ohjeet myös päättää tilanteeseen myötävaikuttaneen taitto-ohjelman vaihtamisesta.

¹⁰⁷ HE 54/2002 vp, s. 71.

Suomalaiset kustantajat ja toimittajat ovat perustaneet Julkisen sanan neuvoston, joka arvioi hyvää journalistista tapaa tulkitsemalla Journalistin ohjeita. Melander mainitsee Journalistin ohjeet esimerkkinä tietyillä aloilla laadittavista hyvää tapaa koskevista ohjeistuksista, joille voidaan antaa merkitystä objektiivista huolellisuusvelvoitetta arvioitaessa¹⁰⁸. Suomalaiset journalistit ovat sitoutuneet noudattamaan Journalistin ohjeita siinä määrin tiukasti, että niistä voitaisiin tarvittaessa hakea sisältöä hallituksen esityksessä tarkoitetulle ammattietiikalle.

Edellä mainitut toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuden neljä ulottuvuutta on johdettu hallituksen esityksessä mainituista esimerkeistä. Luettelo ei siten ole välttämättä tyhjentävä. Tässä tutkielmassa läpi käyty oikeuskäytäntö ei kuitenkaan anna aihetta esittää johtamis- ja valvontavelvollisuudelle useampia ulottuvuuksia.

3.2.3.4 Kokonaiskuva

Edellä on esitetty, että vastaavan toimittajan toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuus voidaan hallituksen esityksen ja oikeuskäytännön perusteella systematisoida toisaalta välilliseen ja välittömään johtamis- ja valvontavelvollisuuteen ja toisaalta organisointi-, ohjeistus-, pätevyys- ja puuttumisvelvollisuuteen. Näiden kahden jäsenyyksien välinen yhteys on mahdollista käsittää siten, että välillinen ja välitön johtamis- ja valvontavelvollisuus ovat yläkäsitteitä ja organisointi-, ohjeistus-, pätevyys- ja puuttumisvelvollisuus ovat välillisen johtamis- ja valvontavelvollisuuden alakäsitteitä.

Organisointivelvollisuudessa on kyse siitä, että vastaava toimittaja huolehtii toimituksen päätöksentekosuhteiden järjestämisestä. Koska välittömässä johtamis- ja valvontavelvollisuudessa vastaavan toimittajan tulee osallistua välittömästi lähes kaikkien sisältöä koskevaan päätöksentekoon, hänelle ei jää juurikaan tarvetta järjestää toimituksen päätöksentekosuhteita. Tästä syystä voidaan esittää, että organisointivelvollisuus kuuluisi lähinnä välillisen johtamis- ja valvontavelvollisuuden alaan.

Ohjeistusvelvollisuuden mukaan vastaavan toimittajan tulee antaa toimitustyössä seurattavat yleiset ohjeet ja valvoa niiden noudattamista. Koska välittömässä

¹⁰⁸ Melander 2016, s. 191.

johtamis- ja valvontavelvollisuudessa vastaavan toimittajan tulee osallistua välittömästi lähes kaikkeen sisältöä koskevaan päätöksentekoon ja koska ohjeiden välityksellä tapahtuva osallistuminen olisi välillistä, on perusteltua ajatella, että myös ohjeistusvelvollisuus kuuluisi ensisijaisesti välillisen johtamis- ja valvontavelvollisuuden piiriin. Pientä toimitusta johtava vastaava toimittaja voi toki ohjeita antamalla esimerkiksi vähentää tarvetta alaisensa juttujen editointiin ja näin helpottaa omaa työtään, mutta ohjeistus ei poista tarvetta osallistua välittömästi ja jatkuvasti lähes kaikkeen sisältöä koskevaan päätöksentekoon.

Pätevyyden varmistamisvelvollisuuden mukaisesti vastaavan toimittajan tulee huolehtia siitä, että henkilöillä, joille hän siirtää tai sallii alaisensa keskijohdon siirtää päätöksentekovaltaa, on edellytykset tehtävien asianmukaiseen hoitamiseen. Koska välittömässä johtamis- ja valvontavelvollisuudessa vastaavan toimittajan tulee osallistua välittömästi lähes kaikkeen sisältöä koskevaan päätöksentekoon eikä hän siten voi siirtää päätöksentekovaltaa muille, pätevyyden varmistamisvelvollisuudella on selvästi merkitystä vain välillisessä johtamis- ja valvontavelvollisuudessa.

Puuttumisvelvollisuus vaatii vastaavaa toimittajaa puuttumaan hyvän ammatillisen tavan rikkomuksiin ja estämään ammattietiikan vastaisen toimituskulttuurin kehittymisen. Myös puuttumisvelvollisuus vaikuttaisi kuuluvan lähinnä välillisen johtamis- ja valvontavelvollisuuden piiriin. Välittömän johtamis- ja valvontavelvollisuuden piirissä ei nimittäin ole tarpeen erikseen arvioida, onko vastaava toimittaja puuttunut hyvän ammatillisen tavan rikkomuksiin tai estänyt ammattietiikan vastaisen toimituskulttuurin kehittymisen, koska hän on joka tapauksessa velvollinen osallistumaan välittömästi ja jatkuvasti lähes kaikkeen sisältöä koskevaan päätöksentekoon.

Kuvio 3 esittää yhden mahdollisen tavan havainnollistaa vastaavan toimittajan toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuden sisältöä. Johtamis- ja valvontavelvollisuuden sisältö on perusteltua esittää suhteessa toimituksen kokoon, sillä hallituksen esityksen mukaan toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuden täyttämisen tavat ja keinot vaihtelevat ennen muuta sen mukaan, kuinka suurta toimitusta vastaava toimittaja johtaa. Välillisen johtamis- ja valvontavelvollisuuden alalajeja yhdistävät viivat kuvaavat alalajien välistä kohtalonyhteyttä: se, miten pätevää henkilökuntaa palkataan tai miten toimitus organisoidaan, vaikuttaa tarvittavaan ohjeistukseen ja niin edelleen.

Kuvio 3. Esitys organisaation koon ja vastaavan toimittajan johtamis- ja valvontavelvollisuuden suhteesta.

Kuviossa lähdetään siitä, että mitä pienempää toimitusta vastaava toimittaja johtaa, sitä merkittävämmässä roolissa on välitön johtamis- ja valvontavelvollisuus, joka kohdistuu lähes kaikkeen sisältöä koskevaan päätöksentekoon. Ääriesimerkki voisi olla paikallislehti, jota vastaava toimittaja pyörittää yksinään: kirjoittaa jutut, valitsee ja käsittelee mielipidekirjoitukset ja taittaa lehden. Mitä suurempi toimitus vastaavalla toimittajalla on johdettavanaan, sitä enemmän korostuu välillinen johtamis- ja valvontavelvollisuus, joka sisältää ainakin pätevyiden varmistamis-, organisointi-, puuttumis- ja ohjeistusvelvollisuuden. Äärimmäisen suuressa toimituksessa vastaava toimittaja ei välttämättä osallistu sisältöä koskevaan päätöksentekoon välittömästi lainkaan, kuten oli tilanne jo useaan kertaan mainitussa korkeimman oikeuden 16.8.2006 antaman tuomion julkaisemattomassa osassa. Kyseisessä tapauksessa jutun julkaisukelpoisuuden päätti tulkinnanvaraisessa tilanteessa päätoimittaja eikä vastaava päätoimittaja.

3.2.4 Tahallisuus ja huolimattomuus

Rikosoikeudessa pätee yleinen tahallisuusvastuu, jonka mukaan teot ovat rangaistavia vain tahallisina, jollei toisin ole nimenomaisesti säädetty¹⁰⁹.

¹⁰⁹ Ks. esim. Melander 2016, s. 39, 182.

Päätoimittajarikkomuksen tapauksessa syyksiluettavuuden edellytykseksi on säädetty tahallisuus tai huolimattomuus eli tuottamus.

Tahallisuudesta ja tuottamuksesta on määritelmät rikoslaissa (1889/39). Rikoslain 3:6:n mukaan tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen taikka pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä. Mainitun pykälän mukaan seuraus on aiheutettu tahallaan myös, jos tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä. Pykälässä säädetään ainoastaan seuraustahallisuudesta ja olosuhdetahallisuus on jätetty oikeuskäytännössä määrittäväksi. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä myös olosuhdetahallisuuden alaraja määrittyy kuitenkin rikoslain 3:6:ssa säädetyn todennäköisyystahallisuuden kautta.¹¹⁰

Rikoslain 3:7:n mukaan tekijän menettely on huolimatonta, jos hän rikkoo olosuhteiden edellyttämää ja häneltä vaadittavaa huolellisuusvelvollisuutta, vaikka hän olisi kyennyt sitä noudattamaan. Säännös voidaan jäsentää objektiiviseen ja subjektiiviseen huolimattomuuteen. Objektiivisessä huolimattomuudessa on kyse siitä, että tekijä rikkoo olosuhteiden edellyttämää ja tekijältä vaadittavaa huolellisuusvelvoitetta. Objektiivisen huolimattomuuden arvioinnissa voidaan hyödyntää esimerkiksi tietyllä alalla vallitsevia tapanormeja, kuten Journalistin ohjeita. Subjektiivisessä huolimattomuudessa taas on kyse siitä, että tekijä olisi voinut noudattaa häneltä edellytettyä huolellisuusvelvollisuutta. Tekijällä tulee olla velvollisuuden noudattamiseen sekä kyky että tilaisuus.¹¹¹

Tiilikka huomauttaa, että päätoimittajiksi valitaan yleensä kokeneita, kyvykkäitä ja työelämässä ansioituneita henkilöitä ja näin ollen päätoimittaja voinee vain hyvin poikkeuksellisesti vapautua vastuusta sillä perusteella, että hän ei yksilöllisistä syistä kyennyt menettelemään huolellisesti. Huolellisuuden arvioinnissa voidaan Tiilikan mukaan ottaa huomioon esimerkiksi kyseisessä tiedotusvälineessä käsiteltävät juttuaiheet sekä juttujen tai ohjelmien määrä, palveluksessa olevien toimittajien koulutus, kokemus ja ammattitaito, minkälaista ohjeistusta ja valvontaa kyseisenlaisen julkaisun ja toimituksen suhteen on voitu edellyttää, minkälaista opastusta ja valvontaa on konkreettisesti harjoitettu ja onko esimerkiksi lainvastaisen

¹¹⁰ Lappi-Seppälä – Melander 2022, s. 66–69.

¹¹¹ Lappi-Seppälä – Melander 2022, s. 70–71.

viestin laatineen toimittajan erityiseen valvontaan ollut syytä vaikkapa aikaisempien tuomioiden tai huomautusten vuoksi.¹¹²

3.2.5 Olennaisuus

Päätoimittajarikkomuksen rangaistavuus edellyttää laiminlyönnin olennaisuutta. *Olennaisella* viitataan yleiskielessä johonkin, joka on jollekin hyvin luonteenomainen ja tärkeä tai jonkin olemukseen keskeisenä kuuluva¹¹³. Olennainen-adjektiivia voidaan luonnehtia niin sanotuksi suhteelliseksi adjektiiviksi, joka ilmaisee substantiivin tarkoitteesta tai puhujan asenteesta riippuvia ominaisuuksia¹¹⁴. Siksi se ei kerro itsessään, missä olennaisen ja epäolennaisen raja kulkee.

Hallituksen esityksen mukaan olennaisuusvaatimuksella korostetaan rangaistavuuden edellytyksenä olevan, että vastaava toimittaja on toiminnassaan selvästi rikkonut alalla vallitsevia ja hyväksytyjä huolellisuusvelvoitteita¹¹⁵. Kuvausta voidaan pitää tautologisena, sillä olennaisuusvaatimusta kuvataan siinä toisella adjektiivista johdetulla adverbilla eli *selvästi*-sanalla. Kuvauksesta käy kuitenkin ilmi se, mihin vastaavan toimittajan toimintaa verrataan: alalla vallitseviin ja hyväksytyihin huolellisuusvelvoitteisiin.

Lainsäätäjän mukaan olennaisuuden arvioinnissa on lisäksi otettava huomioon se toimintaympäristö, jossa vastaava toimittaja konkreettisesti toimii.

Toimintaympäristölle mainitaan hallituksen esityksessä kaksi ulottuvuutta: Julkaisut ja niiden toimitukset ovat erilaisia, minkä lisäksi ohjelmatoimintaan liittyy omat erityispiirteensä. Laiminlyöntien arvioinnissa näihin erityispiirteisiin olisi kiinnitettävä erityistä huomiota. Samoin olisi kiinnitettävä huomioita siihen, onko vastaavalla toimittajalla itsellään ollut edellytykset ja käytännön mahdollisuudet suoriutua tehtävistään. Valvonnan kattavuudellekaan ei voida asettaa kohtuuttomia vaatimuksia.¹¹⁶

Hallituksen esitys tarjoaa siten olennaisuuden arviointiin kolme kiintopistettä: 1) Vastaavan toimittajan toimintaa verrataan alalla vallitseviin ja hyväksytyihin

¹¹² Tiilikka 2008, s. 118–119.

¹¹³ Kielitoimiston sanakirja, hakusana *olennainen*.

¹¹⁴ VISK § 604–605.

¹¹⁵ HE 54/2002 vp, s. 71.

¹¹⁶ HE 54/2002 vp, s. 71.

huolellisuusvelvoitteisiin. 2) Vastaavan toimittajan on rikottava huolellisuusvelvoitteita selvästi. 3) Olennaisuuden arvioinnissa on otettava huomioon toimintaympäristö eli yhtäältä julkaisu ja sen toimitus ja toisaalta vastaavan toimittajan edellytykset ja käytännön mahdollisuudet suoriutua tehtävistään.

Korkein oikeus ei ole päässyt arvioimaan olennaisuusvaatimusta. Olennaisuuden rajankäyntiä ei ole toimitettu myöskään alempien oikeusasteiden tuomioissa.

Käräjäoikeudet ovat katsoneet, että olennaisuusvaatimus on täyttynyt, kun

- päätoimittaja on kiireen vuoksi lukenut tutun mielipidekirjoittajan mielipidekirjoituksen huonosti ja lehdessä on tämän vuoksi paneteltu ja solvattu maahanmuuttajia (Pohjois-Karjala KO 13.12.2022)
- päätoimittaja ei ole ymmärtänyt, että mielipidekirjoituksessa on valheellisia vihjauksia rikoskomisarion harjoittamasta korrumpiosta (Varsinais-Suomi KO 9.9.2011)
- taitto-ohjelman ominaisuuksien ja puutteellisen ohjeistuksen vuoksi lehdessä on julkaistu halventava ja rasistinen seksinmyynti-ilmoitus toisen henkilön nimellä ja puhelinnumerolla (Iisalmi KO 3.6.2008)
- puutteellisen ohjeistuksen vuoksi lehdessä on julkaistu mielipidekirjoitus, jossa kannatetaan juutalaisten joukkotuhontaa (Porvoo KO 8.1.2007).

Näissä käräjäoikeuden tuomioissa ei kuitenkaan eritellä, mikä teki laiminlyönnistä juuri näissä tapauksissa olennaisen. Apua eivät tarjoa myöskään ne tuomiot, joissa päätoimittajarikkomussyyte on kaatunut. Kuten päätoimittajarikkomusta koskevien tuomioiden sisällön erittelystä kävi ilmi, yksikään päätoimittajarikkomussyyte ei ole kaatunut pelkästään olennaisuuden puuttumiseen (ks. taulukko 3 alaluvussa 2.3). Toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuuden laiminlyöntiä ja laiminlyönnin olennaisuutta on toisin sanoen arvioitu tuomioistuinten ratkaisuisa kokonaisuutena. Lainopin rajat tulevat tässä vastaan, eikä olennaisuusvaatimuksen sisällöstä ole mahdollista saada käytettävissä olevilla oikeuslähteillä juurikaan tarkempaa kuvaa.

3.2.6 Abstrakti vaarantaminen

Päätoimittajarikkomuksen rangaistavuuden edellytyksenä on se, että laiminlyönti on omiaan myötävaikuttamaan yleisön saataville toimitetun viestin sisältöön perustuvan

rikoksen toteutumiseen. Kuten hallituksen esityksessä todetaan, päätoimittajarikkomusta voidaan luonnehtia rikosoikeudellisessa mielessä abstraktista vaarantamista edellyttäväksi rikokseksi. Päätoimittajarikkomuksen edellytyksenä ei ole se, että rikos olisi tehty vastaavan toimittajan laiminlyönnin konkreettisenä seurauksena tai että laiminlyönti olisi konkreettisesti myötävaikuttanut rikokseen, vaan riittää, että tapahtuneen kaltainen laiminlyönti tyypillisesti lisää, edistää tai helpottaa viestin sisältöön perustuvan rikoksen toteutumisen mahdollisuutta.¹¹⁷ Siinä, missä olennaisuusvaatimus nostaa päätoimittajarikkomuksesta tuomitsemisen kynnyistä, abstrakti vaarantaminen laskee sitä, koska vastaavan toimittajan laiminlyönnillä ja rikoksella ei tarvitse olla konkreettista syy-yhteyttä.

3.2.7 Liitännäisyys

Päätoimittajarikkomuksen rangaistavuuden edellytyksenä on se, että on tehty yleisön saataville toimitetun viestin sisältöön perustava rikos¹¹⁸. Tulee siis olla viesti, joka on toimitettu yleisön saataville, ja rikos, joka perustuu tuon viestin sisältöön. Rikoksen tekijää ei tarvitse saada selville eikä tuomita. Kuten hallituksen esityksessä todetaan, rikoksen tekijä saattaa esimerkiksi anonymiteetin tai tietolähteen suojan vuoksi jäädä tuntemattomaksi ja tunnettukin tekijä voi jäädä saattamatta rikosoikeudelliseen vastuuseen esimerkiksi sen vuoksi, että hän on poistunut maasta¹¹⁹. Lainsäätäjä on perustellut vastaavan toimittajan erityistä rangaistusvastuuta koskevaa säännöstä

¹¹⁷ HE 54/2002 vp, s. 71.

¹¹⁸ Näitä rikoksia ovat käytännössä olleet kunnianloukkaus, törkeä kunnianloukkaus, kansanryhmää vastaan kiihottaminen, yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen ja yksityiselämän loukkaus (ks. taulukko 3 alaluvussa 2.3). Kysymykseen voisi kuitenkin tulla suuri joukko rikoksia, joista on säädetty joko rikoslaissa tai muussa rikosoikeudellisessa lainsäädännössä. Sananvapauslain hallituksen esityksessä (54/2002 vp, s. 68) luetellaan seuraavat rikoslaissa rangaistavaksi säädetty rikokset, jotka perustuvat tai voivat perustua julkaistun viestin sisältöön: kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL 11:8), sotaan yllyttäminen (RL 12:2), vakoilu (RL 12:5), törkeä vakoilu (RL 12:6), turvallisuussalaisuuden paljastaminen (RL 12:7), tuottamuksellinen turvallisuussalaisuuden paljastaminen (RL 12:8), julkinen kehottaminen rikokseen (RL 17:1), uskonrauhan rikkominen (RL 17:10), väkivaltakuvauksen levittäminen (RL 17:17), sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen (RL 17:18), sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapito (RL 17:19), sukupuolisiveellisyyttä loukkaava markkinointi (RL 17:20), sukupuolisiveellisyyden julkinen loukkaaminen (RL 17:21), yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen (RL 24:8), kunnianloukkaus (RL 24:9), törkeä kunnianloukkaus (RL 24:10), markkinointirikos (RL 30:1), kilpailumenettelyrikos (RL 30:2), yrityssalaisuuden rikkominen (RL 30:5), vaaran aiheuttaminen tietojenkäsittelylle (RL 34:9a), salassapitorikos (RL 38:1), salassapitorikkomus (RL 38:2), henkilörekisteririkos (RL 38:9), virkasalaisuuden rikkominen ja tuottamuksellinen virkasalaisuuden rikkominen (RL 40:5), tekijänoikeusrikos (RL 49:1), kurssin vääristäminen (RL 51:3), törkeä kurssin vääristäminen (RL 51:4) ja arvopaperimarkkinoita koskeva tiedottamisrikos (RL 51:5).

¹¹⁹ HE 54/2002 vp, s. 70.

muun muassa sillä, että jokainen voi sananvapautta käyttäessään pysyä tuntemattomana¹²⁰. Säännös toimii tämän tavoitteen mukaisesti, kun siinä ei edellytetä esirikoksen tekijän henkilöllisyyden selvittämistä.

Lainsäätäjä on lähtenyt siitä, että silloin, kun tekijää ei saada selville tai häntä ei muista syistä voida asettaa vastuuseen, tekijän syyllisyydestä tulisi saada varmuus julkaistun viestin sisällön tai muiden seikkojen perusteella¹²¹. Valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäki kiinnitti sananvapauslakiehdotuksesta 25.9.2001 antamassaan lausunnossaan huomiota siihen, että tuntemattoman tekijän tahallisuuden näyttäminen pelkästään viestin sisällön perusteella kohtaa käytännössä melkoisia ongelmia ja antaa syytetyn puolustukselle sellaiset aseet, joita vastaan syyttäjän on vaikea taistella. Tiilikka yhtyy valtakunnansyyttäjän näkemykseen ja kysyy, miten esimerkiksi voidaan tietää, onko tuntemattomaksi jäänyt viestin kirjoittaja tai viestin julkaisemispäätöksen tekijä ollut selvillä viestin perättömyydestä tai laiminlyönyt viestin todenperäisyyden varmistamistoimet¹²².

Tutkielman aineistossa käräjäoikeus on langettanut päätoimittajarikkomuksesta tuomion kerran tapauksessa, jossa tekijää ei ole saatu selville (Iisalmi KO 3.6.2008). Käräjäoikeuden tuomiossa ei arvioida tuntemattoman tekijän tahallisuutta. Kenties oikeus on lähtenyt siitä, että halventava ja rasistinen seksinmyynti-ilmoitus, johon on laitettu toisen henkilön nimi ja puhelinnumero, ilmentää tuntemattoman tekijän tahallisuutta riittävästi.

Tutkielman aineistossa on myös yksi tuomio, jossa tekijä kuoli asian ollessa vireillä ennen pääkäsittelyä (Pohjois-Karjala KO 13.12.2022). Tässäkään käräjäoikeuden tuomiossa ei arvioida kuolleen tekijän tahallisuutta vaan käräjäoikeus hyväksyy syyttäjän näkemyksen ja väitteen siitä, että kirjoituksessa on paneteltu ja solvattu kansallisen tai etnisen alkuperän vuoksi afrikkalaisia sekä Lähi-idästä ja Aasiasta kotoisin olevia henkilöitä kansanryhminä. Käräjäoikeuden mukaan solvaus ilmenee ilmaisuista ”karvakädet ja rätipäät” ja panettelu ilmaisuista, joilla väitetään tai lukijan annetaan ymmärtää, että sanottua kansallista tai etnistä alkuperää oleviin kansanryhmiin kuuluvat ihmiset eivät tekisi toimeentulonsa eteen muuta kuin hakisivat Kansaneläkelaitokselta tai sosiaalitoimistoilta yhteiskunnan tukia.

¹²⁰ HE 54/2002 vp, s. 70.

¹²¹ HE 54/2002 vp, s. 70.

¹²² Tiilikka 2008, s. 111.

Valtakunnansyyttäjän ja Tiilikan esittämä huoli tuntemattoman tekijän tahallisuuden näyttämisestä tuntuu näiden kahden tapauksen osalta ylimitoitettulta.

3.2.8 Osallisuus

Vastaava toimittaja voidaan sananvapauslain 13 §:n mukaan tuomita päätoimittajarikkomuksesta vain, jos häntä ei ole pidettävä rikoksen tekijänä tai siihen osallisena. Lain 12 §:ssä säädetään, että yleisön saataville toimitetun viestin sisältöön perustuvasta rikoksesta vastaa se, jota rikoslain mukaan on pidettävä rikoksen tekijänä tai siihen osallisena. Hallituksen esityksen mukaan vastaavan toimittajan tekoja ja laiminlyöntejä on ensisijaisesti arvioitava tekijän ja osallisen vastuuta koskevien sääntöjen kannalta. Hallituksen esityksessä huomautetaan, että vastaava toimittaja osallistuu usein julkaisun tai ohjelman sisältöä koskevaan tosiasialliseen päätöksentekoon ja siten häntä voidaan tapauksesta riippuen pitää joko rikoksen päätekijänä tai tekijäkumppanina. Hallituksen esityksen mukaan vastaava toimittaja voi joissakin tilanteissa olla myös yllyttäjä tai avunantaja.¹²³

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2009:3 todennut, että ohjelman toimittaja ja vastaava toimittaja, joka oli nähnyt ohjelman ennen sen esittämistä ja hyväksynyt sen lähetettäväksi, olivat sananvapauslain 12 §:n ja rikoslain 5 luvun 3 §:n mukaisesti tekijäkumppaneina vastuussa ohjelmaan sisältyneiden yksityiselämää loukkaavien tietojen levittämisestä. Lähtökohta on siten se, että vastaava toimittaja on tekijävastuussa, mikäli hän on tietoinen ohjelman ja julkaisun sisällöstä ja on hyväksynyt sen¹²⁴. Lievempikin osallistuminen ohjelmaa tai julkaisua koskevaan päätöksentekoon kuitenkin voi riittää osallisuuteen. Ratkaisussaan KKO 2010:88 korkein oikeus on katsonut, että vastaava toimittaja, joka ei ollut nähnyt ohjelmaa ennen sen lähettämistä mutta joka oli lukenut sen käsikirjoituksen ja keskustellut sen johdosta ohjelman tuottajan, lakimiehen ja toimittajan kanssa, oli osallistunut ohjelman sisältöä ja sen lähettämistä koskeneeseen tosiasialliseen päätöksentekoon siten, että hänen oli katsottava tekijänä syyllistyneen törkeisiin kunnianloukkauksiin.

¹²³ HE 54/2002 vp, s. 70.

¹²⁴ Paraatiesimerkin osallisuuden arvioinnista tarjoaa Porvoon käräjäoikeuden 8.1.2007 antama tuomio. Siinä päätoimittaja, joka oli lukenut mielipidekirjoituksen ja hyväksynyt sen julkaistavaksi lehdessä, tuomittiin kiihottamisesta kansanryhmää vastaan 30 päiväsakkoon, ja päätoimittaja, joka ei ollut lukenut mielipidekirjoitusta mutta jonka lehdessä kirjoitus oli julkaistu, tuomittiin päätoimittajarikkomuksesta 10 päiväsakkoon.

Mahdollista on myös se, että vastaava toimittaja on tietoinen ohjelman tai julkaisun sisällöstä mutta ei ole mieltänyt sen sisältöä lainvastaiseksi. Tällöin häneltä puuttuu viestin sisältöön perustuvan rikoksen edellyttämä tahallisuus ja päätoimittajarikkomuksen soveltaminen tulee mahdolliseksi. Näin oli Varsinais-Suomen kärjäoikeuden 9.9.2011 antamassa tuomiossa, jossa kaupunkilehden vastaava toimittaja tuomittiin päätoimittajarikkomuksesta, vaikka hän kertoi oikeudelle lukeneensa mielipidekirjoituksen ennen julkaisua ja vieläpä lukeneensa sen huolellisesti. Vastaava toimittaja väitti, että hän ei ollut mieltänyt, että kirjoituksessa vihjattaisiin asianomistajan syylistyneen rikokseen. Kärjäoikeus otti huomioon tekstin tulkinnanvaraisuuden ja katsoi, ettei vastaava toimittaja syylistynyt tahalliseen tekoon.¹²⁵

3.3 Johtopäätökset

Päätoimittajarikkomusta on tarkasteltu edellisessä aluvuossa lainopin keinoin. Päähuomio on ollut toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuudessa. Tarkastelun pohjalta voi esittää kokoavasti seuraavia huomioita:

- **Oikeuslähteiden vähyyys hankaloittaa päätoimittajarikkomuksen lainopillista tutkimista.** Sananvapauslaissa säädetty rikostunnusmerkistö on pakostakin yleisluontoinen. Siinä ei esimerkiksi avata johtamis- ja valvontavelvollisuuden sisältöä. Toimitustyön, olennaisuuden sekä johtamis- ja valvontavelvollisuuden käsitteitä avataan hallituksen esityksessä mutta siinäkin verrattain lyhyesti. Tätä tutkielmaa varten löytyi vain neljä korkeimman oikeuden ratkaisua, joissa on sivuttu päätoimittajarikkomusta. Niistäkin on lainopin harjoittajalle vain vähän apua. Ratkaisussa KKO 2005:82 korkein oikeus sovelsi päätoimittajarikkomusta lievemmän lainojalla. Ratkaisun KKO 2006:62 julkaisemattomassa osassa kantaja ei ollut esittänyt selvitystä, että vastaava toimittaja olisi olennaisesti laiminlyönyt

¹²⁵ Varsinais-Suomen kärjäoikeuden tuomiossa herättää huomiota se, että ensin kärjäoikeus katsoo, että vastaavan toimittajan olisi pitänyt havaita, että kirjoituksessa on hyvin tulkinnanvaraisesti käsiteltyjä väitetyjä virkamiehen esittämiä vaatimuksia maksuista. Kärjäoikeuden mukaan vastaavan toimittajan väitettä siitä, että hän olisi ymmärtänyt nämä maksut joiksikin toimisto- tai käsittelymaksuiksi, ei voitu pitää uskottavana. Heti tämän jälkeen kärjäoikeus kuitenkin katsoo, ettei vastaava toimittaja syylistynyt tahalliseen tekoon ottaen huomioon tekstin tulkinnanvaraisuus. Syyttäjän toiminnassa on merkillepantavaa se, että hän vaati vastaavalle toimittajalle rangaistusta päätoimittajarikkomuksesta eikä ensisijaisesti kunnianloukkauksesta ja toissijaisesti päätoimittajarikkomuksesta, mikä olisi voinut olla tapauksessa aiheellista.

toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuutensa, joten asiassa jäi näyttämättä, että vastaava toimittaja olisi syyllistynyt päätoimittajarikkomukseen. Ratkaisussa KKO 2010:88 korkein oikeus katsoi vastaavan toimittajan syyllistyneen kunnianloukkausrikoksiin tekijänä. Ratkaisussa KKO 2011:71 korkein oikeus hylkäsi vastaavan toimittajan kunnianloukkaussyytteen ja vaihtoehtoisen syytteen päätoimittajarikkomuksesta sillä perusteella, että haastattelulausunnon antaja ei ollut syyllistynyt kunnianloukkaukseen. Päätoimittajarikkomusta koskevia heikosti velvoittavia oikeuslähteitä on siten vähän.

- **Sananvapauslain hallituksen esityksen perusteella voidaan esittää, että vastaavan toimittajan johtamis- ja valvontavelvollisuus voidaan systematisoida välittömään ja välilliseen johtamis- ja valvontavelvollisuuteen.** Päätoimittajarikkomuksesta kertynyt oikeuskäytäntö vaikuttaisi tukevan tätä jäsenystä. Tämä ei ole sikäli yllättävää, sillä tuomioistuimet viittaavat ratkaisuihinsa hallituksen esitykseen. Mitä pienempi toimitus on, sitä välittömämpää vastaavan toimittajan johtamis- ja valvontavelvollisuus on, ja mitä suurempi toimitus on, sitä välillisempää johtamis- ja valvontavelvollisuus on. Siinä, missä välittömän johtamis- ja valvontavelvollisuuden tulee olla organisatorisesti välitöntä ja ajallisesti jatkuvaa ja koskea alallisesti lähes kaikkea sisältöä, välillinen johtamis- ja valvontavelvollisuus voi olla organisatorisesti välillistä, ajallisesti katkonaista ja alallisesti valikoitua.
- **Sananvapauslain hallituksen esityksen perusteella voidaan edelleen esittää, että välillisen johtamis- ja valvontavelvollisuuden alamuotoja olisivat ainakin organisointi-, ohjeistus-, pätevyden varmistamis- ja puuttumisvelvollisuus.** Alamuotoja voi potentiaalisesti olla enemmänkin. Päätoimittajarikkomuksesta kertynyt oikeuskäytäntö näyttäisi tukevan myös tätä jäsenystä, mikä ei ole sekään yllättävää, sillä tuomioistuimet viittaavat tältäkin osin ratkaisuihinsa hallituksen esitykseen. Organisointivelvollisuuden mukaan vastaavan toimittajan tulee huolehtia toimituksen päätöksentekosuhteiden järjestämisestä. Ohjeistusvelvollisuuden mukaan vastaavan toimittajan tulee antaa toimitustyössä seurattavat yleiset ohjeet ja valvoa niiden noudattamista. Pätevyden varmistamisvelvollisuuden

mukaan vastaavan toimittajan tulee huolehtia siitä, että henkilöillä, joille päätöksentekovaltaa siirretään, on edellytykset tehtävien asianmukaiseen hoitamiseen. Puuttumisvelvollisuuden mukaan vastaavan toimittajan tulee puuttua hyvän ammatillisen tavan rikkomuksiin.

- Välitön johtamis- ja valvontavelvollisuus voi potentiaalisesti selittää sitä, miksi päätoimittajarikkomustuomiot ovat kasaantuneet pieniin toimituksiin (ks. alaluku 2.4).** Välitön johtamis- ja valvontavelvollisuus, joka koskee pieniä toimituksia johtavia vastaavia toimittajia, on siinä suhteessa ankara, että sen tulee olla organisatorisesti välitöntä ja ajallisesti jatkuvaa ja koskea alallisesti lähes kaikkea sisältöä. Välillisessä johtamis- ja valvontavelvollisuudessa velvollisuudet ovat abstraktimpia ja niiden rikkomista lienee vaikeampi näyttää toteen. Kuten päätoimittajarikkomuksen empiirisestä tarkastelusta kävi ilmi, suurten toimitusten vastaavat toimittajat ovat käytännössä onnistuneet hyvin osoittamaan noudattaneensa välillistä johtamis- ja valvontavelvollisuuttaan. Välittömässä johtamis- ja valvontavelvollisuudessa näytöksi taas riittää periaatteessa pelkkä julkaistu viesti, sillä vastaavan toimittajan voidaan olettaa päättäneen sen julkaisusta – tai ainakin hänen olisi pitänyt päättää sen julkaisusta.
- Lainopillinen tarkastelu tarjoaa yhden selitysvaihtoehdon myös sille, että vastaavan toimittajan rikosvastuu on realisoitunut lähinnä tapauksissa, joissa viestin epäasiallisuus on ilmeinen ja joissa päätoimittajat itsekkin katuivat viestin julkaisua (ks. alaluku 2.4).** Jos pienen toimituksen vastaava toimittaja on tutustunut julkaisuun tai ohjelmaan ennakolta, kuten hänen odotetaan toimivan, hänet tuomitaan lähtökohtaisesti osallisena viestin sisältöön perustuvaan rikokseen. Pienen toimituksen vastaava toimittaja voidaan tuomita päätoimittajarikkomuksesta lähinnä silloin, jos hän ei ole tutustunut julkaisuun tai ohjelmaan ennakolta. Päätoimittajarikkomukselle näyttää siten jäävän rikosoikeudellisessa järjestelmässä sangen kapea tila: rikosvastuu ei ole käytännössä juurikaan realisoitunut suurissa toimituksissa ja pienissäkin lähinnä silloin, kun vastaava toimittaja on jättänyt tutustumatta julkaisuun tai ohjelmaan ja yleisön saataville on sen vuoksi päässyt ilmeisen lainvastainen viesti.

4 Lopuksi

Tässä maisterintutkielmassa on ensimmäistä kertaa käyty läpi lähes koko päätoimittajarikkomusta koskeva oikeuskäytäntö ja pyritty esittämään systemaattinen kuvaus vastaavan toimittajan toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuudesta. Tutkielmaan ei löytynyt aivan kaikkia päätoimittajarikkomusta koskevia tuomioita, mikä johtuu oikeushallinnon tietojärjestelmien puutteellisuudesta. Lainopillisten kannanottojen esittämistä puolestaan on rajoittanut oikeuslähteiden, erityisesti korkeimman oikeuden ennakkoratkaisujen, vähyys.

Sananvapauslain voimaantulo merkitsi käytännössä varsin suurta kevennystä päätoimittajan vastuuseen. Käännetystä todistustaakasta luovuttiin, vankeudenuhka poistui, ja uuteen päätoimittajarikkomusta koskevaan säännökseen kirjattiin myös vaatimus laiminlyönnin olennaisuudesta. Käännetystä todistustaakasta luopuminen ja olennaisuusvaatimus lienevät vaikuttaneen siihen, että päätoimittajia on tuomittu päätoimittajarikkomuksesta harvoin. Tilastokeskuksen mukaan syyksi luettuja päätoimittajarikkomuksia oli vuosina 2004–2021 vain neljä. Lisäksi vuodelta 2022 löytyi tähän tutkielmaan yksi tuomio. Tuomioiden vähyys kertoo siitä, että päätoimittajan riski joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen on nykyisessä sääntely-ympäristössä vähäinen. Helsingin Sanomien Viestikoekeskus-oikeudenkäynnin yhteydessä havaittiin, että päätoimittajan vastuun muutos tuli monelle journalistille yllätyksenä, vaikka sananvapauslain voimaantulosta oli kulunut jo lähes 20 vuotta¹²⁶.

Oikeuskirjallisuudessa on osoitettu, että päätoimittajarikkomusta koskevassa säännöksessä on useita ongelmia. Tuntemattomaksi jääneen rikoksentekijän syyllisyyden näyttämisen hankaluutta sivuttiin jo alaluvussa 3.2.4. Tiilikka on kiinnittänyt huomiota myös siihen, että kun päätoimittajarikkomuksen edellytyksenä on tahallisuutta edellyttävä päärikos, päätoimittajaa ei voida tuomita päätoimittajarikkomuksesta myöskään silloin, kun juttu on usean henkilön yhdessä tekemä eikä kenenkään yksittäisen henkilön panos yllä tahalliseen rikokseen, vaikka päätoimittaja olisi laiminlyönyt alaistensa valvonnan¹²⁷. Ristiriita on ilmeinen, sillä lainsäätäjät perusteli vastaavan toimittajan erityistä rangaistusvastuuta koskevaa

¹²⁶ Tuomasjukka 2022.

¹²⁷ Tiilikka 2008, s. 111–112.

säännöstä sillä, että aikakautisissa julkaisuissa, verkkojulkaisuissa ja ohjelmissa julkaistaan paljon sellaista aineistoa, joka saa lopullisen sisältönsä monen henkilön yhteistyön tuloksena ja jota tästä syystä on hankala osoittaa jonkun tietyn henkilön tai joidenkin tiettyjen henkilöiden tekemäksi¹²⁸. Tässä tutkielmassa on osoitettu, että lainsäätäjän päätoimittajarikkomusta koskevalle säännökselle esittämät perustelut eivät vaikuta oikeuskäytännön valossa erityisen relevanteilta (ks. alaluku 2.4).

Kun päätoimittajaa ei enää saada automaattisesti vastuuseen painovapauden tuottamuksellisesta laiminlyönnistä tai valvontavelvollisuuden laiminlyönnistä, paineet keskijohdon vastuuseen saamiseksi ovat kasvaneet¹²⁹. Tiilikka on kuitenkin huomauttanut, että keskijohtoa voi olla vaikea saada rikosoikeudelliseen vastuuseen. Jos keskijohto laiminlyö päätoimittajan hänelle antaman valvontatehtävän ja on tietämätön rikostutkintaan johtaneen jutun sisällöstä, se ei joudu vastuuseen valvonnan laiminlyönnin eikä myöskään tekijävastuun perusteella. Tällaisella toiminnalla voi toki olla vaikutuksia keskijohdon työsuhteen jatkumiseen.¹³⁰

Kun päätoimittajan rikosoikeudellinen vastuu on kaventunut ja viestin sisältöön perustuvien rikosten tekijävastuu säilynyt ennallaan, voidaan todeta, että rikosoikeudellisen vastuun painopiste on siirtynyt toimitusorganisaatioissa alemmille tasoille. Rivitoimittajat voivat tässä tilanteessa pyrkiä laajentamaan vastuullisten piiriä sillä, että he vaativat päällikköporrasta lukemaan juttunsa ennen julkaisua ja ottamaan kantaa kohtiin, jotka voivat olla esimerkiksi kunnian tai yksityiselämän suojan kannalta ongelmallisia. Tällöin myös päällikköporras tulee lähtökohtaisesti rikosoikeudellisen tekijävastuun piiriin. Vastuullisesti toimivissa toimituksissa tällainen menettely on luonnollisesti itsestäänselvyys.

Tämä tutkielma täydentää kuvaa päätoimittajarikkomusta koskevan säännöksen ongelmista erityisesti toimituksen koon osalta. Mikäli kaikkien vastaavien toimittajien tilannetta tarkastellaan yhdessä, kuva jää liian yksioikoiseksi. Tässä tutkielmassa on esitetty, että vastaavan toimittajan toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuus jakautuu välittömään ja välilliseen velvollisuuteen, joiden

¹²⁸ HE 54/2002 vp, s. 69.

¹²⁹ Tiilikka 2008, s. 93.

¹³⁰ Tiilikka 2008, s. 119–120.

keskinäinen suhde riippuu toimituksen koosta. Kun päätoimittajan vastuusta puhutaan, onkin mielekästä tarkastella pieniä ja suuria toimituksia erikseen.

Pienissä toimituksissa vastaavan toimittajan johtamis- ja valvontavelvollisuus on ensisijaisesti välitöntä ja vastaavan toimittajan odotetaan osallistuvan välittömästi ja jatkuvasti lähes kaikkeen sisältöä koskevaan päätöksentekoon. Tämä johtaa paradoksaaliseen tilanteeseen. Mikäli pienen toimituksen vastaava toimittaja noudattaa sananvapauslain mukaista johtamis- ja valvontavelvollisuuttaan, hänet tuomitaan lähtökohtaisesti rikoksen tekijänä, jolloin häntä rangaistaan ankarammin kuin häntä rangaistaisiin päätoimittajarikkomuksesta. Mikäli taas pienen toimituksen vastaava toimittaja ei noudata sananvapauslain mukaista johtamis- ja valvontavelvollisuuttaan, hänet tuomitaan päätoimittajarikkomuksesta, josta rangaistus voi olla kaksi tai kolmekin kertaa lievempi. De lege ferenda -kannanottona voidaan todeta, että kun kriminalisoinneilla pyritään yleisesti ottaen saavuttamaan ennen muuta preventiivisiä hyötyjä, olisi suotavaa, ettei pienten toimitusten vastaavia toimittajia rangaistaisi ankarammin siitä, että he pyrkivät noudattamaan johtamis- ja valvontavelvollisuuttaan.

Suurissa toimituksissa vastaavan toimittajan johtamis- ja valvontavelvollisuus on ensisijaisesti välillistä, ja niissä vastaava toimittaja toteuttaa johtamis- ja valvontavelvollisuuttaan muun muassa organisoimalla ja ohjeistamalla. Suuren toimituksen vastaava toimittaja voi välttää tekijävastuun sillä, että hänen ei odotetakaan osallistuvan yksittäistä kirjoitusta koskevaan päätöksentekoon. Lisäksi käytännössä suurten toimitusten vastaavat toimittajat ovat onnistuneet hyvin osoittamaan noudattaneensa välillistä johtamis- ja valvontavelvollisuuttaan, jolloin heitä ei ole tuomittu myöskään päätoimittajarikkomuksesta. Onkin ilmeistä, että päätoimittajarikkomusta koskeva sääntely on keventänyt enemmän suurten kuin pienten toimitusten vastaavien toimittajien rikosoikeudellista vastuuta. On laajemman yhteiskunnallisen keskustelun paikka, onko tämä kehityssuunta toivottava. Suurten toimitusten vastaavien toimittajien nykyistä laajempaa rikosoikeudellista vastuuta voidaan perustella esimerkiksi sillä, että suuret toimitukset, kuten Helsingin Sanomat, iltapäivälehdet ja maakuntalehdet, käyttävät suurempaa valtaa kuin pienet kaupunki- ja paikallislehtien toimitukset.

Vastaavan toimittajan nykyistä laajemman rikosoikeudellisen vastuun puolesta puhuu se, että sananvapauslain 4.3 §:ssä vastaavalle toimittajalle säädetään

yksinomainen oikeus päättää aikakautisen julkaisun, verkkojulkaisun tai ohjelman sisällöstä¹³¹. On paikallaan kysyä, onko vastaavan toimittajan rikosoikeudellinen vastuu oikeassa suhteessa hänen suvereeniin oikeuteensa päättää sisällöstä. Tiilikka on huomauttanut, että EIT on useissa ratkaisuisaan katsonut päätoimittajalle säädetyn erityisen rangaistusvastuun ja käännetyn todistustaakan olevan EIS:n 10 artiklan mukainen, jos päätoimittajalla on mahdollisuus esittää näyttöä oman syyttömyytensä puolesta¹³². Päätoimittajan rikosoikeudellisen vastuun lieventäminen ei siis olisi ollut EIS:n nojalla välttämätöntä. Käännetty todistustaakka ei ole Suomen oikeusjärjestelmässä täysin tavaton. Esimerkiksi osakeyhtiölain (2006/624) 22:1.3:ssa säädetään niin kutsutusta tuottamusolettamasta, joka koskee tietyissä tilanteissa osakeyhtiön johtoa¹³³. Tuottamusolettaman taustalla on tosin se, että johdon ja yhtiön suhdetta voidaan kuvata asiamiessuhteeksi¹³⁴.

Naapurimaassa Ruotsissa päätoimittajan rikosoikeudellinen vastuu on merkittävästi Suomea laajempi. Ruotsin tryckfrihetsförordningin (1949:105) 8:1:n mukaan aikakautisessa julkaisussa tehdystä sananvapauseriksestä vastaa lähtökohtaisesti julkaisija (utgivare), joka vastaa monessa suhteessa Suomen sananvapauslaissa tarkoitettua vastaavaa toimittajaa. Ruotsin syyllisyydestä riippumaton vastuupresumptio on syyttömyysolettaman kannalta ongelmallinen, mutta sen ansiosta toimitus voi tehdä työtään vapaammin ilman pelkoa syytteestä, lähdesuoja on turvattu paremmin ja vastuullinen on aina helppo löytää¹³⁵. On yllättävää, ettei päätoimittajan rikosoikeudellisen vastuun kaventumisen seurauksia pohdittu sanallakaan sananvapauslain hallituksen esityksessä. Kun sananvapauslakia uudistetaan seuraavan kerran, olisi paikallaan pohtia, ovatko päätoimittajan oikeudet ja velvollisuudet Suomessa tasapainossa.

¹³¹ Tämän kirjauksen halusivat sananvapauslakiin nimenomaan eräät keskeiset joukkoviestintävälineitä edustavat tahot, kuten Tiilikka (2007b, s. 348–349) on osoittanut. Sananvapaustoimikunnan mietintöön ei sisällynyt lainkaan ehdotusta vastaavan toimittajan tehtävistä, mitä kritisoitiin useissa mietinnöistä annetuissa lausunnoissa. Niinpä viranhaltijoiden laatimaan ehdotukseen hallituksen esitykseksi tuli säännös, jonka mukaan vastaavan toimittajan ”tehtävänä on johtaa ja valvoa toimitustyötä sekä huolehtia hänelle tässä laissa säädettyistä muista tehtävistä”. Tämäkään ei vielä tyydyttänyt kaikkia alan toimijoita, kuten Julkisen sanan neuvostoa, Suomen Journalistiliitto ry:tä ja Viestinnän Keskusliitto ry:tä, jotka halusivat sananvapauslakiin nimenomaisen säännöksen, jonka mukaan päätoimittajan tuli määrätä julkaisun tai ohjelman sisällöstä. Ne myös saivat tahtonsa läpi. (Tiilikka 2007b, s. 348–349.)

¹³² Tiilikka 2007b, s. 352–353.

¹³³ Tuottamusolettamasta ks. esim. Mähönen – Villa 2019, s. 622–626.

¹³⁴ HE 109/2005 vp, s. 31.

¹³⁵ Tiilikka 2010, s. 91.